

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет управління

Кафедра логопедії та інноваційних технологій в інклюзії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти
на тему «Роль батьків у співпраці з педагогами над розвитком уваги
першокласників з тяжкими порушеннями мовлення»

Виконала: студентка 2 курсу,
групи СОЛ (І)-2м
спеціальності 016 «Спеціальна освіта.
Логопедія»
Бабій Л. Я.

Керівник
кандидат педагогічних наук,
доцент Ленів З.П.
Рецензент
Доктор педагогічних наук, професор
кафедри початкової освіти
та освітніх інновацій
Червінська Інна Богданівна

Івано-Франківськ – 2025 рік

АНОТАЦІЯ

Бабій Лілія Ярославівна. Роль батьків у співпраці з педагогами над розвитком уваги першокласників з тяжкими порушеннями мовлення. – Дипломна робота на правах рукопису.

Дипломна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта. Логопедія». Карпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2025.

Пояснювальна записка: 85 сторінок основного тексту, 63 використані джерела, 12 таблиць, 37 рисунків, 14 додатків.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: тяжкі порушення мовлення, першокласники, увага, довільна увага, ігрова діяльність, співпраця педагогів і батьків, педагогіка партнерства, українська вишивка.

Об’єкт дослідження – процес розвитку уваги першокласників з тяжкими порушеннями мовлення.

Предмет дослідження – форми та методи співпраці педагогів і батьків щодо формування та корекції уваги в першокласників із тяжкими порушеннями мовлення.

У кваліфікаційній роботі теоретично обґрунтовано та експериментально досліджено особливості розвитку уваги першокласників із тяжкими порушеннями мовлення в умовах співпраці педагогів і батьків.

У процесі дослідження здійснено теоретичний аналіз психолого-педагогічних, наукових і методичних джерел з проблеми розвитку уваги в дітей з тяжкими порушеннями мовлення; визначено психологічні особливості уваги першокласників із ТПМ та педагогічні умови формування довільної уваги; охарактеризовано форми взаємодії педагогів і батьків у контексті педагогіки партнерства; розроблено та апробовано ігри з використанням української вишивки як засобу розвитку основних властивостей уваги; експериментально досліджено рівень розвитку уваги першокласників із ТПМ; надано методичні рекомендації для педагогів і батьків щодо розвитку уваги дітей молодшого шкільного віку в умовах спільної взаємодії.

ABSTRACT

Babii Liliia Yaroslavivna. The Role of Parents in Cooperation with Educators in the Development of Attention of First-Grade Pupils with Severe Speech Disorders.

– Master’s thesis (manuscript).

Master’s thesis submitted for the degree of the second (Master’s) level of higher education in the specialty 016 “Special Education. Speech Therapy.”

Vasyl Stefanyk Carpathian National University. Ivano-Frankivsk, 2025.

Explanatory note: 85 pages of main text, 63 references, 12 tables, 37 figures, 14 appendices.

KEY WORDS: severe speech disorders, first-grade pupils, attention, voluntary attention, play-based activity, cooperation between educators and parents, partnership pedagogy, Ukrainian embroidery.

Object of the research – the process of attention development of first-grade pupils with severe speech disorders.

Subject of the research – forms and methods of cooperation between educators and parents aimed at the formation and correction of attention in first-grade pupils with severe speech disorders.

The qualification paper theoretically substantiates and experimentally investigates the peculiarities of attention development in first-grade pupils with severe speech disorders under conditions of cooperation between educators and parents.

In the course of the research, a theoretical analysis of psychological, pedagogical, scientific, and methodological sources on the problem of attention development in children with severe speech disorders was conducted; the psychological characteristics of attention in first-grade pupils with severe speech disorders and the pedagogical conditions for the formation of voluntary attention were identified; forms of interaction between educators and parents within the framework of partnership pedagogy were characterized; games using Ukrainian embroidery as a means of developing the main properties of attention were developed and tested; the level of attention development of first-grade pupils with severe speech disorders was experimentally studied; methodological recommendations for educators and parents on the development of attention in primary school children under conditions of joint interaction were provided.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УВАГИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВЗАЄМОДІЇ БАТЬКІВ ТА ПЕДАГОГІВ.....	11
1.1 Порухення мовлення в дітей як проблема наукових досліджень.....	11
1.2 Психологічні особливості уваги першокласників з ТПМ.....	14
1.3 Роль ігрової діяльності в розвитку уваги першокласників з ТПМ.....	19
1.4 Теоретичні основи співпраці батьків і педагогів у розвитку уваги молодших школярів.....	24
Висновки з розділу.....	34
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ УВАГИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ З ТПМ.....	37
2.1 Дослідження рівня розвитку уваги першокласників з ТПМ.....	37
2.2 Розробка рекомендацій щодо використання ігор для розвитку уваги першокласників з ТПМ.....	41
2.3 Методичні поради для батьків щодо організації ігрової діяльності вдома.....	43
Висновки з розділу.....	47
РОЗДІЛ III. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ІГРОВИХ МЕТОДІВ РОЗВИТКУ УВАГИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ З ТПМ У СПІВПРАЦІ БАТЬКІВ ТА ПЕДАГОГІВ.....	49
3.1 Використання ігор для розвитку уваги першокласників з ТПМ у процесі навчання.....	49
3.2 Форми та методи залучення батьків до ігрової діяльності для розвитку уваги дітей з ООП.....	64
3.3 Результати формувального експерименту.....	72
Висновки з розділу.....	88
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96
ДОДАТКИ.....	104

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗНМ	загальний недорозвиток мовлення
ІКТ	інформаційно-комунікаційні технології
НУШ	Нова українська школа
НР	нормотиповий розвиток
ООП	особливі освітні проблеми
ТПМ	тяжкі порушення мовлення
ФФНМ	фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення

ВСТУП

Народжуваність дітей з тяжкими порушеннями мовлення за останні періоди має стійку тенденцію до зростання як в усьому світі, так і в Україні зокрема. Це стало актуальною педагогічною проблемою сучасного суспільства, адже труднощі, що з'являються під час навчання дитини з ТПМ, призводять до погіршення результатів її навчальної діяльності, створюють психологічну напругу, негативне ставлення такого учня до освітнього процесу.

З огляду на сучасні напрями розвитку освіти, запровадження інклюзії в освітній процес, вимоги до ступеня навчально-пізнавального процесу дітей із ТПМ важливим є питання дослідження особливостей та розвитку психічних процесів, зокрема уваги, у зазначеної категорії учнів.

Завдяки пізнавальним когнітивним процесам дитина одержує знання про навколишній світ та про себе, запам'ятовує, засвоює нову інформацію, виконує різні справи. Необхідною умовою протікання психічних процесів є увага. Вона є основною для розвитку мовленнєвої діяльності, мисленнєвих функцій, а також становлення загальних та спеціальних навчальних умінь. Увага є важливим аспектом для оволодіння інформацією, уміннями і навичками в процесі будь-якої діяльності; вона має ряд особливостей, складну функціональну структуру, специфічні нюанси, що сприяють протіканню інших психічних процесів: відчуттів, пам'яті, сприймання, мислення. Розвиток видів та властивостей уваги першокласників пов'язаний із становленням об'єктної, ігрової, пізнавальної та навчальної діяльності дитини і відбувається у тісному взаємозв'язку зі становленням свідомості як риси особистості [29, 154].

Перехід дитини старшого дошкільного періоду до здобувача початкової освіти характеризується появою нових обставин розвитку, вдосконаленням базових особистісних рис, що створюють сильну психофізіологічну основу для навчання в школі. Тривалість і складність уроків, постановка пізнавальних завдань вимагає від першокласника постійної, керованої та значної за обсягом уваги.

Організація освітнього процесу учнів першого класу потребує постійного нагляду про розвиток у них довольної уваги та формування вольових старань у подоланні труднощів під час оволодіння навичками.

У дітей з ТПМ перехід до першого класу є значно повільним і своєрідним, що зумовлено практичною відсутністю (обмеженістю) комунікативних засобів спілкування, специфічними особливостями пізнавальної, рухової та особистісної аспектів. Зокрема, більшість дітей з порушенням мовлення не можуть зосередитися і підтримувати нормальний рівень ступінь протягом тривалого часу. Обсяг, стійкість, розподіл, переключення уваги в них гірші, ніж в однолітків з нормотиповим розвитком [32].

За даними наукових робіт вітчизняних вчених С.Коноплястої, І.Мартиненко, І.Марченко, Ю.Рібцун, Т.Сак, Н.Чередніченко, М.Шеремет пізнавальна діяльність дітей з ТПМ має свої особливості формування. Вивчення психолого-педагогічних основ її формування в дітей із тяжкими порушеннями мовлення є актуальним з точки зору визначення суті корекційної роботи та визначення особистісних рис даної категорії дітей, які можуть завадити чи спонукати до позитивної результативності в навчальній діяльності.

Відомі науковці в галузі логопедії Л.Андрусишина, Г.Гуровець, Є.Соботович, В.Тарасун, В.Тищенко дослідили зв'язок між мовленнєвими порушеннями та іншими сторонами психічного функціонування, що обумовлює специфічні особливості мислення та своєрідність інтелектуального розвитку учнів із ТПМ. За даними Є.Соботович, у таких дітей проявляються певні особливості мисленнєвої діяльності: недорозвиток операцій аналізу, синтезу, узагальнення, класифікації; труднощі розуміння причинно-наслідкових зв'язків, побудови умовиводів [26, 17].

У початкових класах ефективно впроваджуються активні методики і методи навчання, які підтримують розвиток властивостей уваги. Широке використання ігор на уроках, як інструменту навчання, виховання та розвитку дітей з НР та ООП, — є незмінною частиною освітнього процесу. Сучасна дидактика,

звертаючись до ігрових форм навчання на уроках, вбачає в них потенціал ефективної взаємодії педагога й учнів, продуктивної форми їхнього спілкування з властивими їм аспектами змагання; сприятливі умови для формування та розвитку пізнавальних процесів, зокрема уваги, у дітей.

Успішне подолання труднощів у дітей з ТПМ можливе лише за умов ефективної співпраці між педагогами та батьками. Роль батьків у цьому процесі є неоціненною: саме вони створюють середовище для додаткових занять вдома, підтримують зусилля вчителя та логопеда, заохочують дитину до фокусування і послідовного виконання завдань. Спільна робота фахівців та батьків сприяє формуванню єдиного корекційно-розвивального простору, в якому увага учня розвивається цілеспрямовано, систематично й поступово.

Труднощі в навчанні молодших школярів із ТПМ, шляхи реалізації їхніх мовленнєвих потреб, перспективи навчання учнів з особливими освітніми потребами, специфіка порушень за нозологіями, організація та практична реалізація освітнього процесу в початковій школі, стратегії успішного впровадження інклюзивного навчання, створення науково-методичних рекомендацій з висвітлення сутності корекційно-розвивальної роботи, її основних напрямів, принципів побудови відповідних програм для роботи з дітьми з особливими комунікативними потребами – питання, які викликають стійкий інтерес у вітчизняних дослідників. Вагомий внесок у вивченні цих аспектів належить О.Бабяк, Е.Данілавічюте, В.Засенку, А.Колупасівій, З.Ленів, С.Мироновій, Л.Обухівській, Л.Прохоренко, Ю.Рібцун, Т.Сак, Н.Софій, О.Таранченко, Н.Ярмолі та іншим українським вченим.

Незважаючи на велику кількість досліджень науковців процесу розвитку дітей з ООП молодшого шкільного віку, питання особливостей та розвитку психічних процесів, зокрема уваги першокласників з ТПМ, не повністю вивчене та висвітлене у сучасній науковій літературі. Існує необхідність не тільки пошуку нових і досконалих методів корекційної роботи, але й систематизація прийомів,

методів і засобів, які використовуються на практиці для формування довільної уваги учнів початкових класів, та розробка ефективних форм і методів співпраці з родинами дітей із ТПМ, які б сприяли гармонійному розвитку уваги як ключового психічного процесу в навчальній діяльності першокласників. Недостатність науково-теоретичної розробленості цієї проблеми дає підстави для визначення теми дослідження: «Роль батьків у співпраці з педагогами над розвитком уваги першокласників з тяжкими порушеннями мовлення».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, узагальнити та експериментально дослідити особливості уваги першокласників з тяжкими порушеннями мовлення та ефективні шляхи взаємодії між педагогами та батьками щодо її розвитку.

Для досягнення мети дослідження визначені наступні **завдання**:

- проаналізувати наукову літературу із зазначеної проблеми та визначити особливості уваги першокласників з ТПМ;
- визначити педагогічні умови використання ігор для формування довільної уваги першокласників з ТПМ;
- дослідити форми взаємодії педагогів і батьків у контексті розвитку уваги;
- розробити та апробувати ігри з використанням української вишивки і методичні рекомендації для педагогів та батьків щодо розвитку уваги в дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення в умовах спільної взаємодії.

Об'єкт дослідження: процес розвитку уваги першокласників з тяжкими порушеннями мовлення.

Предметом дослідження є форми й методи співпраці педагогів з батьками щодо формування та корекції уваги в першокласників із ТПМ.

Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз психолого-педагогічної, наукової та методичної літератури з проблеми дослідження; теоретичне осмислення та узагальнення педагогічного досвіду для визначення теоретико-методологічних

основ дослідження); *емпіричні* (педагогічне спостереження, бесіди, анкетування, методики психодіагностичного дослідження уваги дітей); *методи математичної статистики* (кількісний та якісний аналіз одержаних під час констатувального та формувального експерименту результатів).

Наукова новизна дослідження: здійснено комплексне обґрунтування ролі батьків у співпраці з педагогами як чинника, що істотно впливає на розвиток уваги першокласників із ТПМ, розроблено та апробовано ігри з використанням української вишивки для розвитку уваги першокласників з ТПМ.

Практичне значення отриманих результатів полягає у створенні методичних рекомендацій для педагогів і батьків щодо розвитку уваги в дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення в умовах спільної взаємодії. Матеріали дослідження можуть бути використані в роботі вчителів початкових класів, логопедів, психологів, асистентів вчителів та батьків з метою розвитку уваги першокласників з НР та ТПМ.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3 розділів, 10 підрозділів, висновків, 63 використаних джерел, 12 таблиць, 37 рисунків, 14 додатків.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ УВАГИ

ПЕРШОКЛАСНИКІВ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

1.1. Порухення мовлення в дітей як проблема наукових досліджень

Мовлення є основним інструментом людського спілкування. Розглядаючи мовлення як процес комунікації і як механізм діяльності мислення виділено дві нерозривно пов'язані функції мовлення – комунікативна та мовленнєво-мисленєва роль. Мовлення є не тільки засобом комунікації, а й засобом мислення, носієм свідомості, пам'яті та інформації, засобом керування своєю діяльністю та поведінкою інших.

Мова й мовлення є одним із засобів пізнання, розуміння. Мова – це система умовних знаків за допомогою яких передаються сполучення звуків, що мають для людей певне значення та смисл. У мові відображені вже досить формалізовані, фіксовані значення, що можуть забезпечити міжособистісне спілкування. Мовлення без засвоєння мови неможливе. Значення слова є зв'язковою ланкою між мовою та мовленням, тобто це єдність мислення та мовлення, узагальнення та спілкування, комунікації та мислення. Процес розуміння мовлення тісно пов'язаний з широкою проблемою розуміння людиною, яка спілкується не тільки слів, речень, а й того, що стоїть за ними – думок, намірів, мотивів, ставлень [41, 296].

Порухення мовлення – це відхилення від норми, загальноприйнятої в певному мовленнєвому середовищі, які частково або повністю перешкоджають мовленнєвій взаємодії, обмежують можливості пізнавального розвитку та соціальної інтеграції людини. Специфіка та ступінь розладів залежать від пошкодженої функції і тяжкості її ураження, рівня психічного та інтелектуального розвитку дитини, часу виникнення таких порушень та впливу соціального оточення. Порухення можуть виявлятися в усному або писемному мовленні в компонентах (звукова сторона, лексика, граматика та ін.) чи функціях (комунікативна, регулятивна, мотиваційна тощо). Розлади мовлення

можуть бути самостійними та у різних комбінаціях, а можуть проявлятися при інших категоріях відхилень як наслідок основного захворювання.

На даний час у вітчизняній логопедії мовленнєві розлади поділяються на дві категорії: клініко-педагогічні (за клінічними ознаками) та психолого-педагогічні (на основі спільності проявів порушень). Такий поділ потрібний для правильного вивчення мовленнєвого порушення та його корекції.

У клініко-педагогічній класифікації виділяють порушення усного та писемного мовлення.

До порушень усного мовлення належать: порушення фонаційного (зовнішнього) оформлення вимовної сторони мовлення та структурно-семантичні (внутрішні) або системні порушення мовлення.

Порушення фонаційного оформлення вимовної сторони мовлення:

- афонія, дисфонія — відсутність або порушення голосу;
- тахілалія — патологічно прискорений темп мовлення;
- брадилалія — патологічно уповільнений темп мовлення;
- заїкання — порушення темпо-ритмічної організації мовлення, обумовлене судомним станом м'язів артикуляційного апарату;
- дислалія — порушення вимовної сторони мовлення за нормального слуху і збереженої іннервації мовленнєвого апарату;
- дизартрія — порушення вимовної сторони мовлення, обумовлене недостатньою іннервацією мовленнєвого апарату;
- риолалія — порушення тембру голосу і звуковимови, обумовлене анатомо-фізіологічними порушеннями мовленнєвого апарату.

Ці порушення є різними за причинами, характером, порушеною ланкою (звуковимова, голос, темп, тембр); часто потребують допомоги не лише логопеда, а інших спеціалістів (лікарів, психолога, фоніатра) [30, 96].

Структурно-семантичні порушення мовлення:

- алалія — відсутність або недорозвиток мовлення внаслідок органічного ураження мовленнєвих зон кори головного мозку;
- афазія — повна або часткова втрата мовлення, обумовлена локальними пошкодженнями головного мозку.

Це складні порушення, через які страждають не тільки усі сторони мовлення, а й особистісний розвиток людини.

До порушень писемного мовлення належать:

- дислексія (алексія) — часткове (повне) порушення процесів читання;
- дисграфія (аграфія) — часткове (повне) порушення процесів письма.

Психолого-педагогічна класифікація необхідна для організації психолого-педагогічного впливу в умовах роботи з дитячим колективом. Мовленнєві порушення при цьому поділяють на дві групи: порушення засобів спілкування та порушення в застосуванні засобів спілкування.

Порушення засобів спілкування:

- фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення — порушення процесів формування вимовної системи рідної мови у дітей з різними розладами, внаслідок порушень сприймання і вимови фонем;
- загальний недорозвиток мовлення — порушення формування всіх компонентів мовленнєвої системи, що належать до звукової і смислової сторін мовлення (звуковимова, лексика, граматична будова, зв'язне мовлення), за нормального слуху та первинно збереженого інтелекту.

Порушення в застосуванні засобів спілкування:

- заїкання;
- прояви мовленнєвого негативізму.

У цій класифікації порушення письма і читання розглядають не як самостійні, а в складі ФФНМ і ЗНМ, як їхні наслідки [30, 97].

Ю.Рібцун зазначала, що до моменту вступу в школу мовленнєва діяльність дитини характеризується такими рисами: правильна звуковимова; багатий

словник, що поповнюється практично кожного дня новими лексемами; чітке дотримання граматичних норм мови; розгорнуте зв'язне діалогічне та монологічне мовлення; сформованість передумов для опанування читання й письма [46, 3].

На думку Колупаєвої А. та Таранченко О., якщо у дитини спостерігається погана артикуляція, нечітке, надто повільне чи занадто швидке мовлення, наявність зупинок, повторень, перекручування слів; вона не може чітко й послідовно висловлювати свої думки; розгублюється під час усних вказівок, ставить запитання не за темою, не розуміє прихованого значення слів та речень, часто не розуміє змісту прочитаного, має значні труднощі в опануванні норм писемного мовлення; уникає спілкування, розмов та будь-якої усної взаємодії, однак при цьому в неї спостерігаються нормотипові показники фізичної, когнітивної та сенсорних сфер, слід провести ретельне логопедичне обстеження з метою визначення наявного мовленнєвого розладу [36, 126].

Своєчасне виявлення порушень мовлення, точне визначення їх патогенезу в кожному конкретному випадку, диференціація порушень мовленнєвого розвитку первинного та вторинного виникнення надзвичайно важливі для побудови системи логопедичної роботи під час перебування дитини в освітньому закладі

Порушення мовлення впливають на діяльність і поведінку дитини, заважають правильному розвитку когнітивних процесів, впливають на емоційно-вольову сферу дитини, ускладнюють спілкування з оточенням. Мовленнєві порушення часто спричиняють низку вторинних відхилень, які створюють картину аномального розвитку дитини в цілому.

Тяжкі порушення мовлення – це низка розладів мовлення (алалія, афазія, дизартрія, ринолалія, заїкання, ЗНМ 1-2 рівнів), які супроводжуються загальним його недорозвитком тяжкого ступеня та характеризуються різко вираженою обмеженістю засобів мовленнєвого спілкування в умовах

нормального слуху та збереженого інтелекту (Л.Волкова). [38, 6].

Тяжкі мовленнєві порушення можуть різною мірою впливати на ті чи інші компоненти психіки в цілому, на розумовий розвиток, особливо на формування вищих рівнів пізнавальної діяльності, що обумовлено тісним взаємозв'язком мовлення і мислення; обмеженістю соціальних, зокрема мовленнєвих, контактів, у процесі яких здійснюється пізнання дитиною навколишнього світу [57].

Порушення мовлення у дітей на сьогоднішній момент стали досить поширеним явищем. Відхилення в розвитку комунікації спричиняють затримку розумового розвитку дитини, обмежують її можливості. Мовленнєві проблеми спричиняють погану успішність у школі та обмежують можливості соціальної інтеграції.

1.2. Психологічні особливості уваги першокласників з ТПМ

Характеризуючи психологічні властивості уваги першокласників з ТПМ, варто зазначити, що останнім часом з'явилися цікаві наукові вчення, які відкривають нові можливості для роботи з дітьми з ТПМ у початкових класах.

Увага - спрямованість психічної активності людини та її зосередженість у певний момент на об'єкти або явища, які мають для людини певний сенс при одночасному відокремленні від інших, внаслідок чого вони проявляються повніше, чіткіше, детальніше, ніж інші. Це спрямованість і зосередженість свідомості, яка передбачає підвищення рівня сенсорної, інтелектуальної або рухової активності індивіда.

Увага є постійним супутником усіх вищих психічних функцій і тому має багато видів:

а) сенсорна (аналізаторна): проявляється в зоровій, слуховій, тактильній модальностях тощо;

б) рухова: сприяє реалізації, усвідомленню, регуляції моторних функцій;
 в) емоційна: знаходить своє відображення в емоційно-значущих стимулах;
 г) інтелектуальна: дає можливість проявляти відношення до об'єкта/суб'єкта обдумування, інтелектуальних операцій, за допомогою яких реалізується власне процес мисленнєвої діяльності;

г) мимовільна: наявна в людини з народження;

д) довільна: потребує вольових зусиль;

е) постдовільна: не потребує спеціальних мисленнєвих зусиль [40,777].

Для уваги характерні різні якісні показники, які називаються якостями або властивостями уваги:

а) стійкість — визначається тривалістю зосередження на одному й тому ж об'єкті чи діяльності;

б) концентрація — характеризується певним ступенем зосередженості свідомості;

в) розподіл — проявляється в процесі діяльності та вимагає виконання кількох дій одночасно;

г) переключення — характеризується швидкістю переміщення фокусу уваги з одного об'єкта на інший (від одного до іншого виду діяльності);

г) обсяг — зумовлюється рівнем зосередженості свідомості на кількох об'єктах одночасно;

д) відволікання — характеризується переміщенням уваги з одного об'єкта на інший у зовнішньому чи внутрішньому плані [40, 777].

Роль уваги полягає у забезпеченні психічних процесів (вольових, емоційних, пізнавальних) та ефективної роботи свідомості. Успішність в оволодінні певним видом діяльності залежить від уваги дитини. Вона завжди включена в діяльність, є найважливішою умовою її продуктивності і виступає в єдності з пізнавальними психічними процесами та емоційно-вольовою сферою [32].

У молодшому шкільному віці провідною залишається мимовільна увага,

однак починається формування свідомої. Основною особливістю розвитку першокласників є емоційність та нестійкість довільної зосередженості — дитина легко відволікається на сторонні чинники, погано контролює свою поведінку. На відміну від довільної мимовільна увага першокласника — стійка, тривала і сконцентрована. Поступово у дитини розвивається здатність керувати своєю уважністю. Цьому сприяє чітка організація дій молодших учнів за зразком та дій, якими вони можуть керувати і які можуть контролювати. Водночас розвивається мимовільна увага. Вона пов'язана не із зовнішньою привабливістю та яскравістю об'єктів, а насамперед із потребами та інтересами, які виникають у навчальній роботі.

На думку С.Миронової, діти з ТПМ швидше за однолітків з типовим розвитком втомлюються, виснажуються, стають неуважними, нерішучими; вони некритичні. У першому класі є пасивними, залежними від дорослих. Діти з виразними ТПМ часто не впевнені у собі, ізольовані від однокласників. Особистісні розлади негативно позначаються на навчальній діяльності дитини [30, 97]. Цим дітям притаманні дратівливість, збудливість, емоційна нестабільність. У них спостерігають нестійкість уваги й пам'яті, низький рівень контролю за власною діяльністю, порушення пізнавальної діяльності, низька розумова працездатність; часто виникають невротичні реакції на зауваження, низьку оцінку чи несхвальні висловлювання вчителя або дітей. [10, 25].

С.Конопляста зазначає, що діти з ТПМ мають розгальмовану, нестійку зосередженість. Під час навчальних занять у них спостерігається зниження рівня працездатності та результативності.

Згідно з дослідженнями Т.Бахмач, С.Коноплястої, Л.Обухівської, Т. Сак увага дітей з порушеннями мовлення має такі властивості:

а) зменшення стійкості, зосередженості уваги внаслідок загальної перевтоми. У дітей у процесі свідомої діяльності стійкість уваги швидко знижується. Ці порушення уваги найпомітніше виявляються, якщо змінюється режим дня дитини,

під час соматичних захворювань;

б) неадекватні коливання уваги часто без будь-якої підстави. Це може бути внаслідок незрілості нервової системи; у зв'язку з обмеженим обсягом інформації, як наслідок того, що діти сприймають не всю ситуацію загалом, а лише окремі її елементи. Тому процес діяльності затягується, а результат не завжди відповідає завданням;

в) генералізованість і селективність уваги виявляється у неспроможності дітей зосередитися на виконанні завдання [26].

Діти з порушеннями мовлення відрізняються за характерними показниками уваги. Наприклад, одним притаманна нестабільна увага, що поєднується з достатнім ступенем розвитку пізнавальної діяльності (сприймання, пам'яті, наочно-образного і словесно-логічного мислення). При цьому основним чинником є порушення самоконтролю. Іншим дітям притаманний обмежений обсяг уваги, що поєднується з недорозвитком пізнавальних процесів, сповільненим темпом діяльності, недостатньою короткотривалою пам'яттю.

Характерна особливість довільної уваги в дітей з порушеннями мовлення полягає в залежності від модальності подразників (зорового або слухового): в умовах словесної інструкції учням важче сконцентрувати увагу на виконанні завдання, ніж в умовах зорової. Дітям складно, майже недоступно розподіляти увагу між мовою і практичними діями [26].

Нестійкість довільної уваги, низький рівень її показників, поєднуючись з недостатнім розвитком фонематичного та вербального аналізу, розладами звуковимовних навичок, недостатньою гнучкістю і критичністю мислення, порушеннями техніки читання й письма, особливо проявляються на уроках математики та української мови і знаходить своє відображення у:

- 1) нестійких звуко-буквених асоціацій;
- 2) змішуванні букв за акустико-артикуляційними ознаками;
- 3) недописуванні слів і речень;

4) вставці зайвих або пропусках букв (цифр) під час списування та самостійного писання;

5) перестановці складів при читанні;

6) загубленні рядка, повторному прочитуванні того самого рядка;

7) механічному читанні, нерозумінні прочитуваного тексту;

8) змішуваннях значень слів;

9) утрудненнях при визначенні кількості названих слів, виокремленні певного слова з речення, суттєвого з тексту;

10) труднощах планування та реалізації завдань (аналіз умови, пошук способів розв'язання задачі) [46, 25].

Відповідно до досліджень вітчизняних науковців І.Власенко, Г.Гуменної, С.Коноплястої, І.Мартиненко, Ю. Рібцун, неуважність часто є яскравою ознакою навчальної діяльності здобувачів початкової освіти із ТПМ, проте психологічні причини зазначених складнощів можуть бути різними. Серед них індивідуально-типологічні риси, особистісні проблеми, слабкість нервової системи, утруднення носового дихання, відсутність інтересу до процесу навчання, недостатня сформованість розвитку мисленнєвої діяльності та власне процесів довільної уваги [46, 26].

Детальне вивчення описаних у наукових джерелах психологічних особливостей уваги першокласників з ТПМ, механізмів мовленнєвих порушень та досвіду їх подолання дозволить створити чітко структуровану ефективну систему роботи з дітьми зазначеної групи.

1.3. Роль ігрової діяльності в розвитку уваги першокласників з ТПМ

Важливим етапом соціальної інтеграції дитини є початок шкільного навчання, яке дає їй можливість піднятися на нову соціальну ступінь, наблизитись до дорослих та сприяє формуванню внутрішньої свідомості. Для того, щоб перехід дитини дошкільного віку до здобувача початкової школи відбувався гармонійно,

перший рівень освіти має два етапи: адаптаційно-ігровий (1-2 класи) та основний (3-4 класи), впродовж яких діти під керівництвом дорослих навчаються виконувати прості завдання в цікавих ситуаціях у конкретно визначеній сфері діяльності в умовах Нової української школи.

Прихід дитини до школи після дитячого садка обумовлений зміною активності: з ігрової в навчальну, але гра продовжує займати важливу роль у її повсякденності, стає провідним засобом не тільки відпочинку, а й творчого розвитку. Вміле використання гри в освітньому процесі покликане сприяти розвитку дитини, удосконалити пізнавальні функції, покращити результати навчання, позитивно впливати на її виховання. Значення застосування гри в навчанні молодших школярів в умовах інклюзивної школи є не менш важливим, адже граючись, діти спілкуються, взаємодіють, разом виконують спільні справи, що дає змогу розкритися, довіритися, показати потенціал кожного.

Високу оцінку гри як інструменту навчання та виховання давав В.Сухомлинський: «Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку. Гра – це величезне світле вікно, крізь яке в духовний світ дитини вливається живлющий потік уявлень, понять про навколишній світ. Гра – це іскра, що засвічує вогник допитливості» [53, 181]. Саме у процесі гри, на думку В.Сухомлинського, розвиваються не лише психічні процеси: мислення, мова, пам'ять, увага, а й такі важливі риси особистості, як наполегливість, зосередженість, ініціативність, покращуються вміння дотримуватися певних правил.

Вивчення особливостей розвитку дітей доводить, що в грі ефективніше, ніж в інших формах діяльності, розвиваються усі психічні процеси, формуються відповідні вміння і навички. Л.Виготський, розглядаючи роль гри у психічному розвитку дитини, відзначав: «У шкільному віці гра не лише не вмирає, а проникає у відносини до дійсності. Вона має своє продовження у шкільному навчанні та праці...» [10, 63].

Вітчизняні науковці Н.Бібік, М.Вашуленко, О.Савченко розглядають ігрову діяльність як дидактичний інструмент, який активізує здатність дітей самостійно мислити і діяти, створює атмосферу свободи, творчого самовираження в колективі та умови для саморозвитку, дає змогу повніше враховувати вікові особливості дітей 6-7-річного віку [48, 190].

Гра – це провідний вид діяльності дитини до 6-7 років, який характеризується швидким переключенням уваги, спонтанністю, фантазуванням, зміною дій, розвитком мовлення, оригінальністю мислення тощо. Гра – це різновид розумової праці, у процесі якого формуються певні навички та здібності дитини, збагачуються знання про оточення, в колективних іграх дитина вчиться спілкуванню та взаємодії. Я.Коменський вважав гру природною формою діяльності дитини, що відповідає її потребам.

Класично ігри поділяються на такі види: предметні, предметно-маніпулятивні, конструктивні, рухливі, словесно-образні, сюжетні, рольові, сюжетно-рольові, словесно-логічні, творчі, дидактичні (до їх складу входять настільні та логопедичні ігри) [22]. Значну роль в освітньому процесі першокласників відіграють навчальні(дидактичні) ігри.

Значення гри в навчальному процесі можна вважати як неоціненне, адже вона виконує ряд різноманітних функцій, серед яких: стимулювання інтересу та уваги дітей; розвиток пізнавальних здібностей, кмітливості, уяви; закріплення знань, умінь і навичок; тренування сенсорних вмінь та навички тощо. Правильно побудована цікава дидактична гра збагачує процес мислення власними почуттями, розвиває саморегуляцію, тренує вольові якості дитини. Не варто оцінювати дидактичну гру лише з позицій підготовленості дитини. Її важливість передусім у тому, що вона виконує роль емоційної розрядки, запобігає втомі дітей, знижує гіподинамію [48, 192].

Дидактична гра – це групова чи індивідуальна практична діяльність, в якій навчальне завдання надають дітям у вигляді ігрового завдання, що обумовлюється

і контролюється ігровими правилами [21, 10].

Особливо важливе місце займає дидактична гра та ігрові прийоми в навчальному процесі першокласників, адже становлення і розвиток їхньої навчальної діяльності відбувається у період ще слабких довільних процесів: уваги, сприйняття, пам'яті та ін. Окремий програмовий матеріал потребує від дитини значних волевих зусиль та багаторазового виконання різних варіантів вправ для його засвоєння. Саме тоді гра, запобігаючи психічному навантаженню дитини і допомагає реалізувати навчальну мету значно швидше й міцніше, ніж будь-який інший педагогічний метод [15].

Головною особливістю дидактичної гри є те, що граючись, діти не помічають того, що засвоюють знання, оволодівають навиками дій з певних навчальних предметів, розвивають мовлення, увагу, мислення, уяву, пам'ять, вчаться культурі взаємодії один з одним тощо. Першокласники в процесі гри спостерігають, аналізують, порівнюють, класифікують, зіставляють, роблять висновки. В учнів виробляється навичка зосереджуватися, працювати вдумливо, самостійно, розвивається спостережливість та кмітливість. На відміну від звичайного уроку, на якому не використовують гру, всі складні розумові процеси проходять невимушено і легко. Учень може бути інтенсивно та насичено розумово навантажений під час уроку, проте не помітить цього.

Проводити ігри, створювати ігрові ситуації важливо на кожному занятті, адже першокласники, особливо діти з ТПМ, ще не звикли до довготривалої напруженої діяльності. Вони швидко втомлюються, притуплюється їхня увага, їм набридає одноманітність. Тому гра повинна увійти в практику роботи вчителя як один з найефективніших способів організації навчальної діяльності першокласників [49, 121].

Дидактичні ігри бажано широко використовувати як засіб виховання, навчання й розвитку дітей з ООП, зокрема учнів 1-их класів з ТПМ. Підготовка та проведення гри в умовах інклюзії потребує від вчителя значних затрат часу,

планування, втілення та реалізації розвивальної, виховної і навчальної цілей. Дитина з особливостями психофізичного розвитку, будучи повноправним учнем, не потребує надмірного нагляду з боку вчителя і в ході гри є її таким ж учасником, як і всі інші школярі. Гра здатна вирішити ряд проблем, серед яких: зменшення або й знищення перешкод спілкування, налаштування стосунків між учнями, можливість проявити себе нарівні з іншими, згуртування колективу класу.

Гра є найбільш природним видом активності для дитини, тому вона допомагає активізувати увагу та зосередженість. Ігри, які сприяють розвитку уваги, мають свої особливості. В ході гри учень має виконувати такі завдання, які розвивають різні види уваги (сенсорну, моторну, емоційну, інтелектуальну) та її властивості (стійкість, концентрацію, розподіл, переключення, обсяг, відволікання), активізують мимовільну увагу і формують довільну. Ігрові завдання повинні бути цікавими та захоплюючими для дитини, мати яскраву та привабливу графіку, потребувати від дитини зосередженості на певний час, забезпечувати постійний потік нових вражень та мотивувати дитину до активного розвитку.

Такі ігри можуть бути різноманітними: від класичних настільних ігор до комп'ютерних та мобільних програм. Їхнє головне завдання – стимулювати дитину до зосередженості та відволікання від зовнішніх факторів, розвивати її спостережливість та увагу до деталей.

При виборі ігор для розвитку уваги учнів першого класу з ТПМ варто зосередитися на тих, які створюють позитивну емоційну атмосферу, стимулюють дитину до самостійної активної діяльності, відповідають її інтересам та рівню розвитку. Також важливо, щоб гра була різноманітною і гнучкою, тобто змінювалась залежно від успішності дитини та стимулювала її до постійного покращення результатів.

Ігрова діяльність буде ефективною, якщо вона поєднується з іншими методами розвитку концентрації, такими як медитація, казкотерапія, музична логоритміка, арттерапія, вправи на зосередженість та регулювання поведінки

тощо.

Отже, ігрова діяльність є важливим інструментом для розвитку уваги першокласників з ТПМ, оскільки вона стимулює дитину до активної самостійної діяльності, розвиває її спостережливість, пам'ять та мислення, а також забезпечує позитивну емоційну атмосферу. Важливо пам'ятати, що ігри повинні бути цікавими, різноманітними та адаптивними, а також поєднуватись з іншими методами розвитку уваги.

1.4 Теоретичні основи співпраці батьків і педагогів у розвитку уваги молодших школярів

Партнерська взаємодія між сім'єю та закладом освіти є надзвичайно важливою в сучасних умовах розвитку суспільства. У контексті глобальних змін та викликів, які постають перед системою освіти, очевидним є те, що успішне виховання і розвиток дитини можливі тільки за умови активної співпраці між усіма учасниками освітнього процесу.

Одним із головних компонентів концепції Нової української школи (НУШ) є педагогіка партнерства, яка ґрунтується на співучасті учня, вчителя та батьків. [20].

В основі педагогіка партнерства лежать спілкування, взаємодія та співпраця між усіма учасниками освітнього процесу. Вона передбачає взаєморозуміння, єдність інтересів та прагнень з метою особистісного розвитку школяра.

Спільні цілеспрямовані дії сім'ї та школи є вирішальними у формуванні особистості дитини, її пізнавальної активності та успішної самореалізації. Тому питання взаємодії цих соціальних інститутів завжди була в центрі уваги педагогів-класиків (Ш.Амонашвілі, А.Макаренко, Й.Песталоцці, Ж.-Ж.Руссо, О.Савченко, М.Стельмахович, В.Сухомлинський та ін.) та сучасних науковців (І.Бех, Л.Гуцуляк, Т.Кравченко, В.Кузь, Л.Любчак, С.Максименко, С.Мироненко, В.Оржеховська, Л.Прокопів, Г.Шевчук) тощо, в працях яких знайшли

відображення проблеми сутності навчально-пізнавальної діяльності, її активізації шляхом удосконалення методів, форм навчання, взаємодії зусиль школи та сім'ї в навчанні і вихованні учнів.

Дитина, як суб'єкт освітнього процесу, знаходиться в центрі цієї взаємодії, а її гармонійний розвиток залежить від узгоджених дій як педагогів, так і батьків. Сім'я – це перше і найголовніше соціальне середовище для дитини. Саме в сім'ї закладаються основи розвитку дитини, відбувається її первинна соціалізація, формується ставлення до себе та довкілля. У закладі освіти дитина вчиться взаємодіяти з однолітками, організовувати власну діяльність, відбувається формування ціннісних орієнтацій та поведінки.

В.Сухомлинський наголошував, що із сім'ї протоптується стежка до школи; на моральному здоров'ї сім'ї будується педагогічна мудрість школи, а вже тоді на життєву дорогу ведуть дітей два розуми, два досвіди, здобуті у сім'ї та школі [59,101].

Взаємодія між сім'єю та закладом освіти повинна бути системною, цілеспрямованою та постійною. Лише так можливо забезпечити неперервність виховних впливів та створити сприятливі умови для реалізації єдиних вимог щодо формування і розвитку кожної дитини.

Т.Кравченко розглядає взаємодію сім'ї і школи як систему – «сукупність взаємопов'язаних компонентів, які утворюють одне ціле у своїй будові та функціонуванні», що діє за внутрішньо притаманними їй законами і характеризується цілями та завданнями, програмуванням результату; це «виділена на основі певних ознак упорядкована сукупність взаємопов'язаних елементів, об'єднаних спільною метою функціонування та єдністю управління, що вступають у взаємодію із середовищем як цілісна єдність» [60, 102].

Ключову роль у взаємодії між школою і сім'єю відіграє ініціатива з боку освітнього закладу, оскільки педагоги мають професійну підготовку до навчально-виховної діяльності. Вчителі повинні не лише підтримувати ідею

співпраці, а й переконати в її необхідності батьків, демонструючи переваги тісного взаємозв'язку між сім'єю та освітнім середовищем. Варто відзначити, що процес взаємодії не обмежується тільки обміном інформацією, але включає організацію конструктивного діалогу між усіма учасниками освітнього процесу, що забезпечує гармонійний розвиток дитини та зміцнення партнерських відносин між педагогами і батьками.

Мету взаємодії школи і сім'ї вбачають у досягненні узгодженості дій щодо навчання, виховання та розвитку дітей, «не применшуючи інтереси один одного і поєднуючи зусилля для досягнення кращих результатів»; забезпеченості «єдності виховних цілей та ідеалів сім'ї і суспільства»; розумному об'єднанні можливостей, зусиль в організації життєдіяльності школярів [60, 102-103].

Заклад освіти і сім'я є двома важливими інститутами, кожен з яких виконує властиві тільки йому специфічні функції. Опираючись на думку науковців, можна виділити найвагоміші: прогностичну, комунікативну, організаційну, виховну, контролюючу та корекційну.

Педагогічне партнерство в освіті, згідно з науковими дослідженнями, ґрунтується на низці ключових принципів:

- забезпечення суб'єктної позиції всіх учасників освітніх відносин (активна участь педагогів, батьків та дітей у процесі навчання та виховання);
- інтеграція і диференціація цілей та завдань, які стоять перед учасниками соціально-педагогічного процесу (важливо, щоб педагоги і батьки мали спільні завдання щодо розвитку дитини, проте методи досягнення цих цілей можуть бути різними залежно від індивідуальних особливостей дитини та конкретної ситуації в сім'ї);
- гуманістична орієнтація (врахування інтересів та потреб усіх учасників освітнього процесу);
- науково-практичний підхід (необхідність створення міцної методичної бази для партнерської взаємодії);

– принцип індивідуального підходу (врахування емоційного стану батьків та дітей під час спілкування з ними);

– динамічність (необхідність гнучкості та здатності закладу освіти швидко реагувати на зміни в соціальному складі батьків і їхніх запитах щодо навчання та виховання дітей).

Для реалізації принципів партнерства необхідно використовувати різноманітні форми взаємодії, що розглядаються як засоби організації спільної діяльності та комунікації. Вони є ключовими для ефективного співробітництва між фахівцями освітнього закладу та родинами школярів.

Аналізуючи взаємодію між педагогами та батьками, слід звернути увагу на декілька важливих аспектів:

– прагматичний аспект орієнтований на полегшення організації освітнього процесу, що включає забезпечення максимально ефективних умов для навчання та виховання дитини;

– педагогічний аспект спрямований на виховання дитини у спільному стилі з родинним оточенням, що забезпечує єдність підходів до виховання і розвитку;

– навчально-психологічний аспект підкреслює значення участі батьків у навчальному процесі, де їхня залученість впливає на результати освітнього процесу та психологічний комфорт дитини;

– соціальний аспект охоплює питання демократизації та культурної взаємодії, спрямованої на формування соціальної згуртованості та взаємної поваги у спільноті [61].

Запровадження педагогіки партнерства – один із напрямів сучасної реформи загальної середньої освіти згідно з Концепцією Нової української школи [20]. Такий підхід надзвичайно актуальний для інклюзивного навчання, що базується на міждисциплінарній взаємодії фахівців і батьків дитини й забезпечується командою психолого-педагогічного супроводу [55]. Ефективність роботи команди супроводу дітей з ООП залежить від розуміння спільної мети та підходів, рівноправності в їх

реалізації і відповідальності за результат. Ці фактори збігаються з принципами педагогіки партнерства, що підтверджує важливість проблеми партнерської взаємодії для інклюзивної освіти.

Питання командної співпраці стало особливо актуальним у зв'язку із запровадженням інклюзивного навчання. Тому стало предметом наукових досліджень вітчизняних вчених (А.Колупаєва, З.Ленів, І.Луценко, С.Миронова, Н.Софій та ін.). Однак проблема педагогіки партнерства в інклюзивній освіті є недостатньо дослідженою і розглядається в більшості випадків через призму командної співпраці педагогів і батьків або суб'єкт-суб'єктної взаємодії з учнями.

Педагогіка партнерства в Україні була започаткована В.Сухомлинським. Вона базується на співпраці вчителів і батьків. НУШ передбачає тріаду — вчитель, учень, батьки [20]. Однак в інклюзивній освіті така взаємодія є міждисциплінарною, адже в команді психолого-педагогічного супроводу є вчитель, асистент вчителя, фахівці (корекційні педагоги, логопед, психолог, соціальний педагог), медики, працівники інклюзивно-ресурсного центру. Освітній процес поєднується з лікуванням, корекційною роботою, соціальною допомогою.

Проаналізувавши наукову літературу, виділимо принципи педагогіки партнерства в умовах інклюзивної освіти:

- повага до особистості (формування позитивного ставлення до дітей з ООП, сприймання їх та їхніх родин як повноцінних рівноправних учасників освітнього процесу);

- доброзичливість і позитивне ставлення (формування у класі, школі позитивного соціального середовища, дружньо налаштованого до будь-якої «неоднаковості»; домінування поваги в стосунках з батьками);

- довіра у стосунках (довіра один до одного членів команди супроводу, сприйняття фахівцями батьків як рівноправних партнерів у освіті та вихованні дитини, проведенні з нею корекційно-розвиткової роботи);

- діалог — взаємодія — взаємоповага (уміння вислуховувати думки колег, розуміти їх, приймати колегіальне рішення на користь дитини, гнучкість у спілкуванні);

- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);

- принцип соціального партнерства (усі члени команди є рівними щодо виконання завдань інклюзивного навчання, оцінювання розвитку дитини, її потреб і можливостей, визначення освітнього маршруту дитини та змісту корекційно-розвиткової роботи). [30, 62-63].

Розуміння цих принципів фахівцями є основою практичної реалізації партнерської взаємодії.

Головною метою роботи із сім'ями в закладі з інклюзивною формою навчання є надання батькам кваліфікованої допомоги у вихованні та розвитку дитини з психофізичними особливостями.

Завданнями закладу освіти в роботі з батьками є:

- допомогти сформувати адекватні стосунки між батьками, іншими членами сім'ї та дитиною з ООП;

- допомогти дорослим створити комфортну для розвитку дитини сімейну атмосферу;

- розширити інформованість батьків про потенційні можливості дитини, її перспективи в різних аспектах життя;

- створити умови для активної участі батьків у роботі команди психолого-педагогічного супроводу дитини;

- навчити батьків прийомам організації ігрової, трудової і навчальної діяльності дитини;

- підвищити рівень психічного здоров'я батьків [30, 78].

Успішність навчання молодшого школяра залежить від розвитку його пізнавальної сфери, зокрема уваги. У дітей з ТПМ формування уваги відбувається уповільнено, нерівномірно, що вимагає спеціально організованої допомоги.

Співпраця між педагогами та батьками – один із найважливіших чинників успішного розвитку дитини, зокрема у випадках, коли вона має особливі освітні потреби. Формування довільної уваги у таких дітей потребує цілеспрямованих зусиль не лише вчителів і логопедів, а й активної участі батьків.

Така взаємодія набуває особливої актуальності в умовах інклюзивного навчання. Психологічною основою ефективної взаємодії є врахування вікових, індивідуальних та сімейних особливостей дитини, готовність батьків до співпраці, відкритість педагогів до діалогу, спільне визначення цілей та засобів корекційного впливу.

За дослідженнями науковців визначено такі напрями співпраці батьків та педагогів:

- інформаційний (інформування батьків про особливості уваги їхньої дитини, методи розвитку, прогрес у навчанні);

- освітній (навчання батьків застосовувати методи і прийоми стимулювання уваги; психолого-педагогічне консультування, під час якого фахівці допомагають батькам розуміти потреби дитини та створювати розвивальне середовище вдома);

- практичний (залучення батьків до участі в ігровій, навчальній та корекційній діяльності; планування спільних заходів, які сприяють зміцненню взаємозв'язків між дитиною, родиною та педагогами);

- корекційно-профілактичний (формування у батьків установки на співпрацю, уникнення гіперопіки або ігнорування труднощів дитини).

Форми взаємодії можуть бути індивідуальними та груповими:

- індивідуальні консультації (з педагогом, психологом, логопедом);
- батьківські тренінги щодо розвитку уваги;
- відвідування відкритих занять батьками;

- ігрові майстер-класи, в яких беруть участь діти та батьки;
- анкетування та спільне обговорення результатів діагностики.

На думку Л.Виготського, високий рівень розвитку дитини досягається в зоні найближчого розвитку, яка формується саме у співпраці з дорослими [10, 63]. Якщо вдома і в школі використовуються схожі підходи до розвитку уваги, результат буде набагато ефективнішим. Однак, якщо немає згоди між педагогами й родиною – прогрес дитини може бути уповільненим або нестійким.

Проаналізувавши наукову літературу, можемо сказати, що специфіка взаємодії педагогів і батьків у контексті розвитку уваги полягає у тому, що:

- батьки мають доступ до неформального середовища дитини, в якому можна м'яко формувати довільну увагу;
- педагог володіє методикою і знає шляхи навчального впливу;
- лише об'єднання цих ресурсів дає змогу досягти стійких результатів у розвитку уваги у дітей із ТПМ.

Розвиток уваги у дітей із тяжкими порушеннями мовлення потребує комплексної, узгодженої роботи всіх учасників освітнього процесу — педагогів, практичного психолога, логопеда і батьків. Ефективність цієї роботи значною мірою залежить від тісної взаємодії між школою та родиною, заснованої на довірі, взаєморозумінні та спільній педагогічній позиції. Вона включає просвітницьку, корекційно-розвивальну, ігрову та консультативну складові. Такий підхід забезпечує єдність впливів сім'ї й школи, сприяє формуванню стійкої, довільної уваги в дітей з мовленнєвими порушеннями та підвищує ефективність усього освітнього процесу.

Виділимо головні шляхи співпраці батьків та педагогів над розвитком уваги першокласників з тяжкими порушеннями мовлення:

1. Психолого-педагогічне просвітництво батьків, яке здійснюється через:

- проведення консультацій, семінарів, тренінгів, під час яких батьки ознайомлюються з видами уваги, її віковими закономірностями, труднощами розвитку уваги в дітей з мовленнєвими порушеннями;
 - підготовку інформаційних буклетів, пам'яток, відеоматеріалів про ігри та вправи для тренування уваги вдома;
 - організацію батьківських груп, де відбувається обмін досвідом, спільне обговорення проблем і досягнень дітей.
2. Спільне планування корекційно-розвивальної роботи, під час якого педагоги та батьки спільно:
- визначають індивідуальні цілі розвитку уваги дитини;
 - погоджують єдині вимоги до поведінки та навчальної діяльності дитини (режим дня, послідовність завдань, правила концентрації під час виконання домашніх завдань та інше);
 - узгоджують методи та ігрові прийоми, які використовуються як у школі, так і вдома (наприклад, ігри на спостереження, переключення уваги, вправи на довільну концентрацію тощо).
3. Включення батьків у спільну ігрову діяльність, яка є природним середовищем для розвитку уваги. Педагоги навчають батьків використовувати ігри (дидактичні, рухливі, ігри з дрібними предметами та інші, що сприяють розвитку уваги). Систематичне виконання цих ігор удома зміцнює результати шкільних занять і формує у дитини звичку до зосередженості.
4. Зворотний зв'язок і моніторинг успіхів дитини. Педагог і батьки повинні систематично обмінюватися інформацією про стан розвитку уваги дитини:
- через щоденники спостережень або індивідуальні картки досягнень;
 - індивідуальні зустрічі для аналізу динаміки результатів;
 - спільне обговорення труднощів і пошук оптимальних способів їх подолання.

Такий постійний зворотний зв'язок підвищує мотивацію обох сторін і сприяє стабільності позитивних результатів.

5. Створення сприятливого мікроклімату в родині. Педагоги допомагають родині сформувати:

- спокійну атмосферу під час виконання завдань;
- чіткий режим дня;
- куточок для занять, де дитину ніщо не відволікає.

6. Використання сучасних технологій комунікації:

- електронні щоденники, групи в месенджерах або платформи (Google Classroom, Viber тощо);
- відеопоради логопеда чи психолога;
- онлайн-ігри для тренування уваги, рекомендовані педагогом.

На відміну від нормотипових дітей, які можуть оволодіти багатьма навичками самостійно, більшість дітей з особливостями розвитку потребують стимулювання й допомоги з боку дорослих. Тому саме від батьків залежить створення умов для формування в дітей базових функцій, засвоєння навчального матеріалу. Одним із найкращих стимулів є спільні ігри та діяльність батьків з дітьми. Ефективний вплив на розвиток дитини має спільне розглядання малюнків, читання невеликих оповідань, казок із подальшим їх обговоренням (тексти порадить педагог). У процесі такої діяльності діти вчаться співпрацювати з дорослими, отримують відповіді на запитання, вчаться долати труднощі [30, 84].

Особливо ефективною є спільна ігрова діяльність, що організовується педагогом, а потім підтримується батьками вдома. Наприклад, якщо логопед вводить гру на зорову увагу, батьки можуть повторити її вдома в адаптованому вигляді. Так утворюється єдиний розвивальний простір для дитини.

Дослідження показують, що при системній взаємодії між батьками і педагогами спостерігається значно вища динаміка розвитку уваги у дітей. Батьки, які отримують знання та практичні навички щодо ігрових методів розвитку уваги,

краще розуміють потреби дитини та підтримують її розвиток поза межами школи. У свою чергу, педагоги, залучаючи батьків до корекційного процесу, отримують важливу інформацію про емоційний стан і поведінку дитини вдома.

Отже, теоретичні засади співпраці батьків та педагогів ґрунтуються на визнанні сім'ї активним учасником освітнього процесу, а педагогічна підтримка батьків — ключем до цілісного розвитку уваги молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення.

Партнерство вчителя та батьків повинне бути побудоване на взаємоповазі, систематичному зворотному зв'язку, підтримці, залученні до прийняття рішень щодо методів розвитку уваги, а також створенні спільного розвивального середовища вдома і в школі.

Висновки з розділу

У ході ґрунтовного аналізу психолого-педагогічної літератури нами було визначено.

Поняття «тяжкі порушення мовлення» використовують для позначення мовленнєвих порушень первинного характеру без порушень у стані фізичного слуху та інтелекту, що характеризуються своєрідністю структури відхилення (патогенезу) і особливостями клінічної симптоматики. На даний час достатньо добре дослідженні нейрофізіологічні механізми мовленнєвих порушень різного походження, активно вивчається лінгвістична структура мовленнєвих розладів. Вченими досліджено особливості дітей з ТПМ в різних аспектах: психолого-педагогічному, психолого-лінгвістичному, медико-педагогічному, клінічному.

При відхиленнях мовленнєвої діяльності спостерігаються особливості формування сенсорної, пізнавальної та психоемоційної сфер, недорозвинення або своєрідність формування яких обумовлений патогенезом, глибиною і типом первинної мовленнєвої патології. На фоні мовленнєвих порушень у дітей спостерігаються особливості розвитку уваги, сприйняття, пам'яті, мислення.

Увага – це спрямованість і концентрація свідомості, яка зумовлює підвищення рівня інтелектуальної, сенсорної та рухової активності дитини. Вона є важливим чинником для оволодіння знаннями, уміннями і навичками в процесі будь-якої діяльності, має ряд характеристик, складну функціональну структуру, специфічні властивості, що сприяють перебігу інших психічних процесів. Розвиток видів та властивостей уваги першокласників пов'язаний із формуванням предметної, ігрової, пізнавальної та навчальної діяльності дитини і відбувається в тісній взаємодії із становленням довільності як риси особистості.

У дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку увага характеризується нестійкістю, низьким рівнем самоконтролю, їм важко сконцентруватися, виконувати вправи за словесною інструкцією. Такі діти часто відволікаються, реагують на незначні подразники зовнішнього середовища, зосереджують свою увагу на другорядних об'єктах і не реагують на основні. Обсяг, стійкість, розподіл, концентрація, переключення уваги в учнів першого класу з ТПМ гірші, ніж у ровесників з нормотиповим розвитком.

Процес розвитку уваги дуже довгий та складний, особливо в дітей з ТПМ. Він вимагає від них великих вольових зусиль впродовж всього навчання у початковій школі. Тому потрібно знаходити та застосовувати ефективні способи розвитку уваги та її властивостей.

Перехід від дошкільного дитинства до навчання в 1 класі зумовлює поступову зміну основних видів діяльності дитини – ігрової на навчальну. Тому вважаємо, що важливим у цей період є комбінування гри з навчальною діяльністю. Цьому сприяє застосування дидактичних ігор, адже вони створюють умови для розвитку когнітивних функцій, соціальних навичок та збільшення кругозору, забезпечують пізнавальну та творчу активність дитини в навчальному процесі.

Сім'я та школа – це ті виховні соціальні інститути, від яких визначатиметься успішність дитини не лише в навчанні, а й у житті. Педагогіка партнерства втілює демократичний підхід до співпраці між педагогами, дитиною та батьками, що

базується на повазі, довірі, відкритості, відповідальному та доброзичливому ставленні, взаємній вимогливості. Вона враховує різницю в компетенціях і життєвому досвіді, однак ставить пріоритетом рівноправність у спілкуванні та співпраці, створюючи таким чином сприятливе середовище для всебічного розвитку особистості дитини.

У сучасній педагогічній науці співпраця розглядається як системна взаємодія між родиною та закладом освіти, що має на меті створення цілісного освітнього простору, у якому дитина отримує стабільну підтримку та стимулювання формування уваги як вдома, так і в школі.

Проаналізувавши науково-педагогічну літературу, робимо висновок, що незважаючи на численну кількість досліджень науковців процесу розвитку дітей з ООП молодшого шкільного віку, питання особливостей та розвитку психічних функцій, зокрема уваги учнів першого класу з ТПМ, недостатньо вивчено та висвітлене у сучасній науковій літературі: немає чіткого системного викладу специфічних особливостей уваги першокласників з ТПМ, методів корекції видів та властивостей уваги дітей з ТПМ в умовах інклюзивного навчання, порівняльного аналізу розвитку уваги школярів зазначеної групи та нормотипових дітей, недостатньо досліджене питання педагогіки партнерства в інклюзивній освіті.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ УВАГИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ З ТПМ

2.1. Дослідження рівня розвитку уваги першокласників з ТПМ

Нами було проведене констатувальне дослідження, завданням якого було визначення особливостей уваги першокласників з тяжкими порушеннями мовлення. Для цього були використані такі психологічні методики, які успішно застосовуються для обстеження першокласників із нормотиповим розвитком.

Методом стороннього психологічного спостереження ми досліджували способи організації та керування увагою молодших школярів. В дослідженні брали участь учні першого класу Калуського ліцею №3.

Як показало спостереження, у першокласників переважає мимовільна увага. Діти, особливо з ТПМ, часто розсіюються на дрібниці, не вміють зосередитися, керувати своєю увагою, емоційно реагують на все незвичне та яскраве. Першокласникам важко сприймати вказівки, дотримуватися їх впродовж всього уроку, у них недостатньо розвинені навички саморегуляції, що свідчить про несформованість довільної уваги.

Дітям з ТПМ важче сконцентруватися на виконанні завдання за словесною інструкцією, ніж візуальною. Це свідчить про зоровий тип уваги. Розподіл уваги між практичною діяльністю і мовленням практично неможливий.

Вчитель застосовує різні форми, методи і техніки роботи на уроці, які активізують увагу учнів. Зокрема, при поясненні змісту матеріалу прискорює чи сповільнює темп мовлення, змінює інтонацію, використовує яскраву наочність, роздатковий матеріал. Коли частина школярів відволікаються, вчитель призупиняє пояснення, не робить зауваження, робить тривалу паузу, щоб не привертати увагу інших учнів. Для розвитку та активізації уваги дітей вчитель використовує цікаві завдання, вправи, різноманітні ігри, пісні, загадки, фізкультхвилинки, технічні

засоби навчання, інтерактивні методи навчання, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), та ін.

Ми помітили, що діти з ТПМ в процесі ігрової активності швидко втомлюються, вони не вміють чітко виконувати вказівку і контролювати свої дії; їм не вистачає концентрації, наполегливості в доведенні гри до кінця. Часто мовленнєва стомлюваність ускладнює включення дітей з ТПМ у колективну гру.

Для діагностики уваги були використані методика вивчення концентрації і стійкості уваги (модифікація методу П'єрона-Рузера (Додаток А)) та методика вивчення переключення уваги («Червоно-чорна числова таблиця» Шульте-Горбова (Додаток Б)).

Вибірку склали дві групи досліджуваних: по 2 учнів 1-го класу з ТПМ та з нормотиповим розвитком мовлення. Отримані під час використання даних методик результати допоможуть охарактеризувати особливості уваги дитини з ТПМ.

За методикою П'єрона-Рузера проводили дослідження з метою виявлення концентрації та стійкості уваги у дитини. Отримано результати, які подано в табл. 2.1, 2.2.

Таблиця 2.1

Особливості концентрації уваги дітей

Ім'я дитини, яка проходила діагностику	Особливості виконання тесту		Рівень концентрації уваги
	Кількість опрацьованих фігур	Кількість помилок	
Сергій (ТПМ)	52	5	дуже низький
Юрій (ТПМ)	82	2	Низький
Софія (НР)	91	1	Середній

Анна (НР)	85	0	Середній
-----------	----	---	----------

Таблиця 2.2

Особливості стійкості уваги дітей

Ім'я дитини, яка проходила діагностику	Особливості виконання тесту		Рівень стійкості уваги
	Час	Кількість помилок	
Сергій (ТПМ)	2 хв 5 с	7	дуже низький
Юрій (ТПМ)	1 хв 51 с	4	Низький
Софія (НР)	1 хв 20 с	3	Середній
Марта (НР)	1 хв 18 с	2	Середній

Як показують результати дослідження, серед учнів першого класу, які проходили діагностику, не виявлено жодної дитини з дуже високим і високим рівнями концентрації та з високим рівнем стійкості уваги. Як бачимо, концентрація і стійкість уваги у першокласників незалежно від наявності порушень мовлення розвинуті недостатньо. Виявлено, що в дітей з ТПМ нижчий рівень сформованості стійкості та концентрації уваги порівняно з однолітками з нормотиповим розвитком.

Під час виконання завдання школярі повинні були розподіляти свою увагу між дотриманням встановлених правил заповнення бланку, між різноманітними геометричними фігурами та знаками, які потрібно було розмістити у ці фігури. Дітям, особливо з ТПМ, було важко одночасно контролювати дотримання усіх умов виконання завдання та переключати увагу з одних предметів на інші.

У дітей з ТПМ в процесі виконання завдання наприкінці першої хвилини ми спостерігали уповільнення темпу роботи та збільшення кількості помилок. Це

зумовлюється втратою та втратою зацікавлення до виконання одноманітної роботи. Одній дитині необхідне було схвалення дорослого для продовження дій.

За методикою «Червоно-чорні таблиці» визначено рівень переключення уваги першокласників, що відображено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Особливості переключення уваги дітей

Ім'я дитини, яка проходила діагностику	Час переключення уваги	Рівень переключення уваги
Сергій (ТПМ)	119 с	низький
Юрій (ТПМ)	102 с	низький
Софія (НР)	83 с	достатній
Марта (НР)	56 с	високий

Як показують результати дослідження, в дітей з ТПМ виявлено низький показник переключення уваги. Їм регулярно доводилося нагадувати про умови та допомагати, особливо в третьому завданні.

В учнів без порушень мовлення – достатній та високий. Вони без значних труднощів впорались із завданнями.

Під час виконання вправ усі першокласники легко та з цікавістю включалися в роботу. Проте, діти з ТПМ швидко стомлювались та відволікались на зовнішні подразники, їх активність різко знижувалася. Додаткові роз'яснення спрощували дітям виконання завдань.

Отже, дослідження з вивчення особливостей розвитку уваги першокласників з тяжкими порушеннями мовлення показали, що ці учні мають нижчі результати розвитку уваги, ніж їхні однолітки з нормотиповим розвитком.

Виявлено, що в дітей з ТПМ нижчий рівень розвинених стійкості, концентрації та переключення уваги порівняно з однолітками без розладів мовлення. З'ясовано, що у них низький рівень розподілу, продуктивності та вибірковості уваги у процесі розумової діяльності.

Таким чином, усі школярі, а особливо першокласники з порушеннями мовлення, потребують цілеспрямованого розвитку довільної уваги та її властивостей.

2.2 Розробка рекомендацій щодо використання ігор для розвитку уваги першокласників з ТПМ

Дидактичні ігри є ефективним засобом для розвитку уваги у дітей з тяжкими порушеннями мовлення. При використанні таких ігор, необхідно враховувати вікові потреби кожної дитини, її індивідуальні особливості та можливості.

Проаналізувавши особливості поведінки та розвитку когнітивних процесів першокласників з ТПМ, пропонуємо поради щодо використання дидактичних ігор в процесі навчання:

1. Враховуйте потреби кожної дитини індивідуально: перед використанням дидактичної гри, слід оцінити ступінь розвитку уваги та індивідуальні особливості дитини з тяжкими порушеннями мовлення.

2. Узгоджуйте свою роботу з логопедом, психологом та іншими членами команди психолого-педагогічного супроводу: спеціалісти складуть рекомендації щодо ефективного впровадження ігор у навчальній діяльності для розвитку довільної уваги дітей з ТПМ.

3. Ставте перед собою чітке завдання застосування гри: дидактичні ігри мають бути спрямовані на досягнення певної мети, наприклад, розвиток уваги, розвиток соціальних умінь, розвиток мовлення тощо.

4. Збільшуйте складність гри поступово: починайте з простіших ігор, а потім поступово додавайте нові елементи, щоб збільшити виклики та складність.

5. Використовуйте візуальні елементи: більшість дітей з ТПМ мають зорову пам'ять, тому важливо використовувати візуальні елементи, такі як роздатковий матеріал та яскрава наочність, фотографії, малюнки, відеоматеріали тощо.

6. Складайте правила гри спільно з учнями: вони повинні бути простими, чітко сформульованими, візуалізованими, для сприйняття першокласниками.

7. Використовуйте ігри зі структурованими правилами: ігри з чіткими правилами допомагають учням з тяжкими порушеннями мовлення зосереджуватися та розвивати увагу.

8. Застосовуйте позитивний підсилювальний зворотній зв'язок: діти з ТПМ можуть відчувати невпевненість у своїх можливостях, тому важливо підтримувати та хвалити їх, відзначати кожен маленький успіх.

9. Не нехтуйте індивідуальною підтримкою: дітям з ТПМ може знадобитись індивідуальна підтримка та допомога з боку вчителя або логопеда під час гри, оскільки, вони є більш прив'язані до дорослих, їм притамана пасивність та імпульсивність поведінки.

10. Робіть перерви для відпочинку: діти з ТПМ швидко втомлюються, тому важливо робити паузи під час гри.

11. Обирайте захоплюючі та цікаві ігри: діти з тяжкими порушеннями мовлення можуть мати низький рівень мотивації, тому важливо зацікавити їх для участі в ігровій активності.

12. Використовуйте сенсорні ігри: діти з тяжкими порушеннями мовлення часто мають труднощі зі сприйняттям інформації через слух та зір, так ігри будуть корисними для розвитку уваги та концентрації.

13. Використовуйте моторні ігри: учні з ТПМ отримують задоволення від процесу власних рухів, такі ігри сприяють розвитку моторної уваги.

14. Застосовуйте ігри для розвитку мовлення: гра активізує увагу дитини з ТПМ до розмови і є прекрасним інструментом покращення її мовлення.

15. Використовуйте логоритмічні вправи: мовлення та спів під рухи, ритмічні ігри, артикуляційні вправи дуже подобаються дітям, вони сприяють розвитку дихання, відчуття темпу, слухової уваги, музичного сприйняття.

16. Застосовуйте ігри із використанням ІКТ: це сучасні ігрові методи, які є цікавими для учнів початкових класів, вони допоможуть розвивати увагу та мотивацію дітей з ТПМ до когнітивної діяльності.

17. Використовуйте групові ігри: ігри, які вимагають взаємодії між учасниками, можуть допомогти розвивати соціальні навички та увагу.

18. Створюйте варіативне, різноманітне, динамічне, ігрове середовище: воно організовується дорослими, та має бути повністю підконтрольне дитині, не обмежувати її діяльності, забезпечувати повну свободу.

Загалом, застосування дидактичних ігор для розвитку уваги в дітей з ТПМ може бути ефективним педагогічним інструментом, але важливо враховувати індивідуальні потреби кожної дитини та використовувати ігри зі спрямованими правилами та метою.

2.3 Методичні поради для батьків щодо організації ігрової діяльності вдома

Дітей завжди приваблює спільна ігрова діяльність з дорослими, коли вони виконують рівні з дитиною ігрові ролі. Діяльність, що здійснюється з бажанням і викликає емоційну реакцію, найбільше сприяє розвитку, найкраще запам'ятовується, утримується в пам'яті та відтворюється в майбутньому. На базі мимовільних процесів під керівництвом дорослого формуються довільні механізми мозкової діяльності. Під час ігор вдома можна розв'язувати широке коло корекційно-розвиткових завдань, які вирішуються комплексно, без надмірної напруги дитини, спираючись на її інтерес та бажання грати і взаємодіяти. Гра

розвиває пізнавальну активність, спонукає дитину до вирішення проблемних питань, до творчості, спілкування. Під час спільних ігор формується і збагачується активний словник дитини та інші структурні компоненти мовленнєвої компетенції.

В процесі гри з дітьми із обмеженою мовленнєвою активністю важливо спонукати їх до звуконаслідування, емоційних вигуків, до промовляння окремих слів. Це буде поштовхом до розвитку мовленнєвої активності. У процесі ігрової взаємодії спочатку збагачується пасивний словник школяра, який поступово переводиться в активний. Враховуючи можливості та особливості дитини, дорослий під час ігор більшою або меншою мірою бере на себе ключову роль, керуючи діями дитини, сюжетом, навчає дитину грати.

У процесі гри дорослий, спілкуючись з дитиною, стає зразком правильного мовлення. Під час спільних ігор розвивається культура мовленнєвого спілкування.

Організація ігрової діяльності вдома — важлива складова розвитку уваги в дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Завдяки тісному емоційному контакту з дитиною та домашньому середовищу, батьки можуть ефективно впливати на формування довільної уваги.

Важливою умовою організації ігор є створення ігрового середовища. Батькам необхідно ретельно продумати місце гри, ігрове обладнання, підібрати привабливі іграшки, щоб це викликало у дитини бажання розпочати гру.

Організовуючи ігрову діяльність вдома пропонуємо дотримуватися основних принципів:

- Систематичність: проводьте ігри щодня, у зручний для дитини час. Короткі, але систематичні ігри забезпечують кращий результат, ніж тривалі, але епізодичні.
- Послідовність: починайте з простих ігор, поступово ускладнюючи завдання відповідно до розвитку уваги.
- Емоційна підтримка: заохочуйте дитину, навіть якщо вона припускається помилок. Дитина повинна відчувати, що поруч є дорослий, який не критикує, а підтримує.

- Позитивна мотивація: хваліть дитину за спроби, а не лише за результат. Позитивна оцінка стимулює інтерес і бажання до навчання.

- Сенсорна насиченість: використовуйте матеріали, які активізують відчуття, увагу, орієнтацію в просторі.

- Індивідуальний підхід: добирайте ігри відповідно до інтересів і вікових можливостей, рівня мовленнєвого розвитку та темпу роботи дитини.

- Різноманітність: чергуйте ігри на зосередження, переключення, розподіл уваги.

- Поєднання гри з повсякденною діяльністю: перетворюйте звичайні побутові ситуації (прибирання, приготування їжі) на гру, що активізує увагу.

- Варто уникати типових помилок батьків:

- Перевантаження дитини надмірною кількістю завдань.

- Вимога щодо точності та досконалості замість акценту на процесі.

- Ігнорування емоційного стану дитини під час гри.

- Нерегулярність занять.

Рекомендуємо врахувати поради щодо тривалості гри:

- тривалість гри має відповідати віковим можливостям (для дітей 6–7 років – 10–15 хвилин з поступовим подовженням часу);

- можна проводити декілька коротких ігор протягом дня замість одного тривалого заняття.

Батькам важливо дотримуватися рекомендацій щодо організації ігрового простору та підготовки до гри:

- Створіть середовище для спокійних занять: забезпечте дитині спеціальний простір для гри та навчання без зайвих зовнішніх факторів. Уникнення одночасного впливу кількох джерел світла чи шуму допоможуть дитині краще зосередитися.

- Організуйте умови комфорту: створіть ігрову зону, де все буде на своїх

місцях, обмежте кількість відволікаючих чинників під час занять, збирайте іграшки після завершення гри. Це забезпечить зосередження уваги дитини.

- Зрозуміло формулюйте завдання: подавайте вказівки чітко та стисло. Діти з ТПМ краще сприймають короткі, конкретні завдання.

- Поступово підвищуйте рівень гри: починайте з простих вказівок і поступово збільшуйте їх складність. Так дитина навчиться зосереджувати увагу на більш тривалий період.

- Розбивайте завдання на маленькі кроки: дитина має поступово досягати успіху. Це посилює впевненість та фокусування уваги.

- Плануйте різноманітність завдань: чергуйте ігри на увагу, мову, дрібну моторику, рухливі вправи. Це допоможе підтримати інтерес і ефективність гри.

- Вибирайте оптимальний час для ігор: плануйте гру, коли дитина активна, не голодна, не перевтомлена та має бажання грати. Заняття мають бути легкими та цікавими.

- Грайте разом із дитиною: приєднуйтеся до дитини, щоб вона краще фокусувалася, відчувала підтримку і радість від взаємодії. Співтворчість у грі посилює увагу, зв'язок та емоційний комфорт.

- Хваліть і заохочуйте дитину за найменші успіхи: використовуйте систему заохочень. Слова підбадьорення, похвала, наклейки, маленькі подарунки мотивують до продовження участі в грі.

- Уникайте надмірного контролю: надайте дитині свободу ініціативи. Активна участь у грі дасть можливість дитині не просто виконувати, а самостійно приймати рішення.

- Ведіть щоденник спостережень: фіксуйте зміни в поведінці та рівні розвитку уваги дитини. Це допоможе налагодити зворотній зв'язок батьків з фахівцями.

- Будьте терплячими: не очікуйте миттєвих результатів. Розвиток уваги – це поступовий процес.

Батьки повинні підтримувати контакт з учителем та логопедом, отримувати рекомендації щодо актуальних вправ ігрової спрямованості, спільно аналізувати динаміку уваги дитини. Систематичний зворотній зв'язок батьків з педагогами сприятиме коригуванню занять в школі та вдома, допоможе адаптувати ігри з навчальних та логопедичних занять для дому.

Ефективна організація ігрової діяльності в домашньому середовищі сприяє розвитку довільної уваги в дітей з ТПМ. Батьки, які залучають дітей до розвивальних ігор, не лише підтримують освітній процес, а й формують позитивний емоційний фон, що сприяє засвоєнню навичок.

Висновки з розділу

Під час емпіричного дослідження особливостей уваги першокласників нами була проведена психологічна діагностика, яка виявила, що рівень розвитку уваги в дітей з порушенням мовлення не відповідає віковій нормі.

Увагу дітей з ТПМ характеризує ряд особливостей: нестійкість та виснажливність, низький рівень концентрації, труднощі з переключенням уваги з одних об'єктів на інші, розподілом уваги між мовленням і практичними діями. Дітям з мовленнєвими порушеннями набагато важче зосередити увагу на виконанні завдання в умовах словесної інструкції, ніж в умовах зорової. Темп діяльності, рівень працездатності та продуктивності в школярів з порушеннями мовлення має тенденцію до зниження в процесі роботи.

Науково-методична література щодо вивчення розвитку дітей доводить, що в грі ефективніше, ніж в інших видах діяльності, розвиваються усі психічні процеси, формуються відповідні компетентності школяра. Саме у процесі гри в дітей виробляється звичка зосереджуватися, працювати вдумливо та самостійно.

Тому педагогу, який працює з першокласниками з ТПМ, потрібно враховуючи індивідуальні особливості кожної дитини, використовувати в своїй роботі такі ігри, які б забезпечували психологічний комфорт, виконували навчальну та розвивальну

функцію, сприяли б розвитку активності, мотивації, самостійності, давали б можливість практично застосовувати знання.

Одним із ключових аспектів ефективного розвитку уваги у першокласників з тяжкими порушеннями мовлення є активне залучення батьків до корекційного процесу. Родичі повинні розвивати і навчати дитину через гру, створюючи для школяра вдома психологічно комфортні ігрові умови. Тоді дитина буде розвиватися, набувати знання і вміння невимушено, з бажанням і з задоволенням.

Спираючись на наукові дослідження, ми розробили рекомендації щодо використання ігор для розвитку уваги першокласників з ТПМ. Вони можуть бути корисними для педагогів, які працюють в умовах інклюзивної освіти.

Також ми склали методичні поради для батьків щодо організації ігрової діяльності вдома. Рекомендації передбачають щоденне короткотривале застосування ігор у домашніх умовах, з систематичним зворотним зв'язком батьків з педагогами для коригування занять щодо розвитку уваги першокласників з ТПМ.

Результати дослідження підтвердили необхідність врахування особливостей уваги учнів для ефективної організації інклюзивного навчання в початкових класах у співпраці з батьками та розробки індивідуальної програми розвитку кожної дитини з ООП.

РОЗДІЛ III. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ УВАГИ ПЕРШОКЛАСНИКІВ З ТПМ ЗАСОБАМИ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1 Використання ігор для розвитку уваги першокласників з ТПМ у процесі навчання

Теоретичний аналіз загальної, спеціальної психолого-педагогічної літератури та дані констатувального етапу дослідження вказали на значні потенційні можливості в першокласників із ТПМ щодо розвитку їхньої конгнітивної діяльності. Особливу роль в цьому процесі відводиться формуванню уваги дітей в умовах спеціального корекційного навчання, адже її розвиток впливає на ефективність навчання дітей із ТПМ, засвоєння ними знань, навичок умінь.

Ми провели формувальний експеримент на базі Калуського ліцею №3, мета якого – розвиток властивостей уваги у зазначеній категорії дітей засобами ігрової діяльності у процесі навчання.

Основною передумовою розвитку уваги виступає активність дитини у різноманітній за змістом діяльності, зокрема навчальній. Найбільш ефективно такий розвиток відбувається за умови спеціальної організації освітнього процесу, основною формою якої є урок. Ефективність корекційно-розвивальної роботи залежить від правильного встановлення мети уроку, що включає виховні, навчальні та корекційно-розвивальні (орієнтовані на формування властивостей уваги першокласників із ТПМ) завдання; добір методичних прийомів, які відповідають можливостям та особливостям даної категорії дітей та допомагають формуванню у них різних властивостей уваги.

До сприятливих психолого-педагогічних умов розвитку уваги в освітньому процесі ми внесли наступні:

1. Організація діяльності педагога під час уроку:
 - організація проведення уроку, згідно з його структурою;
 - цілісність навчального матеріалу, послідовність його подання,

наступність, зв'язок з матеріалом попередньо засвоєним учнями;

- викладання навчального матеріалу з розкриттям його змісту, суті та значення;
- застосування на уроці різноманітності методичних форм та засобів навчання;
- оптимальний темп викладення матеріалу (швидкий темп уроку сприяє появі помилок, надто повільний – не буде спонукати зацікавленість учнів);

2. Послідовність та систематичність вказівок педагога.

3. Забезпечення вчителем зміни одних видів навчальної діяльності іншими залежно від індивідуальних особливостей та діагнозу школярів із ТПМ (наприклад: слухове зосередження дитини можна замінити моторним чи візуальним).

4. Врахування зовнішніх факторів (чіткість розпорядку дня; дотримання гігієнічних умов; відсутність подразників, які відволікають) при організації та проведенні корекційно-розвивальної роботи.

5. Використання спеціальних тренувальних та дидактичних ігор для формування та розвитку властивостей уваги.

6. Диференціація та індивідуалізація завдань згідно з можливостями і психофізичними особливостями дітей із порушеннями мовлення .

7. Формування особистісно-вольових рис (відповідальність, дисциплінованість, наполегливість, цілеспрямованість, самостійність, працелюбність організованість тощо), які сприятимуть активізації та розвитку властивостей уваги дітей.

8. Позитивна чи оптимістична оцінка досягнень діяльності дітей із тяжкими порушеннями мовлення, яка сприяє підтримці мотивації та інтересу, стимулює подальше включення дітей у навчальну діяльність.

Базою для розвитку різних властивостей уваги на уроках стала система ігор,

підібраних та адаптованих до можливостей учням першого класу з ТПМ. В процесі проведення даного дослідження ми запропонували вчителям 1-их класів застосовувати дидактичні ігри на уроках з різних дисциплін. Ми підібрали спеціальні ігри навчально-розвивального характеру з комплексним дидактичним навантаженням, які дають змогу використовувати різні форми діяльності дітей молодшого шкільного віку. Ігри для розвитку властивостей уваги відбиралися для того, щоб кожен вчитель, психолог, логопед мав можливість використовувати їх як на комплексних (на уроках читання, математики, письма та інших навчальних предметів, заняттях з розвитку мовлення, логоритміки тощо) так і індивідуальних корекційних заняттях.

Під час проведення формувального експерименту ми опиралися на те, що результативність застосування ігрового методу залежить від виконання наступних умов:

1. Використання ігор згідно з типом та структурою уроку.
2. Розвиткова та корекційна спрямованість ігор.
3. Застосування різних за змістом видів гри, що дає змогу уникнути механічного виконання учнем завдань та допомагає сформувати в них вміння використовувати набуті навички в умовах не тільки наближених до попередніх, а також й в нових.
4. Раціональність, логічність, послідовність і системність у плануванні, підборі та застосуванні ігор, що передбачає постійне збільшення ступеня складності завдань, зокрема, їх диференціацію відповідно до особливостей психофізичного розвитку учнів.
5. Комбінування ігрового підходу з іншими прийомами для збільшення ефективності педагогічного впливу.
6. Застосування диференційованого та індивідуального підходів, що зумовлює визначення для дітей різних за рівнем завдань і характеру підтримки.
7. Доступність рекомендованих ігор для дітей із порушеннями мовлення,

яка пов'язана з урахуванням набутих знань дітей; забезпечується використанням словесної, наочної вказівки та зразка роботи, наочних інструментів.

8. Стимулювання когнітивної активності учнів першого класу, що дає можливість дитині самостійно виконувати завдання та контролювати правильність виконання різних етапів роботи.

Цілеспрямований вплив на розвиток уваги передбачав такі завдання:

- розвиток уваги дітей (стійкості, концентрації, переключення, розподілу, обсягу);
- розвиток уміння слухати, розуміти навчальне завдання та готовність виконувати його відповідно до поставлених вимог;
- розвиток уміння знаходити помилки у виконанні навчальних завдань.

Визначені завдання для корекції уваги учнів із ТПМ ми класифікували застосування ігор, які ми згрупували за властивостями уваги.

В основу ігор на розвиток концентрації уваги були покладені коректурні завдання, у яких учню пропонується знаходити і закреслювати певні цифри в друкарському тексті; завдання, що потребують визначення ознак предметів і явищ (прийом порівняння); вправи, побудовані на принципі точного відтворення будь-якого зразка (геометричних узорів, послідовність літер, цифр, рухів); вправи за типом «переплутані лінії», пошук прихованих фігур тощо.

Ігри для підвищення концентрації та стійкості уваги

Гра «Переплутані лінії»

На аркуші паперу ряд переплутаних ліній. Кожна з них починається зліва і закінчується праворуч. Завдання дітей – прослідкувати кожну лінію зліва направо і в тій клітинці, де вона закінчується, поставити її номер. Починати потрібно з першої лінії, потім перейти до лінії 2 і т.д. до кінця (*Рис. 3.1*).

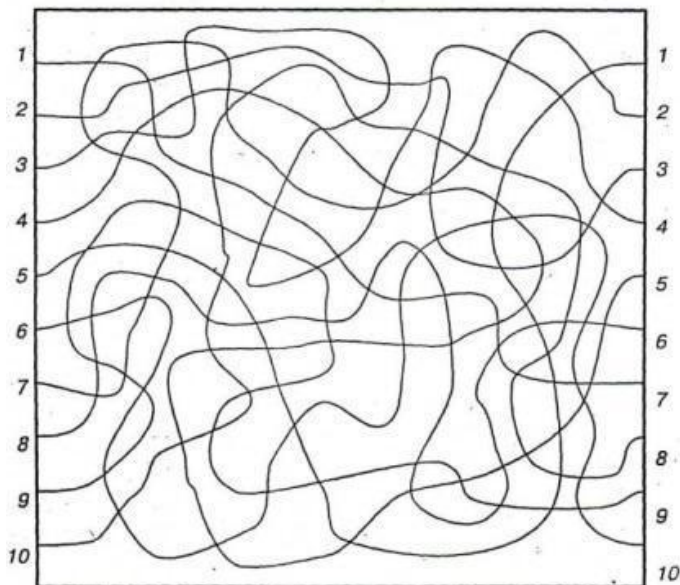

Рисунок 3.1 Гра «Переплутані лінії»

Кількість ліній, яку пропонують учням, залежить від рівня їх підготовки (5-8 ліній). Спершу можна дозволити дітям допомагати собі пальцем чи олівцем, поступово переходячи, по можливості, до тільки зорового слідкування на наступних уроках. Коли дитина розплутає запропоновану кількість ліній швидко та без допомоги підручних засобів, їхню кількість збільшують.

Замість клітинок можна використовувати малюнки тварин, рослин, членів сім'ї тощо, від яких ідуть переплутані лінії до їжі, плодів, дітей, іграшок, подарунків і т.д., тобто необхідно визначити хто що їсть, хто чим бавиться, в кого які подарунки тощо. За правильно виконане завдання дитина отримує синій квадратик. Цю гру можна грати в парах, групах.

Гра «Математичний диктант»

Кожне завдання складається з декількох дій.

Вчитель читає арифметичні дії. Діти повинні обчислювати їх в думці. Отримані результати також потрібно тримати в думці. Результати учні записують тільки тоді, коли вчитель скаже: «Записуйте!». Зміст завдань залежить від віку дітей, їх підготовки, програмного матеріалу.

Наприклад. Дані два числа: 4 і 5. Додайте перше число та друге. Від отриманого числа відніміть 3. Після цього відніміть 5. Записуйте! (відповідь:).

За правильно виконані всі завдання дитина отримує зелений квадратик.

Можна запросити фокусника чи чарівника, який може відгадувати числа.

—Загадай число... додай до нього 5, відними 2... відними те число яке ти задумав та помнож отриману різницю на 4... В тебе вийшло 12.

Гра-змагання «Опиши предмет»

Перед учнями ставлять завдання уважно розглянути запропоновані предмети. Впродовж 1-2 хв показують декілька з них (наприклад, олівці, гудзики, камінці, ручки та ін.). Потім їх ховають і пропонують дітям детально описати кожен предмет, його величину, колір тощо. Цю гру можна грати, описуючи однокласників та називати зміни, які відбулися в їхньому одязі, зовнішності тощо. Ще один варіант – запропонувати розглянути декілька предметів, потім, після того, як діти заплющать очі, забрати кілька з них, поміняти місцями чи навпаки, додати. Хто назве більше ознак предметів чи змін, той отримує жовтий квадратик.

Гра «Знайди і викресли зображення»

Дітям пропонуються різні зображення природничого змісту (підібрані відповідно до теми уроку), з'ясовуються їхнє уявлення про приналежність об'єктів до відповідної узагальнюючої групи. Учні впродовж хвилини повинні послідовно переглядати ряди зображень та підкреслювати або викреслювати задане зображення. Поступово ми пропонуємо дитині ускладнення інструкції (викреслити зображення відповідного типу). За правильно виконане завдання дитина отримує червоний квадратик.

Ігри для розвитку навички перемикавання уваги передбачали виконання коректурних завдань, які передбачають переключення уваги з одного предмета, малюнка, виду роботи на інший.

Ігри для тренування переключення уваги

Гра «Від 5 до 1»

Дітям пропонують рахувати від 5 і назвати:

- 5 предметів, які бачимо;
- 4 предмети, які чуємо;
- 3 предмети, до яких можемо доторкнутись;
- 2 предмети, які можна понюхати;
- 1 предмет, який можна спробувати на смак.

Виграє той, хто правильно виконав всі завдання. Переможці отримують помаранчевий ромбик.

Гра «Знайди від меншого до більшого»

Дітям пропонується пригадати об'єкти природи, назвати їх та їхню величину. Після цього на таблиці із зображеннями тварин та рослин потрібно послідовно знайти зображення від найменшого до найбільшого і розкласти зображення на парті. Надалі ми задаємо виконати ускладнений варіант даної гри, а саме: паралельно знайти найменшу дику і найбільшу свійську тварину. За правильно виконане завдання дитина отримує зелений ромбик.

Гра «Знайди відмінності»

Дітям пропонується розглянути два малюнки, які дещо відрізняються один від одного. Потрібно знайти всі відмінності. Цю гру можна грати в парах. Переможці отримують синій ромбик.

Гра «Розфарбуй казку»

Діти діляться на команди. Учні вирізають різнокольорові прямокутники. Потім дорослий читає уривок із будь-якої казки, а діти утворюють її кольорову картину: викладають перед собою кольорові прямокутники у відповідному до змісту порядку або зафарбовують відповідними кольорами аркуш паперу. Потім за кольоровою картинкою кожна команда розповідає казку. Виграє команда, яка краще справиться із завданням. Переможці отримують червоні ромбики.

Ігри на збільшення об'єму уваги ґрунтувалися на запам'ятовуванні букв, слів чисел і порядку розташування ряду предметів, що показують на декілька секунд.

Складність завдань і кількість предметів поступово збільшувалися.

Ігри для збільшення обсягу уваги

Гра «Прочитай і запиши»

Гра включає в себе елементи змагання. Дітям пропонують за сигналом «Увага!» фіксувати поглядом середину екрану та постаратися прочитати запропонований на короткий час (не більш як на 0,5 с) мовний матеріал та записати його. При цьому дітям повідомляють, що якщо вони записали більше 5 букв в двох найбільших словах, то вони виграли (в процесі тренувань необхідний обсяг збільшується), якщо менше, то програли. Переможці отримують сині квіточки.

Наприклад: 1) слова без змісту, які складаються з 3-9 приголосних букв, 14 слайдів – два різних набори по 7:

ЖЗЛ; БКНРЧ; ПКТНДС; ДПВ; ДБМРКЛС; ФТПЦМВДК; МВПЫШЛЧ; МКТЦ; ДЗДТК; РШВТБЧ; ГШС; ШМВХТСГ; ЖГВПРМТК; ЦБРНДКСЧГ.

2) Знайомі слова, що складаються з 4-16 букв. Всього 18 слайдів – два різних набори по 9. Хто записав найбільшу кількість слів, той виграв. Переможці отримують сині квіточки.

Кріт, ложка, машина, цукерка, олівець, телевізор, монітор, мотоцикліст; ваза, плита, сонце, чорнило, пістолет, вистава, автомобіль, конструктор, велосипедист.

3) Словосполучення, які складаються з 5-16 букв, наприклад:

Я несу	Ти як
Дай мені	Я танцюю
Мені не хочеться	Подвір'я чисте
Пташка співає	Діти читають
Робота не вовк	Квіти не в'януть
Щастя у праці	Вода в решеті

Всього 18 слайдів – два різних набори по 9. Слайди кожного завдання показують у зростаючому порядку кількість букв. Хто записав найбільшу кількість словосполучень, той виграв. Переможці отримують сині квіточки.

На уроці можна використовувати як 1 завдання цієї серії, так і 2 чи 3. Зміст завдань може змінюватись в залежності від підготовки дітей, їх вікових та індивідуальних особливостей.

Гра «Натюрморт»

Вчитель показує яскраві зображення зі значною кількістю елементів, наприклад, натюрморт (Рис. 3.2). По черзі демонструє їх дітям упродовж 30 секунд. Завдання – запам'ятати, які саме предмети зображені на картинках. Через 30 секунд ховає зображення та просить учнів назвати всі предмети, які їм вдалося запам'ятати. Для ускладнення завдання можна запропонувати учням давати короткий опис зображених предметів (наприклад, груша – жовта).

Рисунок 3.2 Малюнок до гри «Натюрморт»

Цю гру можна грати командою. Діти після перегляду картинок записувати назви предметів та їхній опис. Виграє команда, яка назве більшу кількість предметів, зображених на малюнку. Переможці отримують жовті квіточки.

Гра «Чи є зміни?»

Вчитель розкладає на парті від 5 до 10 різних дрібних предметів (блокнот, різнокольорові олівці, фломастери тощо). Упродовж 30 секунд учень має уважно роздивитися їх та запам'ятати розташування. Після цього дитина має відвернутися, а вчитель – перекласти 1-3 предмети на інші місця. І знову в учня є

30 секунд на їх огляд. Коли час сплине, закрийте предмети і запропонуйте дитині назвати ті, які лежать на іншому місці. За кожен правильну відповідь можна отримати 1 бал. Перемагає учень, який назвав усі предмети, що було переміщено. Переможці отримують червоні квіточки.

Основний принцип у підборі ігор для тренування розподілу уваги полягає в тому, що дитині пропонувалося одночасне виконання двох різноспрямованих завдань (наприклад, читання розповіді й підрахунок ударів олівця по столу, виконання коректурного завдання і прослуховування казки).

Ігри, спрямовані на збільшення рівня розподілу та вибіркової уваги

Гра «Порахуй слова»

Учитель читає будь-яке оповідання в середньому темпі впродовж 2-3 хвилин. Діти мають порахувати кількість слів в оповіданні. Для цього кожен на аркуші паперу в клітинку помічає одне слово рисочкою, утворюючи квадрат (п'ять —перекреслений квадрат). Наприкінці завдання обирають переможця, який точно підрахував усі слова в оповіданні. Переможці отримують жовті кружечки.

Гра «Наведи порядок»

Діти користуються індивідуальними таблицями (Рис. 3.3).

Таблиця 1

1	22	5	9
3	13	18	21
8	7	19	6
15	4	10	25

Таблиця 2

16	1	23	9
13	8	12	27
2	30	20	11
24	14	5	19

Рисунок 3.3 Таблиці до гри «Наведи порядок»

Можливі різні варіанти гри: з таблицею № 1; з таблицею № 2; з двома таблицями (спочатку з таблицею № 1, а після перерви на 10 хвилин з таблицею № 2).

Час роботи обмежений: з таблицею № 1- 3 хв, з таблицею №2 - 7 хвилин. Вчитель повідомляє дітям: «Перед вами таблиця, в якій розташовані числа від 1 до 25 в довільному порядку. Всього в таблиці 16 чисел, це означає, що 9 пропущено. У вас є листок, на якому надруковано ряд чисел від 1 до 25. Ви повинні відшукати в таблиці числа по порядку, починаючи з 1. Якщо ви не знайдете в таблиці якесь число, викресліть його на листку з числами.

Виправлення не допускаються, намагайтеся працювати без помилок». Аналогічна робота проводиться і з таблицею № 2, тільки збільшено: діапазон чисел - від 1 до 30.

Хто правильно виконав завдання, отримує зелений кружечок

Гра «Підрахуй»

Вчитель читає вголос невелике речення. Читання супроводжується тихим постукуванням олівцем по столу. Діти повинні запам'ятати текст та підрахувати число ударів. Хто правильно відповів на питання і підрахував, той виграв. Переможець отримує червоний кружечок.

Пізніше кількість речень, що використовуються в тексті, збільшується.

Гра «Викресли букву»

Основою цієї гри є тест — «Коректурна проба». Для неї беруть старі книжки з великим шрифтом. Впродовж 5 хв дітям пропонують викреслити всі букви —а. Якщо дитина пропускає більше чотирьох букв – вона програла, якщо 4 і менше – виграла. Переможці отримують помаранчеві кружечки. Перевірку завдань проводять самі діти – в парах.

Наступний етап – одну букву в ряду закреслювати, іншу підкреслювати. Наприклад, —а – викреслюємо, —с – підкреслюємо:

Говорила кішка:

-Ходи сюди, мишко!
 Сумно одній жити,
 Будемо дружити!
 Мишка таку дружбу
 Дуже добре знала
 І у нірку шусть,
 Хвостик заховала!

Інший варіант: Спершу одну букву підкреслюємо, а іншу закреслюємо, потім за командою «Увага!» робота йде навпаки – першу закреслюємо, другу підкреслюємо.

Гра «Знайди слово»

Серед букв, які записані в рядок, вставлені слова. Дитина повинна знайти та підкреслити ці слова. Хто швидше (можна обрати 3-ох учнів) і правильно виконав завдання, той отримує синій кружечок.

Ртраваитранвдиванрюджиметвікноггщщатмашинапрстиюрозеронціджарами
 рквтсумкалдчеврибай

Діти грали різні ігри кожен день. Підрахунок фішок проводили раз на тиждень. У кого було більше фішок, того нагороджували. Вчитель записував результати в таблицю. Це дало змогу відслідковувати розвиток властивостей уваги кожної дитини, коригувати підбір ігор на наступні уроки, надавати рекомендації логопеду, психологу щодо корекційно-розвивальної роботи з учнями з ТПМ.

Діти грали різноманітні ігри щодня. Підрахунок фішок здійснювали щотижня. У кого було більше фішок, того нагороджували. Вчитель фіксував результати в таблицю. Це дало можливість спостерігати розвиток властивостей уваги кожного учня, змінювати підбір ігор на наступні заняття, надавати рекомендації логопеду, психологу щодо корекційно-розвивальної роботи з дітьми з ТПМ.

Добре сформовані властивості уваги є факторами, які безпосередньо визначають результативність навчання в молодшому шкільному віці. Здебільшого,

успішні учні демонструють вищі показники розвитку уваги. При цьому спеціальні дослідження свідчать, що різні властивості уваги мають різний вплив на результативність навчання дитини з різних шкільних предметів. Зокрема, під час вивчення математики основна роль належить об'єму уваги; навчання читання пов'язана зі стійкістю уваги, успішність оволодіння мовою — з точністю розподілу уваги. Тому розвиваючи різні властивості уваги, можна підняти результативність учнів із різних навчальних дисциплін.

Водночас, під час навчальних занять з різних дисциплін впроваджуються активні методи і форми навчання, які допомагають розвитку властивостей уваги. Широке застосування ігор на уроках, як інструменту навчання, розвитку та виховання дітей з НР та ООП, — є незмінною частиною освітнього процесу. Сучасна дидактика, апелюючи до ігрових методів навчання на уроках, вбачає в них потенціал ефективної співпраці педагога й учнів, ефективної форми їхнього спілкування з властивими їм елементами змагання; комфортні умови для формування та розвитку когнітивних процесів, зокрема уваги, у дітей.

Ми підібрали дидактичні ігри для застосування під час викладання основних дисциплін у початковій школі. Вони можуть застосовуватись як на уроках, так і на корекційно-розвивальних заняттях для учнів з особливими освітніми потребами.

Ми порекомендували застосовувати їх під час освітнього процесу в 1-их класах впродовж формувального експерименту. Учні із захопленням та цікавістю грали на уроках ігри. Це сприяло їх успішному опануванню програмового матеріалу та розвитку основних властивостей уваги.

Мовні ігри сприяють розвитку, мислення, мовлення, формування навичок творчої самостійної роботи, свідомого читання. На уроках інтегрованого курсу «Українська мова. Навчання грамоти» ми застосовували ігрові вправи, які ґрунтуються на мовному й мовленнєвому матеріалі та сприяли загальному розвитку учнів, зокрема розвитку мовлення, мислення, пам'яті, кмітливості, уваги, уміння класифікувати предмети, диференціювати їх, порівнювати. Створена

на уроці ігрова атмосфера, що розвиває пізнавальний інтерес і активність учнів, зменшувала втому, допомагала утримувати увагу дітей (Додаток В).

Значну роль у розвитку уваги учня відіграє математика. Створення ігрових ситуацій на уроках математики підвищує зацікавлення до дисципліни, вносить різноманіття, емоційне наповнення у навчальну діяльність, знімає втому, розвиває спостережливість і кмітливість. Обрані ігри допомагали розвитку уваги, мислення, пам'яті, інтелектуальних здібностей дітей, формуванню пізнавальних інтересів учнів до вивчення математики (Додаток Д).

Вагоме значення має використання дидактичних ігор під час екскурсій на природу. Показати дітям різноманіття і красу довкілля, зосередити увагу на малопомітних, але важливих ознак тваринного та рослинного світу, формувати екологічний світогляд учнів значно легше, якщо мотивувати дітей до активного емоційного сприймання. Використання природного матеріалу під час ігор сприяє формування сприйняття певного аналізатора (звук, смак, дотик, запах), мислення та уваги (виокремлення істотних ознак, їх порівняння та узагальнення); здатність знаходити предмети за описом та описувати їх; знаходити частину за цілим та ціле за частиною; систематизувати предмети за способом їх застосування; визначати послідовність етапів розвитку рослин та тварин, пояснювати їх значення. На уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» та позаурочний час можна застосовувати ігри, які ми підібрали (Додаток Е).

Необхідною умовою успішного навчання є тренування властивостей уваги. Для уроків англійської мови вибрали ігри, які сприяли формуванню вольових звичок та стимулювали розумову активність дитини. Це допомагало сконцентрувати увагу школяра на навчанні та удосконалювати види і властивості уваги (Додаток Ж).

Музично-дидактичні ігри – це засіб активізації розумових і творчих здібностей школярів, мислення, розвитку слухової уваги. Ми зосередились на таких іграх, які передбачають участь у них більшості дітей класу, зосередження

довільної уваги, швидку відповідь. Підбирали музично-дидактичні ігри доступні та прості, привабливі та цікаві, які можна використовувати на уроках музики та позаурочний час.

Малювання сприяє розвитку конгнітивної діяльності дитини, підвищує здатність концентруватись і фокусувати увагу, розвиває координацію рухів, спритність рук, допомагає дитині долати стрес. Образотворче мистецтво активізує розвиток всіх психічних процесів: уваги, уяви, пам'яті. Через малювання дитина самовиражається, висловлює в малюнку свої емоції і почуття, це сприяє формуванню особистості. Ігри, підібрані нами для застосування на уроках образотворчого мистецтва, сприяли розвитку концентрації та стійкості уваги, спостережливості, фантазії, цілісності сприйняття, мислення (Додаток З).

На уроках фізкультури в початкових класах необхідно проводити ігри на розвиток моторно-рухової уваги. Такі ігри допомагають учням зосередитися на потрібних об'єктах, сприяють зменшенню психологічного і фізичного навантаження, засвоєнню необхідної інформації та запам'ятовуванню деталей (Додаток И).

Для результативного навчання дитині необхідні стійкість, переключення, концентрація, розподіл уваги, що ефективно розвиваються на уроках предмету «Дизайн і технології». Саме у процесі гри в учнів підвищується здатність зосереджуватися і фокусувати увагу, виробляються навички самостійного і творчого мислення, розвивається координація рухів і спритність рук. Граючи, учні ніби мимоволі пізнають, вчаться, запам'ятовують нове, орієнтуються в надзвичайних обставинах, поповнюють запас понять, уявлень, розвивають фантазію. Навіть пасивні учні доєднуються до гри з неабияким бажанням, стараючись не підвести друзів. Під час ігрової діяльності діти вчаться не відволікатися на сторонні фактори, фокусуючи увагу на основному процесі (Додаток К).

Ігри, які проводяться з дітьми з НР та з дітьми з ТПМ на різних стадіях

освітнього процесу повторюються, поступово ускладнюючи не тільки зміст пізнавального матеріалу, але й правила кожної гри. Головним критерієм підбору гри є врахування мовленнєвих можливостей учня і ступінь її долучення в грі.

Розвивати та тренувати увагу, так само необхідно і важливо, як і навчати дитину писати, читати, рахувати. Формування навички бути уважним дозволяє розвивати уважність як властивість особистості. Розвиток довільної уваги є одним з важливих умов успішного навчання в школі. Уміння діяти без відволікань, дотримуватись інструкцій і контролювати отриманий результат – все це умови, які пред'являє школа до довільності уваги учнів.

Підібрані нами ігри, на нашу думку, сприятимуть не лише розвитку та корекції уваги в першокласників з НР та ТПМ, але й оптимізації продуктивності їх навчальної роботи як провідного виду діяльності даного віку, що дасть змогу підвищити показник та результативність у засвоєнні знань, умінь та навичок у школярів.

Отже, формуючи увагу, різні її властивості у процесі навчальної діяльності, можна розвивати не лише когнітивні процеси, але й підвищити рівень успішності навчання молодших учнів.

3.2 Форми та методи залучення батьків до ігрової діяльності для розвитку уваги дітей з ООП

У дітей з тяжкими порушеннями мовлення формування уваги має свої особливості, зумовлені порушенням мовленнєвої та нейропсихологічної регуляції. Одним із ефективних інструментів корекції є гра — діяльність, яка природно інтегрується в життя дитини. Батьки, як перші і найважливіші партнери в розвитку дитини, можуть створити вдома умови для корисної ігрової активності, спрямованої на тренування та розвиток різних видів та властивостей уваги.

Ефективність розвитку пізнавальної сфери, зокрема уваги, у дітей з ООП значною мірою залежить від узгоджених дій педагогів та батьків. Успішна

реалізація ігрової діяльності вдома потребує не лише методичних рекомендацій, але й чітко організованих форм співпраці та ефективних методів залучення родини до корекційного процесу, що забезпечують системність і послідовність розвитку дитини.

Серед основних форм співпраці з батьками виділяють:

- консультації та тренінги, де батьки знайомляться з методиками розвитку уваги через гру;
- спільні ігрові заняття за участю дитини, педагога та батьків;
- надання дидактичних матеріалів і рекомендацій для домашніх ігор;
- організація груп підтримки для обміну досвідом між батьками;
- використання онлайн-платформ та месенджерів для оперативного обміну інформацією.

Методи залучення включають демонстрацію ігор, моделювання ігрових ситуацій, спільний аналіз результатів, мотивацію батьків до систематичного застосування ігрових технологій.

Під час проведення формувального експерименту ми запропонували вчителям перших класів такі форми залучення батьків до ігрової діяльності:

- Батьківські збори з елементами тренінгу, в процесі яких відбувалося ознайомлення з роллю гри, демонстрація вправ, обговорення труднощів.
- Індивідуальні консультації, під час яких відбувалося ознайомлення з особливостями уваги дитини, обговорення проблем дитини, надавалися приклади адаптованих ігор для дому та рекомендації щодо ігрових форм роботи.
- Майстер-класи для батьків, в ході яких педагог демонстрував проведення ігор з учнем, батьки вчилися взаємодіяти з дитиною через ігрову діяльність, створювати або адаптувати ігри для розвитку уваги.
- Ігрові тренінги для батьків та дитини. На спільних заняттях відбувалося моделювання ігрових ситуацій та правильної взаємодії, під час яких робився акцент на розвитку уваги, емоційного зв'язку, послідовності дій.

- Відеоуроки з елементами нейропсихологічних вправ для розвитку уваги.

Створювалися короткі відео з поясненням і демонстрацією ігор.

- Домашні завдання з елементами гри. Педагог пропонував завдання у формі гри для виконання вдома в парі з дорослим. Батьки звітували про виконання завдань за допомогою фото/відео або короткого опису.

- Онлайн-консультації. Вони зручні для батьків, які не можуть відвідувати зустрічі очно.

- Інформаційні буклети, пам'ятки з порадами щодо організації ігор удома (Додаток Л).

Було рекомендовано педагогам такі методи залучення батьків до ігрової діяльності:

- Переконавання. Вчитель інформував батьків про користь ігрової діяльності для розвитку уваги, роз'яснював значення конкретної гри.

- Приклад. Педагог демонстрував гру з дитиною під час заняття, після цього батьки повторювали її вдома.

- Мотивація. Педагог створював умови, коли батькам цікаво та приємно співпрацювати (конкурси, визнання зусиль, подяки, позитивний зворотний зв'язок).

- Інструктажі та рекомендації. Вчитель надавав чіткі покрокові алгоритми проведення гри: картки, чек-листи, відео.

- Поетапне навчання. Вчитель розбивав гру на прості етапи з поясненням кожного.

- Індивідуалізація. Добиралися ігри відповідно до інтересів, можливостей і темпу дитини.

- Заохочення до творчості. Пропонували батькам створити або адаптувати власну гру.

- Залучення до спільного планування. Педагог та батьки разом обговорювали можливості, умови, інтереси дитини складали план ігрової діяльності вдома.

- Рефлексія. Здійснювався спільний аналіз ефективності ігор, емоційної реакції дитини, ігрової взаємодії.

Враховуючи особливості уваги першокласників з ТПМ та потребу в цілеспрямованій підтримці, ми запропонували батькам використовувати ігри на розвиток уваги вдома. Зокрема, на розвиток стійкості уваги («Знайди відмінності», «Що змінилось?», «Знайди пару»), на тренування переключення уваги («Світлофор», «Сигнали тіла», «Зміни місце»), на розвиток зорової та слухової уваги («Послухай і повтори», «Впізнай звук», «Знайди предмет») тощо(Додаток М).

Практичне значення співпраці сім'ї та школи особливо яскраво проявляється у використанні дидактичних ігор, які можуть бути адаптовані як для шкільного, так і для домашнього середовища (Додатки В, Д, Е, Ж З, И, К).

Гра «Уважний слухач»

Дитині пропонується послухати інструкцію (3–4 дії) і точно її виконати. Батьки можуть ускладнювати завдання, змінюючи темп мовлення або додаючи зайві слова.

Гра «Знайди предмет»

Вчитель або батько описує предмет у кімнаті (форма, колір, призначення), а дитина має його знайти. Ця гра розвиває зорову увагу й уміння зосереджуватись на деталях.

Гра «Світлофор»

Дорослий називає сигнали світлофора. Дитина виконує дії. На слово «червоний» — зупинитися, «жовтий» — приготуватись, «зелений» — діяти. Ця гра на переключення уваги.

Гра «Що змінилося?»

Один із гравців (дитина або дорослий) змінює щось у своєму вигляді чи в кімнаті, а інший має помітити зміни. Використовується для тренування спостережливості.

Гра «Впіймай звук»

Дітям пропонують зловити (плеснути в долоні) лише задані звуки. Гра сприяє розвитку слухової уваги.

Гра «Чарівний мішечок»

Дитина навпомацки вгадує предмет, який захований в мішечку. Сприяє розвитку тактильної уваги.

Розвиток уваги в дітей з тяжкими порушеннями мовлення потребує адаптації ігрових методик з урахуванням специфіки мовленнєвих та когнітивних труднощів. Ефективними є спеціально розроблені або адаптовані ігри, що враховують знижену швидкість обробки інформації, труднощі з мовленнєвим реагуванням, емоційну вразливість. Тому ми запропонували батькам дотримуватися таких принципів адаптації ігор:

- чіткий початок і завершення гри (дитина повинна розуміти рамки часу і завдань);
- спрощення інструкцій (одна дія або один етап на екрані чи картці);
- поступове ускладнення завдань (починаємо з успішних дій, потім вводимо нові елементи);
- використання невербальних сигналів (жести, картинки, піктограми);
- інтеграція мовленнєвих елементів (додавання елементів звуко-буквеного аналізу слів, мовленнєвих інструкцій).

Зразки адаптованих ігор подано в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Зразки адаптованих ігор

Назва гри	Адаптація для дітей з ТПМ	Рекомендації для дорослих
«Повтори за мною»	Використовувати слова із жестовою підтримкою або серій коротких рухів	Можна вводити елементи ритму або музики

«Знайди пару»	Працювати не тільки з малюнками, а й з піктограмами або кольорами	Коментувати знайдені пари простими словами
«Покажи і назви»	Дитина знаходить потрібний предмет, якщо не може сказати — використовує малюнок	Допомога дорослого: «Це...?»
«Світлофор»	Використовувати тільки два сигнали: зелений — рухайся, червоний — стій	Використовувати реальні предмети або картинки
«Розсипані літери»	Підбирати літери до картинок або слів з поступовим зменшенням підказок	Додавати завдання: «Що ще починається на...?»

Для забезпечення системного підходу до ігрової діяльності вдома ми рекомендували батькам вести щоденник спостережень, куди вони фіксували вид гри, її тривалість, ступінь залучення дитини, емоційну реакцію на гру, успішність виконання завдань, труднощі, які виникали в процесі гри. Це дозволило вчителям налагодити зворотній зв'язок, відстежувати динаміку розвитку уваги, коригувати види ігор та адаптувати їх відповідно до змін у стані дитини.

З метою реалізації інноваційних підходів до розвитку уваги першокласників з ООП в умовах інклюзивного навчання ми розробили ігри та вправи з використанням елементів вишивки на основі авторської методичної системи З.Ленів «Вироблення навичок правильного писемного мовлення з використанням української вишивки» (Додаток Н). Дана методика – це поєднання класичних та інноваційних підходів до розвитку мовленнєвої діяльності дітей і структурована за такими блоками, що передбачають вправи та ігри з вишиванками, які допомагають розвивати дітям в інклюзивних умовах:

1. Вищі психічні функції (сприймання, увага, мислення, пам'ять, уява).
2. Компоненти мовленнєвої системи: фонетико-фонематичні процеси, лексику, граматику, зв'язне мовлення.

3. Оптико-просторові навички (упізнавання та виділення елементів букв і букв, орієнтація на сторінці зошита, загальна координація та координація рук і очей, тощо).

4. Графо-моторні навички (дрібна моторика, готовність кисті руки та пальців до письма) [24].

Для ознайомлення з даною методикою та для активного залучення батьків до спільної ігрової діяльності із використанням орнаментальних елементів ми провели виховний захід «Вишитий рушник – оберіг України» (Додаток П), в ході якого педагог демонстрував проведення ігор з учнем, батьки вчилися взаємодіяти з дитиною через ігрову діяльність, створювати та адаптувати ігри для розвитку уваги.

Ми запропонували продовжити роботу щодо розвитку уваги першокласників у співпраці школи та сім'ї, поєднуючи навчальну та домашню ігрову діяльність. Для цього ми розробили план використання ігор із мотивами вишивки в школі та вдома (табл 3.2).

Таблиця 3.2

План використання ігор із мотивами вишивки

Назва гри	Заняття в школі	Завдання для роботи з батьками	Мета / навички
Гра «Назви елемент вишивки»	Показ карток із орнаментом вишивки, діти називають кожен елемент і його колір, описують мотиви орнаментів	Показ родинних вишиванок або карток із елементами орнаменту, дитина називає їх і описує, що це їм нагадує	Розвиток словникового запасу, артикуляції, спостережливості
Гра «Складання розповіді»	Дитина обирає 2–3 елементи вишивки і складає невелику розповідь, використовуючи	Повторити гру вдома з членами родини, скласти коротку історію з	Розвиток зв'язного мовлення, пам'яті, уваги

	слова, що описують форму, колір, асоціації	використанням 3–4 мотивів	
Гра «Знайди мотив»	Вчитель демонструє на малюнках чи слайдах вишиванки, діти шукають потрібний елемент і рахують їх кількість	Діти шукають потрібний елемент на одязі членів родини чи в сімейному фотоальбомі, рахують їх кількість	Розвиток концентрації уваги, спостережливості
Мемо-гра «Орнаменти»	Діти шукають пари карток із однаковими орнаментами	Створити картки вдома і пограти разом із членами сім'ї	Розвиток уваги, пам'яті, соціальної взаємодії
Міні-майстерня «Вишитий рушничок»	Діти створюють паперову аплікацію із готових елементів «Вишитий рушничок»	Діти створюють аплікацію з елементами родинних вишитих рушників	Розвиток дрібної моторики, координації, підготовка до письма, уяви, уваги
Гра «Сортування»	Діти сортують рушнички за орнаментом, кольором, довжиною	Діти сортують елементи вишивки з тканини, паперу, фетру або фігурки за кольором, формою	Розвиток уваги, логіки, моторики

Щоб формувати стійкі навички у першокласників, на уроках та вдома упродовж експерименту дорослі продовжили використовувати елементи вишивки, змінюючи завдання та застосовуючи інші ігри та вправи, запропоновані нами (Додаток Н). Педагоги та батьки координували свої дії, щоб ті ж ігри чи завдання повторювались у різних середовищах. Поєднання національних мотивів та ігрових прийомів виявилось ефективним засобом розвитку уваги першокласників, формування пізнавальної діяльності, сприяло активізації та гармонізації взаємодії між школою і родиною.

Залучення батьків до ігрової діяльності не повинно бути формальним — тільки у випадку усвідомленого включення сім'ї у співпраці з педагогами можна досягти стабільного розвитку довільної уваги в дітей з ООП. Ефективність підвищується тоді, коли батьки відчують себе співтворцями процесу і бачать реальні результати в розвитку своєї дитини.

3.3 Результати формувального експерименту

На формувальному етапі дослідження вивчалась ефективність використання ігрової діяльності у співпраці педагогів та батьків для розвитку уваги першокласників з тяжкими порушеннями мовлення.

Для визначення ефективності експериментального педагогічного та батьківського впливу використано методики діагностики основних властивостей уваги (концентрація, стійкість, переключення) перед проведенням формувального етапу дослідження і після нього. Для діагностики уваги були використані методика вивчення концентрації і стійкості уваги (модифікація методу П'єрона-Рузера (Додаток А)) та методика вивчення переключення уваги («Червоно-чорна числова таблиця» Шульте-Горбова (Додаток Б)).

Аналіз одержаних результатів дослідження показав позитивну динаміку розвитку властивостей уваги в першокласників з НР та ТПМ.

Отримано результати, які подано в табл. 3.3, 3.4, 3.5.

Таблиця 3.3

Рівень концентрації уваги дітей
до і після формувального експерименту

Ім'я дитини, яка проходила діагностику	Особливості виконання тесту				Рівень концентрації уваги	
	Кількість опрацьованих фігур		Кількість помилок			
	до	Після	до	після	до	після
Сергій (ТПМ)	52	91	5	2	дуже низький	середній

Юрій (ТПМ)	82	93	2	1	низький	середній
Софія (НР)	91	100	1	0	середній	дуже високий
Анна (НР)	85	96	0	0	середній	високий

Таблиця 3.4

Рівень стійкості уваги дітей
до і після формувального експерименту

Ім'я дитини, яка проходила діагностику	Особливості виконання тесту				Рівень стійкості уваги	
	Час		Кількість помилок			
	до	Після	до	після	до	Після
Сергій (ТПМ)	2 хв 5 с	1 хв 44 с	7	3	дуже низький	середній
Юрій (ТПМ)	1 хв 51 с	1 хв 36 с	4	2	низький	середній
Софія (НР)	1 хв 20 с	1 хв 11 с	3	0	середній	високий
Марта (НР)	1 хв 18 с	1 хв 13 с	2	0	середній	високий

Отримані дані свідчать про те, що рівень розвитку концентрації та стійкості уваги в дітей НР відповідав середньому рівню, а в дітей з ТПМ – низькому та дуже низькому. Ми виявили, що після формувального експерименту рівень стійкості і концентрації уваги у експериментальній групі значно підвищився і став відповідати високому рівню у школярів з НР і середньому – в дітей з ТПМ.

Після проведеної спеціальної роботи з розвитку концентрації та стійкості уваги першокласники з ТПМ показували кращу продуктивність і результативність засвоєння знань, умінь та навичок у процесі навчання, однак під час виконання нових та складних етапів роботи учні припускались суттєвих помилок. Ми відмітили, що з кожним наступним виконанням аналогічних завдань гри, рівень

допомоги поступово зменшувався і стосувався лише уточнення інструкції, зокрема змісту.

Наступним завданням в аналізі результатів формувального етапу дослідження було виявити динаміку розвитку переключення уваги в дітей із ТПМ. Результати щодо переключення уваги дітей до і після проведення формувального експерименту наведені у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Рівень переключення уваги дітей
до і після формувального експерименту

Ім'я дитини, яка проходила діагностику	Час переключення уваги		Рівень переключення уваги	
	до	після	до	Після
Сергій (ТПМ)	119 с	99	низький	середній
Юрій (ТПМ)	102 с	93	низький	середній
Софія (НР)	83 с	62 с	достатній	достатній
Марта (НР)	56 с	53 с	високий	високий

Дані таблиці свідчать про те, що до формувального експерименту молодші школярі із ТПМ мали низький рівень переключення уваги. З'ясовано, що після проведення експерименту рівень переключення уваги в цих дітей зріс до середнього.

Результати формувального експерименту показали, що використання батьками та вчителями ігор на розвиток уваги дозволяло не тільки коригувати переключення уваги, але й формувати в дітей уміння засвоювати і правильно відтворювати новий матеріал. Ми відзначили, що першокласники з ТПМ під час гри потребували поступового зменшення рівня допомоги і проявляли більшу самостійність при виконанні завдань, при цьому кількість помилок зменшувалась.

При ускладненні словесної та наочної інструкції, особливо на початку виконання завдання, ми спостерігали триваліше включення дітей у роботу. При цьому допомога надавалась у формі активізації уваги учнів на точному виконанні необхідних етапів гри, а в деяких випадках – наочній демонстрації виконання завдання.

Аналізуючи результати формувального експерименту було виявлено позитивні зміни у становленні розподілу уваги. Рівень розвитку розподілу уваги в молодших школярів після проведення формувального експерименту зріс. Розподіл уваги у більшості першокласників знаходився на низькому рівні, а після він досягав середнього рівня.

У процесі проведення дослідження ми встановили, що розподіл уваги найповільніше піддається корекційному впливу, однак потребує постійного виправлення. Учні з ТПМ тривалий час включалися в роботу і показували низький рівень точності виконання завдань і продуктивності, допускаючи значну кількість помилок незалежно від складності завдання.

З'ясовано, що використання педагогами та батьками ігор як засобу розвитку уваги сприяло покращенню продуктивності навчання, зменшенню кількості помилок, зростанню самостійності виконання завдань.

Для визначення рівнів сформованості окремих властивостей уваги та уваги в цілому ми використали експрес-діагностику [6, 49-52], яка подана в табл. 3.6, 3.7. Ми обрали найважливіші властивості уваги, а саме: стійкість, переключення та розподіл, сформованість яких позначається на її рівні і на ефективності навчання дітей з ТПМ.

Таблиця 3.6

Характеристика рівнів сформованості
властивостей уваги у навчальній діяльності

<i>Властивості уваги та їх показники</i>	<i>Рівні</i>			
	<i>Високий</i>	<i>Достатній</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
<i>Стійкість уваги</i>				
Довільне (цілеспрямоване) утримання уваги на об'єкті	Довільне (цілеспрямоване) утримання уваги на об'єкті від початку до кінця виконання завдання	В основному довільне утримання уваги на виконання нескладного завдання	Спрямування уваги з допомогою вчителя	Увага потребує постійної активізації з боку вчителя
Здатність не відволікатися під час виконання навчального завдання і доводити його до завершення	Здатність не відволікатися під час виконання навчального завдання і доведення його до завершення	Відволікання в поодиноких випадках під час виконання навчального завдання і доведення його до завершення	Відволікання під час виконання навчального завдання і доведення його до завершення за допомогою вчителя	Відволікання під час виконання будь-якого навчального завдання, в більшості випадків виконання завдання не завершене
<i>Переключення уваги</i>				
Довільне перенесення уваги на інший об'єкт, на іншу діяльність	Довільне перенесення уваги на інший об'єкт, діяльність	Незначні труднощі у довільному перенесенні уваги на інший об'єкт, діяльність, якщо вони є відомими і не складними	Перенесення уваги на інший об'єкт, діяльність за допомогою вчителя	Значні труднощі при перенесенні уваги на інший об'єкт, діяльність, навіть за допомогою вчителя

Швидке включення в роботу	Швидке включення в нову роботу	Незначні труднощі при включенні в нову роботу	Включення у нову роботу за допомогою вчителя	Значні труднощі при включенні у нову нескладну роботу
<i>Розподіл уваги</i>				
Здатність утримувати в полі зору декілька об'єктів.	Довільне одночасне утримання в полі зору двох (і більше) об'єктів не пов'язаних за змістом	Довільне одночасне утримання в полі зору двох (і більше) об'єктів, пов'язаних за змістом	За допомогою вчителя утримання в полі зору двох (і більше) об'єктів, пов'язаних за змістом	Неможливість навіть за допомогою вчителя, утримати в полі зору два (і більше) об'єкти, пов'язаних за змістом
Одночасне виконання декількох завдань	Успішне виконання одночасно декількох завдань	Виконання одночасно декількох завдань з незначними труднощами	Виконання одночасно декількох нескладних завдань за допомогою вчителя	Неможливість, виконання одночасно декількох нескладних завдань, навіть за допомогою вчителя

Таблиця 3.7

Характеристика загальних рівнів сформованості уваги в молодших школярів

<i>Рівні</i>			
<i>Високий</i>	<i>Достатній</i>	<i>Середній</i>	<i>Низький</i>
Учень доволіно (цілеспрямовано) утримує увагу на об'єкті від початку до кінця виконання завдання, не	Учень, в основному, доволіно утримує увагу на виконанні	Увага учня на виконанні завдання спрямовується переважно	Увага учня потребує постійної активізації з боку вчителя; в більшості випадків виконання завдання

відволікається під час його виконання і доводить його до завершення; успішно переносить увагу на інший об'єкт, на інше завдання, швидко включається у новий вид роботи; довільно утримує в полі зору два (і більше) об'єкти, які не пов'язані за змістом, успішно виконує одночасно декілька завдань	завдання, відволікається в поодиноких випадках і доводить його до завершення; має незначні труднощі у перенесенні уваги на інший об'єкт, інше завдання, включенні у новий вид роботи; довільно утримує в полі зору два об'єкти, які пов'язані за змістом, виконує одночасно декілька нескладних завдань з незначними труднощами	вчителем, але завдання розв'язується; учень здійснює перенесення уваги на інший об'єкт, завдання та включається у новий вид роботи, утримує в полі зору два (і більше) об'єкти, які пов'язані за змістом, виконує одночасно декілька нескладних завдань за допомогою вчителя	не завершене; перенесення уваги на інший об'єкт, інше завдання, включення у новий вид роботи, навіть з допомогою вчителя, викликає в учня значні труднощі; учень не може утримати в полі зору два (і більше) об'єкти, які пов'язані за змістом, виконувати одночасно декілька нескладних завдань
--	---	--	--

Результати дослідження ілюстративно представлено на рис. 3.4, 3.5, 3.6.

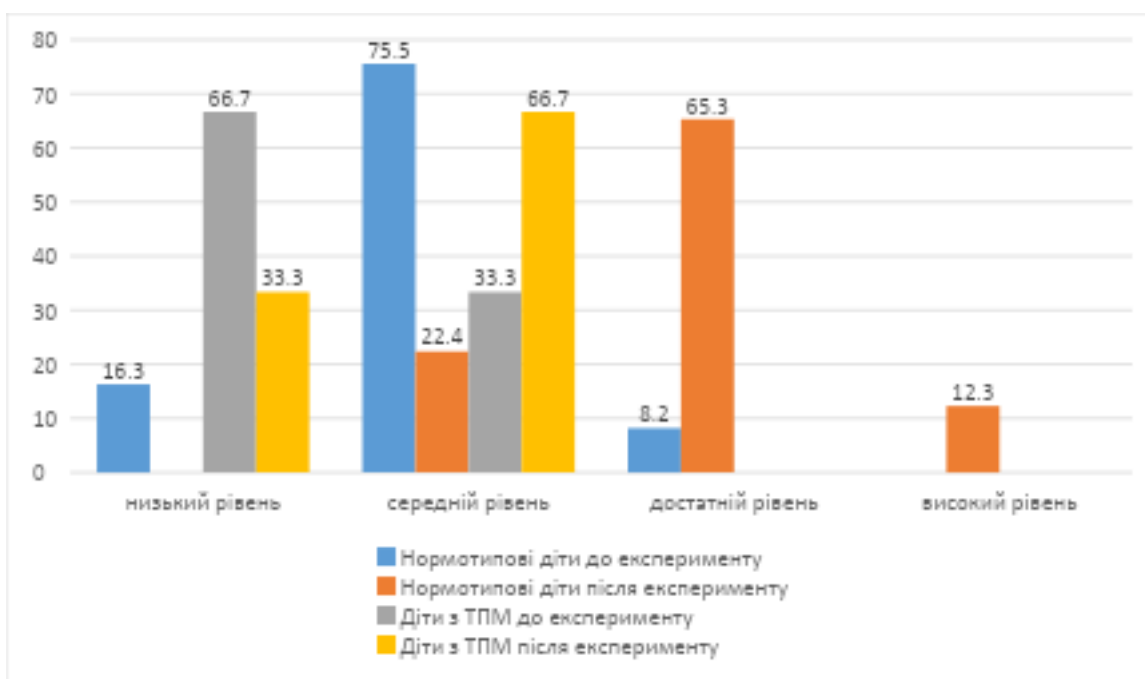

Рисунок 3.4. Рівень стійкості уваги в першокласників з НП та з ТПМ до і після формування експерименту

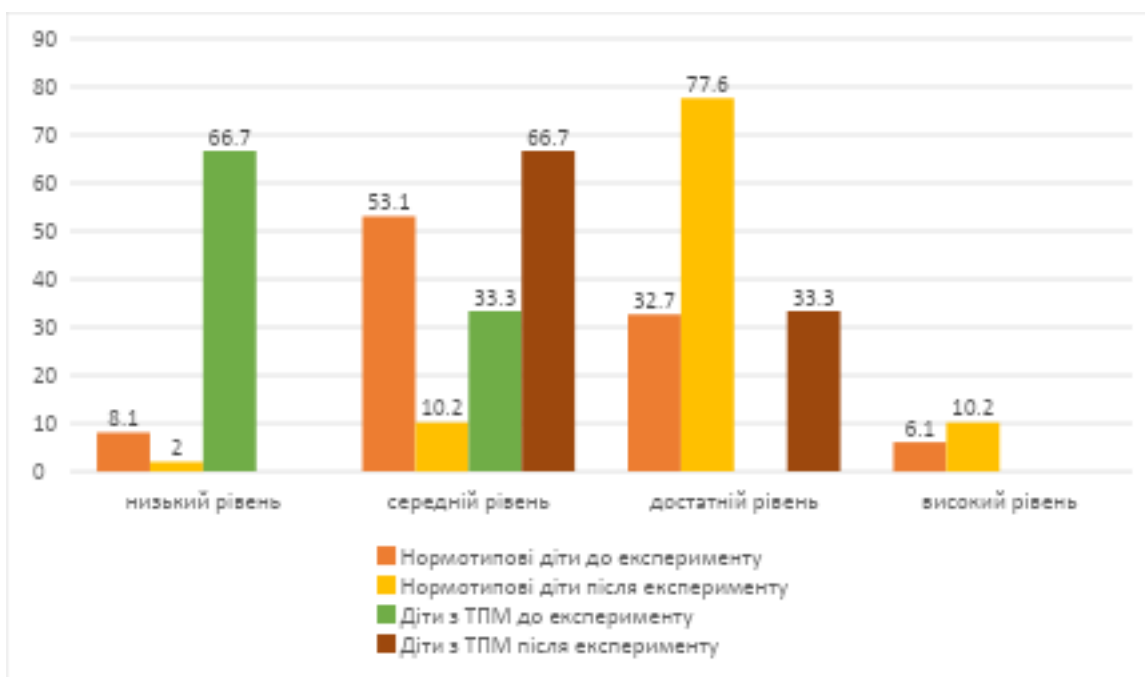

Рисунок 3.5. Рівень переключення уваги в першокласників з НП та з ТПМ до і після формування експерименту

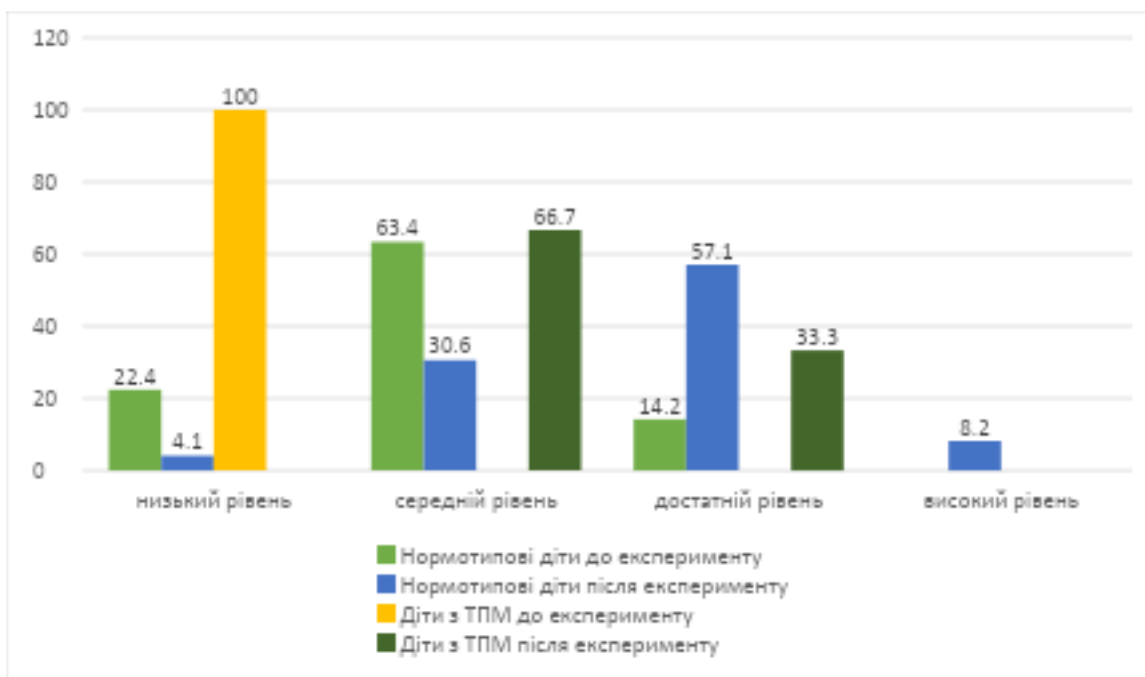

Рисунок 3.6. Рівень розподілу уваги в першокласників з НР та з ТПМ до і після формувального експерименту

Аналіз діаграм, побудованих на основі даних, одержаних у результаті формувального етапу дослідження, щодо рівня сформованості властивостей уваги, показує зростання рівня розвитку властивостей уваги в учнів з ТПМ та з НР. У цілому зміна даних дітей ТПМ відбулась у напрямку підвищення рівня основних властивостей уваги до середнього рівня та зменшення низького рівня.

Отримані дані показали позитивні зміни до і після проведення експерименту. Якісні і кількісні результати дослідження доводять, що завдяки проведеній навчально-корекційній роботі в експериментальній групі збільшився відсоток першокласників із ТПМ середнього рівня розвитку уваги.

Результати формувального етапу дослідження показали ефективність використання гри в освітньому процесі як засобу формування уваги в усіх першокласників, і зокрема в молодших школярів з ТПМ.

Одним із ключових аспектів експерименту був аналіз впливу ігрової діяльності батьків на розвиток уваги дітей з ТПМ у домашньому середовищі. Ми порівнювали ефективність використання ігор в освітньому середовищі (під керівництвом педагога) та в домашніх умовах (за участі батьків). Це дало можливість виявити найрезультативніші підходи до стимулювання уваги в різних контекстах.

На уроках ігри мають чітку структурованість, проводяться під керівництвом педагога та інтегруються в освітній процес. Вчитель забезпечує мотивацію школярів, контролює виконання завдань, регулює рівень їх складності.

Можемо виділити ключові переваги використання ігор на уроках:

- системність та систематичність застосування;
- можливість спостереження за динамікою уваги;
- наявність чітких інструкцій і зворотного зв'язку;
- групова взаємодія і розвиток соціальних навичок.

Серед недоліків застосування ігрових технологій під час навчальних занять: обмежений час на гру, залежність від навчальної програми, обмежена індивідуалізація завдань.

У домашньому середовищі гра має невимушений характер та часто включається в повсякденне спілкування з дитиною. Батьки можуть використовувати як готові ігрові методики, так і власні підходи.

Використання ігор вдома має свої переваги:

- комфортна атмосфера;
- тісний емоційний контакт з батьками;
- індивідуальний темп і зміст гри;
- можливість багаторазового повторення вправ.

Однак, ігрова діяльність вдома має такі недоліки: відсутність методичної підготовки у батьків, нерегулярність та несистемність проведення ігор, зниження мотивації без належного зворотного зв'язку.

Для систематизації результатів було складено таблицю порівняння ефективності ігор, проведених на уроках та вдома (табл.3.8).

Таблиця 3.8

Порівняльна таблиця ефективності використання ігор на уроках і вдома

<i>Критерій</i>	<i>Ігри на уроках</i>	<i>Ігри вдома</i>
Структурованість	висока	середня/низька
Систематичність	постійна	залежно від батьків
Емоційний комфорт	помірний	Високий
Можливість індивідуалізації	обмежена	Висока
Контроль і корекція	постійна	часто відсутня
Мотиваційний вплив	високий (зовнішній стимул)	високий (внутрішній стимул)

Ігри, проведені на уроках і вдома, мають свої переваги та обмеження. Найвищу ефективність розвитку уваги в дітей з ТПМ досягається при поєднанні обох форматів: систематичність і контроль в школі доповнюються емоційною підтримкою та індивідуалізацією вдома. Така модель забезпечує перенесення навичок з навчального середовища в повсякденну діяльність дитини, сприяючи стабільному розвитку довільної уваги.

У сучасних умовах інклюзивної освіти особливої ваги набуває налагодження тісної взаємодії між педагогами та батьками, зокрема в роботі з учнями, які мають тяжкі порушення мовлення. Ефективність формування довільної уваги у таких дітей значною мірою залежить від того, наскільки активно і цілеспрямовано батьки долучаються до освітнього процесу.

Метою даного етапу дослідження було вивчення рівня залученості батьків до процесу розвитку уваги першокласників з ТПМ, зокрема у частині співпраці з педагогами, дотримання рекомендацій, участі у виконанні ігрових завдань тощо.

Для збору даних було розроблено анкету для батьків (додаток Р). Учасниками анкетування стали батьки дітей експериментальної групи.

Оцінювання проводилося за 5-бальною шкалою, де 1 — дуже рідко/ніколи, 5 — завжди/системно.

Основні напрямки анкетування:

1. Частота відвідування консультацій, батьківських зборів, майстер-класів тощо.
2. Систематичність виконання домашніх завдань разом із дитиною.
3. Застосування ігрових методів розвитку уваги вдома.
4. Ініціативність у спілкуванні з учителем, логопедом, психологом.
5. Розуміння важливості спільної роботи над розвитком уваги дитини.

На основі результатів анкетування були виділені три рівні батьківської залученості:

- Високий рівень — активна участь у всіх напрямках (4–5);
- Середній рівень — вибіркова участь, нестабільна підтримка (3);
- Низький рівень — пасивна позиція, відсутність системної роботи (1-2).

Результати дослідження систематизовано в табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Рівень залучення батьків до освітнього процесу

Ім'я дитини	Рівень залучення батьків	Форми участі батьків
Сергій (ТПМ)	високий	Ігри вдома, консультації логопеда, психолога, зворотний зв'язок
Юрій (ТПМ)	середній	Часткове виконання вправ, поодинокі контакти
Софія (НР)	Високий	Системна гра з дитиною, допомога при виконанні д/з, співпраця з педагогом
Марта (НР)	Високий	Систематичне виконання д/з та ігрових завдань, постійна співпраця з вчителем

Результати формувального експерименту, зокрема дані щодо змін у рівнях концентрації, стійкості та переключення уваги, дозволяють простежити чітку залежність між ступенем участі батьків у процесі розвитку уваги та ефективністю ігрових методик.

З метою візуалізації одержаних даних ми створили діаграми (рис. 3.7, 3.8, 3.9).

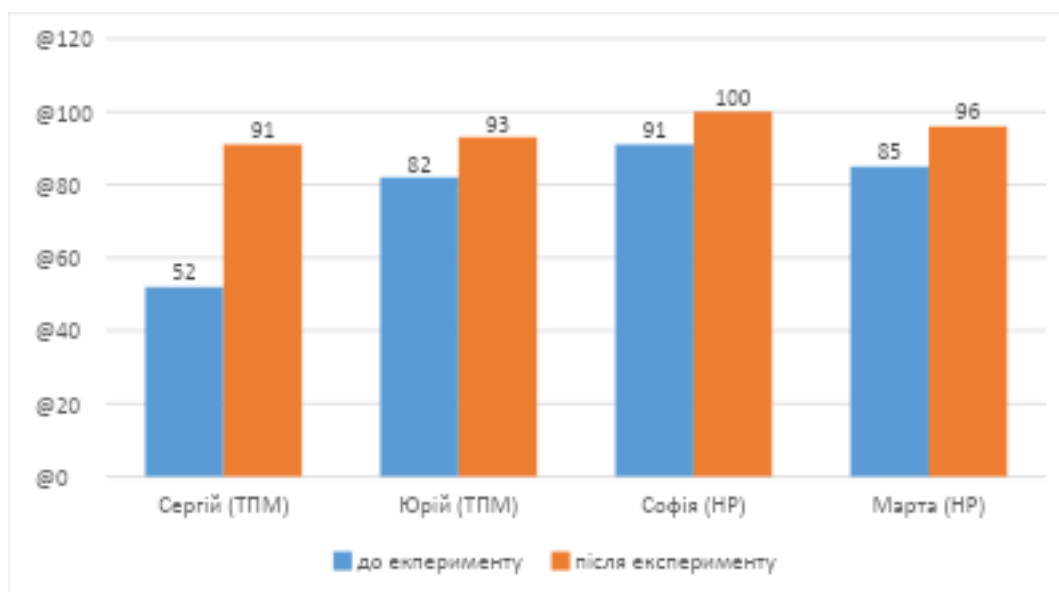

Рисунок 3.7 Динаміка розвитку концентрації уваги (кількість правильно знайдених фігур)

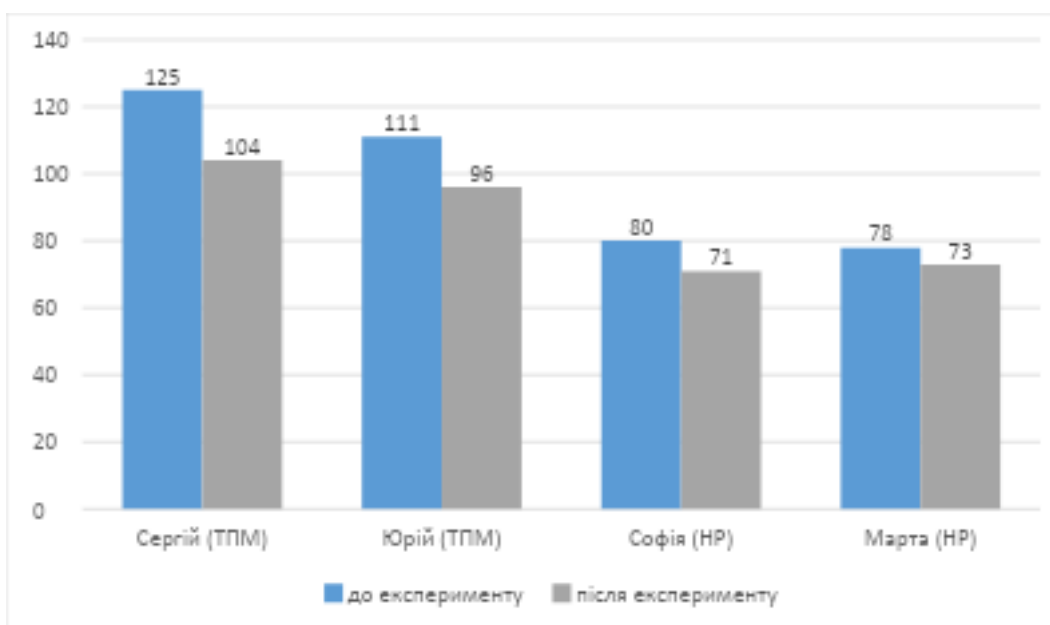

Рисунок 3.8 Динаміка розвитку стійкості уваги (час виконання в секундах)

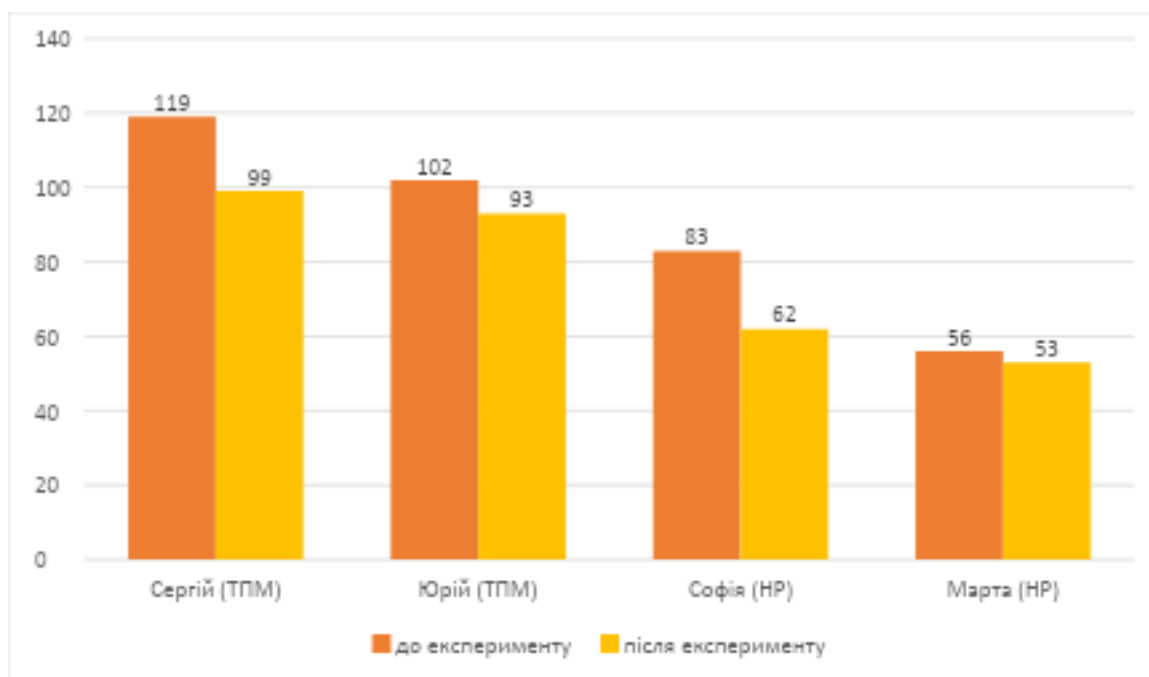

Рисунок 3.9 Динаміка розвитку переключення уваги (час переключення в секундах)

На діаграмах чітко видно, що в дітей, батьки яких демонстрували високий рівень залучення (Сергій, Софія, Марта), спостерігалось: зростання кількості правильно виконаних завдань у тесті на концентрацію уваги; зменшення кількості

помилки під час виконання завдань на стійкість уваги; скорочення часу виконання завдань на переключення уваги; позитивна динаміка підтримувалася і в домашніх умовах (за спостереженнями батьків та педагогів).

У дитини з середнім рівнем залученості батьків (Юрій) динаміка розвитку уваги була менш вираженою: спостерігалось незначне покращення результатів; виконання вправ було несистематичним, а зворотний зв'язок із педагогами — епізодичним; недостатня підтримка в домашньому середовищі, що, ймовірно, зменшило ефективність педагогічного впливу.

Ці дані підтверджують важливість системної тристоронньої взаємодії «учень – педагог – батьки». Тільки при постійній підтримці дитини в домашньому середовищі, закріпленні ігрових вправ, спостереженні за змінами уваги та своєчасному зворотного зв'язку педагог має змогу формувати довільну увагу як цілісне психічне утворення.

Наступний етап експериментального дослідження був спрямований на перевірку ефективності використання ігор з українськими орнаментами у розвитку уваги першокласників із ТПМ як засобу підвищення рівня активності дітей та залучення батьків до співпраці з педагогами. Робота здійснювалася у взаємодії школи та родин, поєднуючи шкільну та домашню ігрову діяльність. Головні напрямки дослідження: розвиток концентрації, переключення та розподілу уваги, активність дітей та залученість батьків.

Для визначення здатності дітей зосереджуватися на завданні протягом певного часу використовувалася модифікована коректурна проба (автори Бурдон, Анфімов). Дітям пропонували аркуш із рядом простих орнаментальних фігур (наприклад, елементів «ромб» і «хвиля»), серед яких потрібно було знайти і викреслити заданий символ. На початку експерименту більшість дітей демонстрували нестійку концентрацію, часті відволікання, потребу у зовнішньому стимулюванні. Після завершення формувального етапу діти довше утримували увагу, працювали точніше, проявляли самостійність у контролі за діями.

Для вивчення здатності одночасно виконувати дві дії використовувалася вправа «Кольоровий орнамент». На аркуші зображалися елементи візерунка (ромб, хрест, хвиля), які потрібно було розфарбувати певними кольорами за зразком, одночасно слухаючи короткий текст. Після систематичного виконання ігор з елементами вишиванки діти навчилися краще координувати слухову та зорову інформацію, розподіляти увагу між кількома джерелами стимулів.

Перевірка здатності швидко змінювати напрям уваги здійснювалася за допомогою гри «Орнаментальний лабіринт». Дітям пропонували малюнок з елементами вишитого орнаменту, у якому потрібно було провести лінію, дотримуючись певних правил (змінюючи напрям за кольором або формою фігур). Після формувального експерименту діти швидше реагували на зміну інструкцій, легше переходили від малювання до мовленнєвих або рухових дій, зменшилася кількість помилок.

Активність дітей визначалась за допомогою педагогічного спостереження, яке здійснювалося під час виконання ігор, завдань і колективних творчих вправ, пов'язаних із орнаментами вишиванок, за такими критеріями: ініціативність, зосередженість, емоційна включеність, самостійність у виконанні завдань. Збільшення активності на 25 % після формувального етапу свідчить про зростання зацікавлення, самостійності та мотивації дітей.

Рівень залученості батьків оцінювався за допомогою анкетування та щотижневих зворотних зв'язків (усні звіти, фото виконаних домашніх ігор, короткі записи у щоденнику спостережень). Основними критеріями оцінювання участі батьків були: систематичність виконання ігор удома, емоційна підтримка дитини, ініціативність та співпраця з педагогами. Отримані результати показали, що рівень залучення батьків зріс на 33 % після проведення серії консультацій, майстер-класів і спільних ігор. Батьки стали активніше взаємодіяти з дітьми, демонстрували зацікавлення результатами, а домашні завдання перетворилися на приємну спільну діяльність. Під час проведення ігор із використанням елементів вишиванки

педагоги відзначали поступове зростання інтересу дітей до завдань, що потребували зосередження, уважності та самоконтролю. Діти почали краще орієнтуватися в структурі малюнків, точніше виконували інструкції, проявляли самостійність у виконанні завдань.

Спостереження вчителів показали, що наприкінці експерименту діти демонстрували більш тривалу концентрацію уваги, швидше переключалися між завданнями, рідше відволікалися під час колективних ігор. Активність підвищувалася завдяки емоційному забарвленню орнаментів та можливості творчої діяльності.

Батьки зазначали, що виконання завдань удома сприяло спільному проведенню часу з дитиною, розвитку мовлення, дрібної моторики й посидючості. Деякі родини створювали власні орнаментальні малюнки, що позитивно вплинуло на емоційний клімат сім'ї та ставлення дітей до навчання.

Результати дослідження засвідчили позитивний вплив ігор із використанням українських орнаментів на розвиток уваги першокласників із тяжкими порушеннями мовлення. Найбільший приріст спостерігався у сфері концентрації та розподілу уваги. Активна участь педагогів і батьків забезпечила стабільну динаміку позитивних змін.

Отримані результати підтвердили гіпотезу про те, що співпраця батьків з педагогами через системне застосування інноваційних ігрових методів значно впливає на підвищення рівня розвитку уваги в першокласників з тяжкими порушеннями мовлення. Поєднання національних мотивів та ігрових прийомів виявилось ефективним засобом формування пізнавальної діяльності, сприяло гармонізації взаємодії між школою та родиною.

Висновки з розділу

У результаті проведення формувального експерименту щодо розвитку основних властивостей уваги в першокласників з ТПМ в процесі навчання, ми зробили наступні висновки.

Корекційно-спрямований освітній процес, метою якого є не лише засвоєння дітьми суспільного надбання в формі знань і способів дій, необхідних для життєдіяльності, а й розвиток учня, містить можливості формування уваги у молодших школярів із ТПМ. Для цього, на нашу думку, ефективним є використання забави в процесі освіти.

Стрижнем формувальної роботи визначено використання на уроках системи дидактичних ігор, які спрямовані на активізацію уваги, на розвиток та корекцію її властивостей і на забезпечення продуктивності навчальної діяльності. Формування уваги за допомогою ігрової діяльності передбачає становлення її довільного виду і розвитку її властивостей як у груповій, так і в індивідуальній формі з використанням визначених форм дозованої індивідуальної допомоги.

Результати формувального експерименту підтвердили ефективність застосування ігрової діяльності як у шкільному, так і в домашньому середовищі для розвитку властивостей уваги в дітей з ТПМ. Особливо важливою є активна роль батьків у підтримці ігрової діяльності вдома, що створює умови для сталого розвитку уваги і перенесення навичок у повсякденне життя дитини.

Аналіз результатів експериментальної корекційно-розвивальної роботи підтвердив ефективність застосування в процесі навчання гри як інструменту формування уваги першокласників. Доведено, що експериментальна педагогічна діяльність з молодшими школярами з ТПМ мала корекційний ефект, оскільки сприяла підвищенню ступеня розвитку властивостей уваги. Формуючи увагу дитини на уроках, ми оперували усними інструкціями. У процесі гри діти комунікували між собою. Таким чином, опосередковано та безпосередньо впливали на розвиток мовлення.

Узагальнений аналіз сформованості рівнів властивостей уваги в першокласників з ТПМ на початку експерименту і в кінці свідчить про те, що більшість дітей даної категорії показала позитивну динаміку розвитку: зменшилась кількість дітей з низьким рівнем розвитку концентрації, стійкості, переключення

та розподілу уваги. Водночас кількість дітей середнього рівня розвитку даних властивостей уваги збільшилась. Також є діти з ООП, які досягли достатнього рівня розвитку переключення та розподілу уваги.

Результати дослідження з вивчення особливостей розвитку уваги першокласників з тяжкими порушеннями мовлення показали, що ці учні мають нижчі показники розвитку властивостей уваги, ніж їхні ровесники з нормотиповим розвитком. Формування довільної уваги та її властивостей в учнів з ТПМ важче піддаються корекції, ніж у дітей з НР.

За підсумками результатів експериментальної роботи встановлено, що використання дидактичних ігор з метою формування властивостей уваги в молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення в процесі навчання та в домашніх умовах є продуктивним та виступає органічною складовою контексту загального розвитку цієї категорії дітей.

Практична реалізація інноваційних підходів до розвитку уваги дітей з ТПМ засобами вишиванки сприяло активізації пізнавальної діяльності дітей, розвитку їхньої зорово-просторової координації, підвищенню рівня довільної уваги, зростання активності дітей у процесі ігор та рівня залученості батьків в освітній процес.

Це дає виразні результати і може застосовуватись в практичній діяльності з дітьми з тяжкими порушеннями мовлення. Найкращі результати досягаються при поєднанні систематичної роботи в школі з активним залученням батьків у домашні ігрові практики, що створює умови для стабільного і гармонійного розвитку основних властивостей уваги.

ВИСНОВКИ

У ході теоретичного та емпіричного дослідження особливостей уваги першокласників з тяжкими порушеннями мовлення сформульовано наступні висновки відповідно до поставлених в роботі завдань.

1. У результаті теоретичного аналізу науково-психологічної та педагогічної літератури уточнено поняття «увага» в контексті розвитку дітей молодшого шкільного віку з ТПМ, виявлено особливості її формування та функціонування.

Проаналізувавши наукову літературу, нами з'ясовано, що проблема порушень мовлення у школярів – одна з найактуальніших для сучасних закладів загальної середньої освіти, адже мовленнєва діяльність є провідним засобом отримання знань учнями.

Під поняттям «тяжкі порушення мовлення» розуміють різні складні мовленнєві розлади, при яких у дітей з нормальним слухом та інтелектом спостерігаються відхилення в формуванні мовленнєвої діяльності (діяльності засвоєння і використання мови).

Відзначено загальний вплив мовленнєвих порушень на розвиток особистості та пізнавальних здібностей дітей. Тяжкі мовленнєві порушення можуть впливати на психіку дитини, на її розумовий розвиток, особливо на формування вищих рівнів пізнавальної діяльності, що пояснюється тісним взаємозв'язком мовлення та мислення і обмеженістю соціальних, зокрема мовленнєвих, контактів у процесі яких здійснюється пізнання дитиною навколишнього світу.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, ми описали психологічні особливості уваги першокласників з ТПМ. З'ясовано, що у першокласників переважає мимовільна увага і починається формування довільної. Діти з порушеннями мовлення відрізняються за якісними показниками уваги від однолітків: нестійкість довільної уваги, низький рівень концентрації, об'єму, розподілу та переключення; в умовах словесної інструкції дітям важче зосередити увагу на виконанні завдання, ніж в умовах зорової; їм складно розподіляти увагу

між мовою і практичними діями; вони легко відволікаються; погано контролюють свою поведінку.

Ми здійснити емпіричне дослідження рівня розвитку уваги першокласників з ТПМ. Для цього ми використали метод спостереження та відомі методики психодіагностики уваги. За результатами констатувального експерименту нами встановлено, що мовленнєва діяльність впливає на розвиток психічних процесів: учні з ТПМ мають нижчі показники розвитку уваги, ніж їхні ровесники з нормотиповим розвитком.

Виявлено, що в дітей з ТПМ нижчий рівень сформованості стійкості, концентрації та переключення уваги порівняно з однолітками без розладів мовлення. З'ясовано, що в них низький рівень розподілу, продуктивності та вибірковості уваги в процесі розумової діяльності. Діти із ТПМ не завжди готові до сприймання інформації, усвідомлення мети і завдань; не вміють чітко виконувати інструкцію і контролювати свої дії; не можуть довільно керувати своїми діями за покроковою інструкцією, виконувати завдання за зразком.

2. Визначено педагогічні умови ефективного використання ігор для формування довільної уваги першокласників із ТПМ, а саме: включення ігрових вправ в освітній процес як у школі, так і вдома; систематична взаємодія педагогів та батьків на основі єдиних вимог і підходів; створення емоційно підтримувального середовища, яке сприяє мотивації та пізнавальній активності дітей.

Ми встановили роль ігрової діяльності в розвитку уваги першокласників з ТПМ. Увага дитини формується в процесі розвитку її життєдіяльності, з виникненням нових потреб. Оптимальні умови для розвитку дитини створюються у процесі навчальної діяльності та вдома, коли починає формуватися довільність психічних процесів, у тому числі уваги та уважності.

Перехід від одного рівня розвитку до іншого відбувається ефективніше в процесі ігрової діяльності. В грі дитина пізнає світ, розвивається її увага,

мислення, мовлення, відчуття, воля, активність, самостійність, формуються взаємостосунки з однолітками, відбувається становлення її самооцінки і самосвідомості, забезпечується психологічний комфорт.

Успішність у навчальній діяльності дітей залежить від рівня сформованості у них уваги, знань педагога про сутність її розвитку, можливості керувати процесом учіння, завдяки спеціальній організації навчання та діяльності учнів. Формуючи увагу, різні її властивості у процесі навчання, можна розвивати не лише психічні процеси, але й підвищити рівень успішності навчання молодших школярів. Використання ігор на уроках з різних предметів позитивно впливає на якість освітнього процесу дозволяє здійснювати поточну корекцію його результатів.

За належної підтримки та організації домашні ігри можуть стати ефективним доповненням до шкільної роботи над розвитком уваги дітей з ТПМ. Успіх залежить від регулярності, емоційного фону та співпраці з фахівцями.

У ході формувального експерименту ми дослідити ефективність застосування гри як засобу розвитку уваги першокласників. Експериментально перевірено та підтверджено дієвість використання ігор для формування уваги молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення в на уроках та вдома.

Аналіз результатів експерименту засвідчив достатньо високу результативність використання ігрової діяльності на уроках та вдома, що підтверджується підвищенням рівня розвитку властивостей уваги (з низького до середнього та достатнього) першокласників з ТПМ. Результати формувального експерименту продемонстрували наявність позитивних якісних змін, що притаманні властивостям уваги.

3. Досліджено та проаналізовано форми та методи взаємодії педагогів і батьків, що сприяють розвитку уваги: індивідуальні консультації, спільні тренінги, інформаційні буклети, участь батьків у проведенні ігрових занять тощо. Доведено, що системна й цілеспрямована співпраця значно підвищує ефективність розвитку довільної уваги у дітей із ТПМ.

Батьки виконують важливі функції у навчально-корекційному процесі: забезпечують емоційно сприятливе середовище, підтримують мотивацію дитини до занять; організовують систематичне виконання ігрових вправ та рекомендацій педагогів удома, сприяючи закріпленню навичок; контролюють темп та якість виконання завдань, поступово збільшуючи рівень самостійності дитини; підтримують тісний контакт із педагогами, обмінюються інформацією про успіхи та труднощі дитини; забезпечують позитивний приклад зосередженості і уважності у повсякденному житті.

Спільна діяльність педагогів та батьків забезпечує комплексний підхід до розвитку довільної уваги, сприяє перенесенню набутого у школі досвіду в домашнє середовище, а також дозволяє оперативно коригувати програму з урахуванням індивідуальних потреб дитини.

4. Експериментальна робота підтвердила ефективність розроблених методичних рекомендацій для педагогів і батьків. Поєднання етнокультурного змісту з ігровими методами роботи забезпечило глибше емоційно-пізнавальне залучення дітей із ТПМ, сприяло гармонійному розвитку їхніх когнітивних і мовленнєвих функцій та підвищенню рівня залученості батьків в освітній процес. Застосування українських орнаментів у системі ігрової діяльності в школі та вдома довело свою результативність, як засобу розвитку уваги першокласників із тяжкими порушеннями мовлення, забезпечуючи поєднання корекційно-розвивальної, виховної та культуротворчої функцій навчання.

Після впровадження комплексу ігрових методик та активізації батьківської участі у процесі навчання, результати формувального експерименту засвідчили суттєве зростання показників обсягу, стійкості та переключення уваги в учнів експериментальної групи. Ефективність формувального експерименту підтверджено не лише кількісними показниками, а й якісними змінами — підвищенням самоконтролю, самостійності, мотивації до навчання, позитивним ставленням до українських традиційних символів і візерунків.

Отримані результати підтверджують, що цілеспрямована співпраця педагогів і батьків на основі єдиного ігрового підходу є дієвим засобом підвищення рівня уваги першокласників із ТПМ та сприяє їх більш успішній адаптації до освітнього процесу.

Проведене нами дослідження не вичерпує вивчення даної проблеми. Наукові пошуки можуть бути продовжені в наступних напрямках: вивчення впливу інших когнітивних та емоційно-вольових процесів (пам'яті, мислення, самооцінки) на успішність формування уваги в дітей з особливими освітніми потребами; розробка комплексних програм взаємодії школи та родини з урахуванням індивідуальних особливостей дитини; впровадження новітніх нестандартних підходів до розвитку дітей із ООП в умовах інклюзії; практична реалізація інноваційних підходів до розвитку уваги дітей з ТПМ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. К.: ІЗМН, 1998. 204 с
2. Бугера Ю.Ю. Формування уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку в процесі навчання. URL: https://ispukr.org.ua/articles/17/17062002_d.pdf (дата звернення: 23.02.2025)
3. Белова Б.О. Особливості розвитку уваги у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. URL: <https://aqce.com.ua/vipusk-n11-2018/bjelova-ob-osoblivosti-rozvitku-uvagi-u-ditej.html> (дата звернення: 13.03.2025)
4. Гуцуляк Л.І. Взаємодія педагогів, батьків та громади як важлива умова ефективності навчання та виховання учнів початкової школи. Л. І. Гуцуляк: Молодий вчений, 2016. № 4. С. 515-518.
5. Вікова психологія: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Савчин М.В., Василенко Л.П. К.: Академвидав, 2005. 360 с.
6. Гаяш О.В. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку: Науково-методичний посібник для вчителів інклюзивного навчання, асистентів учителів, які працюють з дітьми з психофізичними порушеннями в умовах загальноосвітніх навчальних закладів, соціальних педагогів, батьків. Укладач О. В. Гаяш. Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2016. 120 с.
7. Готовність дитини до школи (психологічний інструментарій). Упоряд.: Л. Богуславська, С.Гончаренко, Л.Кондратенко. За заг.ред. С.Максименка, О.Главник. К.: Главник, 2004. 112 с.
8. Даниленко Л.І. Інклюзивна школа: особливості організації та управління:навч.-метод. пос.: Л.І. Даниленко, А.А.Колупаєва, Н.З. Софій, Ю.М. Найда: К., 2007. 128 с.

9. Діти з особливими потребами у початковій школі: поради батькам. Книга 3. Л.С. Вавіна, А.М. Висоцька, В.В. Жук та ін.; за ред. В.І Бондаря, В.В. Засенка: К.: Науковий світ, 2006. 212 с.
10. Дмитренко К.А., Коновалова М.В., Семиволос О.П. Працюємо з «особливою» дитиною у «звичайній» школі. Х.: Основа», 2020. 120с.
11. Закон України «Про освіту»: від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145_19#Text (дата звернення: 23.03.2025).
12. Індекс інклюзії: загальноосвітній навчальний заклад: навч.-метод. пос.: кол. упорядників: Патрикеева О.О., Софій Н.З., Луценко І.В., Василяшко І.П., за заг. ред. В.І. Шинкаренко: К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 96 с.
13. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл: посіб./ [Тоні Бут]; пер. з англ. - К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 190 с.
14. Інклюзивна освіта: теорія та практика: навч.-метод. посіб.: За заг. ред. С.П. Миронової: Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 184 с.
15. Кайдалова Г. Дидактична гра як спосіб формування толерантності молодших школярів в умовах інклюзії.
URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9277/1/Didactic%20Game%20as%20a%20Way%20of%20the%20Formation.pdf> (дата звернення: 23.03.2025)
16. Клименко Л.О. Способи розвитку уваги учнів на уроках англійської мови —PSYH.KIEV.UA. Вісник психології і соціальної педагогіки.
URL: https://www.psyh.kiev.ua/%D0%9A%D0%BB%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9B.%D0%9E._%D0%A1%D0%BF%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B8_%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83_%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%B3%D0%B8_%D1%83%D1%87%D0%BD%D1%96%D0%B2_%D0%BD%D0%B0_%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%85_%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D

0%BE%D1%97_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8

(дата звернення: 23.04.2025)

17. Ковальчук В.А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ, 2023. 100 с.

18. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія: Київ: Самміт-книга, 2009. 272 с.

19. Колупаєва А.А., Таранченко О.М., Сак Т.В., Марчук Т.Ф., Прохоренко Л.І., Литовченко С.В., Борщевська Л.С., Вавіна Л.С., Жук В.В, Гудим, І.М., Мерсіянова Г.М., Макарчук Н.О., Чеботарьова О.В., Сухіна І.В., Скрипник Т.В., Рібцун Ю.В. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: Навч.-метод. пос. у 9 книгах. ТОВ ВПЦ «Літопис –ХХ», м. Київ, Україна. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/9284> (дата звернення: 12.06.2025)

20. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. № 988-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934> (дата звернення: 19.06.2025)

21. Крутий В.А. Активізація навчальної діяльності молодших школярів у процесі використання дидактичних ігор : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09. В. А. Крутий; Ін-т педагогіки АПН України. К., 2001. 20 с.

22. Ленів З.П. Відповідаємо на запитання. Навчання в інклюзивних класах дітей з тяжкими порушеннями мовлення: [інтерв'ю з Ленів З.П. ГО “Смарт освіта” в межах онлайн-курсу «Робота вчителів початкових класів з дітьми із особливими освітніми потребами» URL: <https://nus.org.ua/questions/vidpovidayemo-na-zapytannya-navchannya-v-inklyuzyvnyh-klasah-ditej-z-tyazhkymy-porushennyamy-movlennya/> (дата звернення: 22.03.2025).

23. Ленів З.П. Особливості реалізації інклюзії та підготовки відповідних фахівців: проблеми, досвід, перспективи: Науковий часопис. Корекційна педагогіка. 2014. С. 119-125. URL:

<https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2a46a4b9-970f-4e9d-8892-d7a22850f15d/content> (дата звернення: 16.06.2025)

24. Ленів З.П. Практична реалізація інноваційних підходів до розвитку мовлення дітей із особливими потребами в умовах інклюзії засобами української вишиванки: Гірська школа українських Карпат, №22 (2020). С. 82-88. URL: [4307-Article Text-9270-2-10-20201102.pdf](#) (дата звернення: 16.08.2025)

25. Литовченко С.В. Інклюзивне навчання дітей з особливими потребами: актуальні аспекти. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: науково-методичний збірник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут спеціальної педагогіки; [за ред.: В.В. Засенка, А.А.Колупаєвої]. К.: Педагогічна думка, 2016. Вип. 3, ч. 1. С. 89-91.

26. Логопсихологія: навч. посіб. С. Ю. Конопляста, Т. В. Сак; за ред. М. К. Шеремет. К.: Знання, 2010. 293с.

27. Марінушкіна О.Є. Психологічний розвиток молодших школярів (1 клас). Х: Ранок, 2013. 80 с.

28. Марінушкіна О.Є. Психологічний розвиток молодших школярів (3 клас). Х: Ранок, 2013. 80 с.

29. Марченко І.С., Лужецька Г.М. Корекція уваги у першокласників із тяжкими порушеннями мовлення. Науковий часопис. Корекційна педагогіка. 2011. С.154-160.

30. Миронова С.П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навч.-метод. посібн. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.

31. Миронова С. П. Робота фахівців з сім'ями, які виховують дітей з особливими освітніми потребами: С. П. Миронова. Актуальні питання корекційної освіти. Випуск № 9. 2017.

32. Мішина Ю.С., Таран О.П. Психологічні особливості довільної уваги дітей молодшого шкільного віку. [URL](#)

<file:///C:/Users/DD31~1/AppData/Local/Temp/5-30-1-PB.pdf> (дата звернення: 02.04.2024)

33. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навч.-метод. посіб. А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко. Х: Ранок, 2020. 304 с.

34. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи: [упоряд. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Коберник І., Ковтунець В., Макаренко О., Малахова О., Нанаєва Т., Усатенко Г., Хобзей П., Шиян Р.; за заг. ред. Грищенка М.] 2016. 40 с.

35. Нова українська школа: психолого-педагогічна підтримка молодших школярів із труднощами в навчанні: навч.-метод. посіб. Л.В. Малініна. К.: Грамота, 2021. 64 с.

36. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. А. А. Колупаєва, О.М. Таранченко, І. О. Білозерська та ін.: за заг. ред. А. А. Колупаєвої. К.: А. С. К., 2016. 308 с.

37. Партнерська взаємодія вчителів і батьків у контексті Нової української школи: метод. посіб.: за ред. Л.М.Загрійчук, Г.Д.Стрільчик: Івано-Франківськ, 2019. 279 с.

38. Програма з корекційно-розвиткової роботи для учнів 5-9 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення.

URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/korekciini_programy/4-korekcijna-programa-5-10-klas-tpm.pdf (дата звернення: 23.03.2025)

39. Прохоренко Л. І. Науково-психологічний супровід в освіті дітей з особливими потребами: Вісник Національної академії педагогічних наук України: Том1 № 1. (2019). URL: <http://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/19> (дата звернення: 22.06.2025)

40. Психолінгвістичні дидактичні технології діагностики і подолання мовленнєвих порушень у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення: навчально-методичний посібник. Е. Данілавічюте, Л. Трофименко, В. Ільяна, Ю. Рібцун, З. Мартинюк, Г. Грибань. Інститут спеціальної педагогіки і психології НАПН України, 2022. 847 с.
41. Психологія: Підручник. За ред. Ю.Л.Трофімова. К.: Либідь, 1999. 558 с.
42. Рібцун Ю. В. Використання творчих ігор у роботі вчителя-логопеда. Ю.В. Рібцун. Педагогіка здоров'я: зб. наук. пр. II Всеукр. наук.-практ. конф. за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка. Х.: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2012. С. 414–419.
43. Рібцун Ю. Організація ігрової діяльності дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку. URL: https://logoped.in.ua/wp-content/uploads/2018/10/Dv_2018-01-%D0%A0%D1%96%D0%B1%D1%86%D1%83%D0%BD.pdf (дата звернення: 21.03.2025)
44. Рібцун Ю. В. Організація та проведення у логопедичній групі ігор з правилами. Ю. В. Рібцун. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матер. І Всеукр. наук.-практ. конф., 7–8 лютого 2012 р., м. Суми. Суми: Вид-во СудПУ імені А.С.Макаренка, 2012. С. 47–53.
45. Рібцун Ю. Стандартизація початкової освіти дітей із тяжкими порушеннями мовлення в умовах Нової української школи. Науковий збірник «Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка», Том 3, № 23. С. 139-145
46. Рібцун Ю. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2020. 264 с.
47. Сак Т. В. Диференційований підхід до навчання учнів з особливими освітніми потребами: Т. В. Сак. Науковий часопис. Корекційна педагогіка. 2014. С. 214–219.

48. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для педагогічних факультетів. Міжнародний фонд «Відродження». К.: Абрис, 1997. 416 с.
49. Савченко О.Я. Урок у початкових класах. К.: Освіта, 1993. 224 с.
50. Скворцова С.О. Нова українська школа: методика навчання математики у 1–2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах інтегративного і компетентнісного підходів: навч.-метод. посіб. Світлана Скворцова, Оксана Онопрієнко. Х: Ранок», 2019. 352 с.
51. Скиба М. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ.
URL: <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli> (дата звернення: 12.05.2025)
52. Стандарти громадсько-активної школи: залучення батьків: навч.-метод. пос.: під заг. редакцією Даниленко Л.І.: К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяда»: 2014. 66с.
53. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. К.: Рад.шк., 1979. 151 с.
54. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5-ти т. Т. 3. К.: Рад. школа, 1977. 670 с.
55. Таран О. П. Психологічні аспекти порушення мовлення у дітей з аутизмом.
URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/3462/7/O_Taran_PSPO_43_KSPKIO_IL.pdf (дата звернення: 02.04.2025)
56. Тихонова К.С. Труднощі навчання: дислексія, дисграфія, диспраксія, дискалькулія. Х: Ранок, 2020. 152 с.
57. Трофименко Л.І. Особливості розвитку дошкільників з мовленєвими порушеннями.
URL: https://lib.iitta.gov.ua/713055/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%A2%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf (дата звернення: 02.04.2025)
58. Туріщева Л.В. Увага! Особливі діти. Х.: Основа, 2010. 128 с.

59. Учні початкових класів із особливими освітніми потребами: навчання та супровід: навч.-метод. посібн. Прохоренко Л.І., Бабяк О.О., Засенко В.В., Ярмола Н.А. Харків: Ранок, 2020. 160 с.
60. Формування превентивного середовища ЗНЗ: навч.-метод.посіб.: за заг. ред. Оржеховської В.М.: Кіровоград: Імекс ЛТД, 2014.172 с.
61. Шаргіна О. Фасилітація як професійно-важлива якість у роботі практичного психолога з дітьми з особливими освітніми потребами. URL: http://dpsz2018.blogspot.com/2018/12/blog-post2_89.html (дата звернення: 02.04.2025)
62. Шеремет М. К. Логопедія: підручник: М. К. Шеремет, В. В. Тарасун, С. Ю. Конопляста, В. О. Кондратенко, Н. В. Чередніченко, І. С. Марченко, В. В. Тищенко, І. В. Мартиненко, О. Ю. Ромась. — 2-ге вид., переробл. та доповн.: Київ: Слово, 2010. 672 с.
63. Ярмола Н. А. Індивідуальна освітня траєкторія дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. URL: <https://vseosvita.ua/course/indyvidualna-osvitnia-traiektoriia-dytyny-z-osoblymy-osvitnimy-potrebam-y-v-umovakh-inkliuzyvnoho-navchannia-55.html> (дата звернення: 07.04.2025)

Дослідження особливостей концентрації уваги

Мета дослідження: визначення рівня концентрації уваги.

Матеріали та обладнання: бланк тесту П'єрона-Рузера, олівець і секундомір.

Процедура дослідження

Дослід можна проводити як з одним досліджуваним, так і з групою з 5-9 осіб. Головні умови в роботі з групою — зручно розташувати досліджуваних, забезпечити кожного бланками тестів (Рис. А.1), олівцями і дотримуватися тиші в процесі тестування.

Інструкція досліджуваному: «Вам пропонується тест із зображеними на ньому чотирма геометричними фігурами: квадрат, трикутник, коло і ромб. За сигналом «Починаємо!» розставте якомога швидше і без помилок у ці фігури такі знаки: у квадрат – плюс, у трикутник – мінус, у коло – нічого, у ромб – крапку. Розставляйте знаки послідовно у кожній фігурі по рядках зліва направо. Час на виконання завдання – 1 хв. За моєю командою «Стоп!» припиняєте роботу».

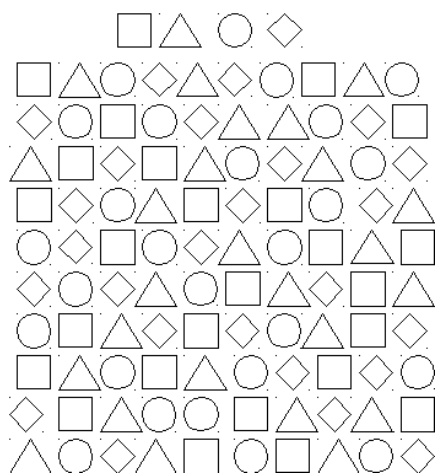

Рисунок А.1 Тест на дослідження рівнів концентрації та стійкості уваги

Експериментатор у ході дослідження контролює час за допомогою секундоміра і подає команди: "Починаємо!", "Стоп!"

Надійність результатів дослідження досягається повторними тестуваннями, які краще проводити через значні проміжки часу.

Обробка та аналіз результатів

Результатами даного тестування є: кількість заповнених досліджуваним за 1 хв геометричних фігур з врахуванням кола та кількість допущених помилок.

Рівень концентрації уваги визначають за таблицею.

Число опрацьованих фігур	Ранг	Рівень концентрації уваги
100	1	Дуже високий
91-99	2	Високий
80—90	3	Середній
65-79	4	Низький
64 і менше	5	Дуже низький

За допущені під час заповнення помилки ранг знижується. Якщо допущено 1-2 помилки, то ранг знижується на одиницю, якщо 3-4 — на два ранги, а якщо помилок більше 4-х, то концентрація уваги вважається гіршою на три ранги.

Високий рівень стійкості уваги – за 1хв 15с без помилок.

Середній рівень стійкості уваги – за 1хв 45с з 2 помилками.

Низький рівень стійкості уваги – за 1хв 50с з 5 помилками.

Дуже низький рівень стійкості уваги – за 2 хв 10 сек з 6 помилками.

Аналізуючи результати, слід з'ясувати причини, які призвели до таких результатів. Серед них важливе місце належить установці, готовності досліджуваного виконувати інструкцію і заповнювати фігури знаками якомога швидше або ж його орієнтації на безпомилковість виконання тесту. У ряді випадків показник концентрації уваги може бути меншим від можливого через дуже велике бажання особистості проявити свої здібності, досягти максимального результату (тобто через своєрідне змагання). Зниження концентрації уваги можуть спричинити: поганий зір, хвороба, втомленість.

Методика "Червоно-чорна таблиця"

Обладнання: числова таблиця з набором цифр від 1 до 25 чорного та від 1 до 24 червоного кольору (*Рис. Б.1*); олівці (ручки) на кожного учня; секундомір.

Методичні рекомендації щодо проведення. На першому етапі учень (-иця) показує чорні числа в порядку зростання, на другому — червоні числа в порядку зменшення. На третьому етапі — по чергово показувати чорні та червоні цифри, причому чорні числа в порядку зростання, червоні, навпаки, у порядку зменшення (1 чорний, 24 червоний, 2 чорний, 23 червоний тощо).

Показники проведення завдання:

під час спостереження: а) швидкість знаходження потрібної цифри, наявність значних затримок у часі; б) вид можливих утруднень (уповільненість роботи, забування останніх дій, загальмованість); в) способи подолання утруднень; г) відчуття особливих утруднень усередині виконання завдання, коли ряди схрещуються; г) наявність випадків відсутньої зорової фіксації числа при спрямуванні погляду на нього; — опитування: а) зміст виниклих утруднень; б) легкість пригадування числа, на якому відбулася остання зупинка; в) час найбільших труднощів (початок, середина, кінець роботи); під час статистичної обробки: сумарний час виконання перших двох етапів ($T_1 + T_2$) порівняно із загальним часом виконання третього T_3 етапу: $T = T_3 - (T_1 + T_2)$.

Показники різниці в часі:

- 1-й рівень (високий) — до 60 с;
- 2-й рівень (достатній) — 61–90 с;
- 3-й рівень (середній) — 91–100 с;
- 4-й рівень (низький) — 101–120 с;
- 5-й рівень (дуже низький) — 121 с і вище.

1	9	3	11	5	18	8
21	13	10	23	12	24	20
5	23	10	11	2	15	25
24	17	17	2	16	6	9
12	8	6	18	13	3	15
4	7	22	1	21	19	19
20	14	22	14	16	4	7

Рисунок Б.1 Червоно-чорна таблиця

Ігри для розвитку уваги на уроках інтегрованого курсу «Українська мова.

Навчання грамоти»

Гра «Друкарська машинка»

Кожному гравцеві присвоюється 1-2-3 літери алфавіту (в залежності від кількості учасників, щоб усі літери були розподілені). Потім придумується слово або фраза з 2-3 слів. На сигнал вчителя учні починають «друкувати». Коли слово буде «надруковане», всі дружно плескають.

Приклади слів: вода, грім, рука, поле, дорога, трава, папір, ранок, двері, морква, квадрат, велосипед.

Приклади фраз: Я пишу слова. Цвіте мак. Смачний торт.

Гра «Пишемо слово»

Учитель присвоює кожній дитині одну з букв алфавіту. Потім промовляє слово або речення, що складається із цих букв. За його командою діти починають «писати» слово: спочатку «перша буква» плескає в долоні, потім — «друга» і т.д. Коли слово буде «написане», усі учасники плескають у долоні.

Гра «Хто найуважніший»

Ведучий читає уривок казки, але з помилками, називаючи не ті слова. Діти чують неправильне слово – підносять червоні сигнальні картки. Ведучий перестає читати, діти виправляють помилку, ведучий продовжує читати.

«Ішов дід густим (літом) лісом і загубив рукавичку. Ось біжить миска (мишка), побачила рукавичку та й каже: «Тут я буду шити (жити)!»

Коли це шапка (жабка) плигає та й питає: «А хто тут живе?»

— Миска (мишка). А ти хто?

— Шапка (жабка). Пусти й мене шити (жити)!

— Іди».

Гра «Вовк і заєць»

Один учень починає читати текст, другий долучається після того, як перший дійде до крапки, намагаючись наздогнати першого.

Гра «Ми віримо і не віримо»

Учитель читає речення з тексту, припустившись помилки в слові. Діти знаходять це речення, говорять: «Ми віримо» або «Ми не віримо і читають це речення».

Гра «Земля - небо»

За командою «Земля» діти нахиляються до книжки і читають текст. За командою «Небо» - піднімають голови догори, прибираючи пальчики від тексту. Знову почувши «Земля», учні очима знаходять, де вони завершили читати.

Гра «Знайди такий самий».

Вчитель пропонує подивися уважно на картинку і знайти серед усіх намальованих предметів два однакові. Потрібно показати ці предмети і пояснити, у чому їхня схожість. Можна ускладнити гру, збільшивши кількість предметів, відмінності яких малопомітні.

Гра «Порахуй слова»

Учитель читає будь-яке оповідання в середньому темпі впродовж 2-3 хвилин. Діти мають порахувати кількість слів в оповіданні. Для цього кожен на аркуші паперу в клітинку помічає одне слово рисочкою, утворюючи квадрат (п'ять —перекреслений квадрат). Наприкінці завдання обирають переможця, який точно підрахував усі слова в оповіданні.

Гра «Незнайко»

Один учень читає текст, а інший виправляє припущені помилки.

Гра «Бджілки»

Напівголосне читання учнями тексту, кожна дитина — у своєму темпі.

Гра «Відшукай речення за початком»

Учитель читає речення, зупиняючись, учні знаходять речення в підручнику й дочитують його.

Гра «Рибки»

Мовчазне читання учнями тексту, кожна дитина — у своєму темпі, при цьому діти можуть ворухити губами.

Гра «Хвилі»

Ця гра схожа на попередню, але дещо відрізняється. Учитель задає «тон і темп» гри. Текст читають так, як хвиля прибивається до берега і відкочується від нього: тихо — голосніше — голосно — тихіше — тихо — голосніше і т. ін.

Гра «Знайди помилку»

Учитель читає вірш, припускаючись помилок. Учні уважно слухають і виправляють.

Гра «Знайди літеру»

Учням потрібно дати аркуш з невеличким текстом та запропонувати уважно дивитись на кожне слово та викреслювати якісь дві літери, наприклад, «А» та «О». Можна зробити виконання завдання на час, можна у вигляді змагань за принципом «хто швидше». В першому класі цю гру можна використовувати на етапі закріплення – знайти та закреслити вивчену букву.

Гра «Хто уважніший?»

Вчитель зачитує шість слів з інтервалом у 2-3 секунди.

Наприклад: цукерка — троянда — шоколад — ромашка — торт — тюльпан.

Після цього дітям ставлять такі запитання:

— Які назви квітів і скільки їх було у цьому списку?

— У які групи можна об'єднати ці слова?

Гра «Слухай уважно»

Учитель чітко промовляє речення і пропонує дітям знайти в них помилки.

З - С

Гострі роги у коси.

Сестра всула мої капці.

Дівчина заплітала свою козу.

Хлопчик посичив товаришу олівець.

П - Б

Я вивчив вірш, боки готувався обід.

Мене поросили запрати сестру зі школи.

Коля любив квас із почки.

Дідусь бив чай.

Д - Т

Після дощу трова були мокрі.

Десь дам далеко майорів прапор.

До свого тому я дійшов швидко.

Я співаю дуже дихенько.

Г - К

Я вийшов на канок свого дому.

Ми поклали гриби до гошика.

У вікно залетіла кава.

Хліб був із рум'яною шкоринкою.

Гра «Знайди літеру».

Учням потрібно видати аркуш з невеликим текстом та запропонувати уважно дивитись на кожне слово та викреслювати якісь дві літери, наприклад, «А» та «О». Можна зробити виконання завдання на час, можна у вигляді змагань із

Продовження додатка В

дитиною за принципом «хто швидше». В першому класі цю гру можна використовувати на етапі закріплення – знайти та закреслити вивчену букву.

Гра «Кольори»

Вчитель пропонує дитині назвати колір букв, а не текст, який читає. Виграє той, хто зробить меншу кількість помилок.

Червоний. Зелений. Синій. Жовтий. Фіолетовий. Помаранчевий. Коричневий. Синій.

Червоний. Чорний. Зелений. Блакитний. Жовтий. Коричневий. Чорний. Зелений. Синій.

Фіолетовий. Блакитний. Жовтий. Чорний. Червоний. Помаранчевий. Коричневий

Гра «Шифрувальники»

Для проведення гри клас об'єднуються в 4 команди. Кожна команда отримує картку з однаковим завданням: у кожному рядку знайти «зайву» літеру. Скласти всі «зайві» літери з кожного рядка й прочитати назву твору. Назвати автора твору. Перемагає та команда, яка швидше та правильніше виконає завдання.

Наприклад:

ОООООООООЯООООООООООО

ВВВБВВВВВВВВВВВВВВВВВВВВ

ИИИИЛИИИИИИИИИИИИИИИИИИИИ

ДУДДДДДДДДДДДДДДДДДДДДДДДД

ТТТТКТТТТТТТТТТТТТТТТТТТТТТТТ

АОООООООООООООООООООООООО

(А. Малишко «Яблука».)

Гра «Хто заховався (що заховалося)?»

Учитель вивішує малюнки предметів зворотною стороною до дітей. На зворотній стороні записано кілька ознак предмета, який «заховався». Педагог читає ці ознаки.

Учні намагаються назвати предмет. Далі школярі складають і записують речення зі словом, яке позначає названий предмет. Один з учнів коментує правопис словникового слова.

Наприклад:

Хижий, маленький, сірий, безхвостий, колючий. (Їжак.)

Легкий, дерев'яний, простий або кольоровий. (Олівець.)

Гра «Дощик»

Діти читають текст. Вчитель коригує гучність читання.

(Діти читають уголос.)

- Накрапає дощ. (Читають тихо).
- Дощ посилився. (Читають голосніше.)
- Злива! (Читають дуже голосно.)
- Дощ слабшає! (Читають тихіше).
- Дощ закінчився. (Читання припиняють).

Гра «Склади казку»

Вчитель пропонує дітям домалювати малюнок та скласти сюжетно-рольову казку за картинкою (Рис. В.1). Розказати її від імені головного героя.

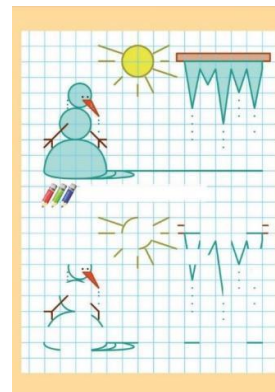
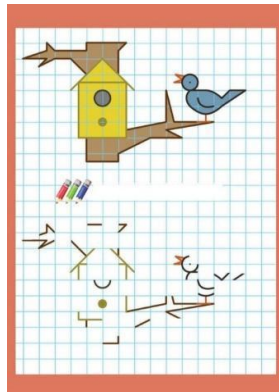
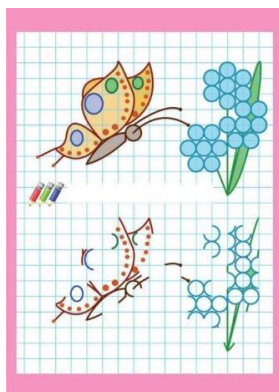

Рисунок В.1 Малюнки до гри «Склади казку»

Ігри для розвитку уваги на уроках математики**Гра «Комп'ютер»**

Можна грати двома командами, які змагатимуться між собою, а можна однією. Кожний гравець одержує картку із символом певної геометричної фігури. «Програміст» показує «програму» — велику картку, де геометричні фігури розміщені в певній послідовності. Перемагає той або та команда, що швидше закладе «програму» у свій «комп'ютер» (вишикується у вказаній послідовності).

Гра «Заборонена цифра»

Вибирається певна цифра (наприклад 4), яку забороняється називати. Діти стають в коло й за годинниковою стрілкою рахують по черзі «1, 2, 3...». Коли підходить черга до четвертої дитини, вона не промовляє цифру, а плескає в долоні.

Гра «Танграм»

Дитині пропонують самостійно викласти за зразком фігуру-силует з геометричних фігур. Зразки фігур-силуетів отримують шляхом розрізування квадрата певним чином на 7 фігур. Під час складання фігур-силуетів потрібно використовувати всі частини, приєднуючи одну до одної та не накладаючи їх одна на одну.

Гра «Змальовування по клітинках»

Дитині пропонується простим олівцем намалювати відповідно до зразка фігуру на аркуші в клітинку. Завдання має два рівні складності: 1-й рівень складності — зразок складається з розімкнутих фігур; 2-й рівень складності — зразок складається із замкнених фігур.

Гра «Не зіб'юся»

Попросіть дитину порахувати до 30-ти, і числа, які містять «3» або закінчуються на «5» — не називати. Виграє той, хто не зробить помилку.

Гра «Знайти помилку»

Обладнання: картки з прикладами та числами, таблиця, набірне полотно.

Учитель вивішує на дошці таблицю із записами і пропонує знайти помилку. Можна замість таблиці зробити відповідні записи на дошці або виставити картки на набірному полотні.

Гра «Лічи, не помилися!»

У грі використовують м'яч. Діти утворюють півколо. Перед початком обговорюють, у якому порядку (прямому чи зворотному) будуть рахувати. Потім кидаємо м'яч і називаємо число. Той, хто піймав м'яч, продовжує лічити далі. Гра відбувається у швидкому темпі, завдання повторюються багаторазово, щоб дати можливість якомога більшій кількості дітей узяти в ній участь.

Гра «Рахуємо одночасно»

Учні розглядають таблиці з фігурами і з'ясовують, що малюнки повторюються. Педагог дає завдання: за командою «Старт» у першій таблиці потрібно рахувати кількість фігур двох видів (наприклад, квіток і яблук), не звертаючи уваги на інші малюнки. Після цього діти порівнюють отримані результати.

Потім учні так само рахують фігури двох інших видів із другої таблиці.

Гра «Знаю»

Учитель пропонує дітям, починаючи з першої парти, почати лічбу вголос. Учні по черзі підводяться (попередній сідає), називаючи наступне число. Замість числа 5 п'ятий учень має сказати «знаю», а наступний почати лічбу з одиниці і т. ін. до останнього учня класу. Слово «знаю» разом з п'ятим учнем можуть вимовляти вголос усі учні класу. Це слово можна говорити замість будь-якого іншого числа 3, 5, 7, 9 тощо. «Знаю» можна говорити замість всіх парних (непарних) чисел або замість чисел, що містять певну цифру (наприклад 3, 13, 23, 3.)

Гра «Летіли дракончики»

Діти стоять у колі, виставивши вперед долоні. Ведучий іде, тихенько по черзі б'є по долонях, промовляючи:

«Летіли дракончики,
Їли пончики.
Скільки пончиків,
Стільки й дракончиків.»

На останнє слово той, до кого доторкнулися останнім, каже довільне число, після цього ведучий рахує долоні до заданого числа, той на кого випадає задане число, має сховати за спину руки, які ведучий намагається схопити.

Гра «Багато - мало — один»

Обладнання: у кожного учня на парті лічильні палички (або будь-який інший матеріал, а саме: олівці, геометричні фігури, картинки із зображенням різної кількості предметів тощо).

Учитель називає по черзі слова: «багато», «мало», «один», а учні мають мовчки показати відповідну кількість предметів. Цю гру можна ускладнити.

Гра «Добери фігури за розміром»

Обладнання: геометричні фігури (квадрати, прямокутники, круги, трикутники) різних розмірів або інші дрібні предмети, картки із зображеннями предметів тощо.

Учитель пропонує учням (із кожного ряду по одному) поділи фігури на 2 або 3 групи за розмірами. Найкраще, коли всі учні можуть брати участь у грі.

Гра «Найгарніший візерунок»

Учитель повідомляє: «Зараз ми малюватимемо різні візерунки. Потрібно постаратися, щоб вони вийшли охайними та красивими, а для цього слід уважно слухати. Я говоритиму, на скільки клітинок і в який бік слід проводити лінію.

Проводьте лінію тільки так, як я скажу. Наступну лінію потрібно починати там, де закінчилась попередня, не відриваючи олівця від аркуша.

Учитель показує на дошці, як проводити лінії у різних напрямках, після чого учні починають малювання графічного диктанту.

1) Починаймо малювати перший візерунок. Поставте олівець на першу крапку. Увага! Намалюйте лінію: одна клітинка вниз. Не відривайте олівця від паперу. Тепер одна клітинка праворуч. Одна клітинка вгору. Одна клітинка праворуч. Одна клітинка вниз. Одна клітинка праворуч. Одна клітинка вгору. Одна клітинка праворуч. Одна клітинка вниз. Продовжте малювати цей візерунок самостійно. Під час диктанту педагог робить досить довгі паузи перед кожною дією. На самостійне продовження візерунку дітям дається 1-1,5 хвилини. Під час виконання тренувального візерунка вчитель допомагає учням виправити допущені помилки. Надалі контроль знімається.

2) Тепер поставте олівець на наступну крапку. Увага! Одна клітинка вгору, одна клітинка праворуч, одна клітинка вгору, одна клітинка праворуч, одна клітинка вниз, одна клітинка праворуч, одна клітинка вниз, одна клітинка праворуч. Продовжте малювати цей візерунок самі.

3) Поставте олівець на третю крапку. Увага! Три клітинки вгору, дві клітинки праворуч, одна клітинка вниз, одна клітинка ліворуч (слово «ліворуч» особливо виділяється голосом), дві клітинки вниз, дві клітинки праворуч, три клітинки вгору, дві клітинки праворуч, одна клітинка вниз, одна клітинка ліворуч, дві клітинки вниз, дві клітинки праворуч, три клітинки вгору. Тепер продовжте малювати самі.

4) Зараз поставте олівець на останню крапку. Будьте уважні! Одна клітинка праворуч, одна клітинка вгору, дві клітинки праворуч, дві клітинки вниз, дві клітинки праворуч, одна клітинка вгору, одна клітинка праворуч, одна клітинка вгору. Продовжте малювати цей візерунок самі.

Гра «Мовчанка»

Обладнання: набір карток з числами, геометричні фігури.

Основне правило: учень має відповідати на запитання вчителя, не промовляючи жодного слова.

Орієнтовні запитання:

Яке число стоїть після 5? (Учні мовчки показують картку з числом 6).

Скільки буде $3+9$?

Від 7 відняли 5. Скільки залишилося?

Яке число стоїть перед 7 і після нього?

Яке число стоїть між числами 8 і 10? 17 і 19?

Які числа менші від 4?

Яке число більше ніж 8, але менше ніж 10?

Яка геометрична фігура має три сторони?

Яка геометрична фігура має чотири кути?

У якої геометричної фігури всі сторони рівні? (Учні можуть показати квадрат і рівносторонній трикутник.)

Скільки кутів має прямокутний трикутник?

У якої геометричної фігури всі кути рівні?

Таку гру корисно проводити, коли учні збуджені та їм важко зосередитися без допомоги вчителя. Її можна проводити на початку уроку для повторення вивченого матеріалу, удосконалення обчислювальних умінь і навичок, розвитку прийомів мислення тощо. Запитання добирають залежно від теми й мети уроку.

Гра «Монета»

Вам знадобиться невелика купа різноманітних монет, картонний аркуш, щоб закрити їх, і секундомір або таймер. Виберіть п'ять монет з купи і покладіть їх у певній послідовності, створивши якийсь візерунок. А тепер скажіть дитині:

«Подивись уважно на монети, розставлені на столі». Потім накрійте монети картоном. Запустіть таймер, а потім попросіть дитину зробити такий же візерунок, використовуючи монети з купи. Коли дитина завершить, відзначте час таймером та зніміть картонну кришку. Запишіть час, необхідний для виконання шаблону та чи правильне виконання. Якщо ваша дитина не виконує завдання правильно, попросіть її продовжувати намагатися, поки вона не зможе це зробити.

Гра «Порахуймо тварин»

Діти діляться на групи. Учитель дає дітям картки із малюнками тварин (Рис. Д.1). Діти мають порахувати тварин кожного виду і вказати кількість у таблиці збоку. Кожна правильно порахована тварина – певна кількість нарахованих балів. Перемагає команда, що набрала більшу кількість балів.

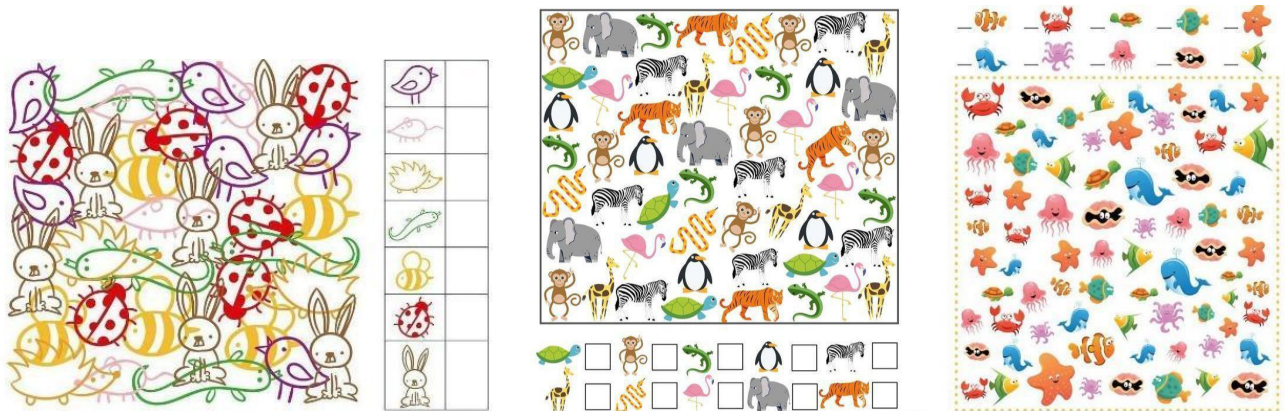

Рисунок Д.1 Малюнки до гри «Порахуймо тварин»

Гра «З'єднай цифри»

Дітям потрібно з'єднати цифри по порядку (Рис. Д.2). Хто швидше і правильно виконає завдання, той виграє.

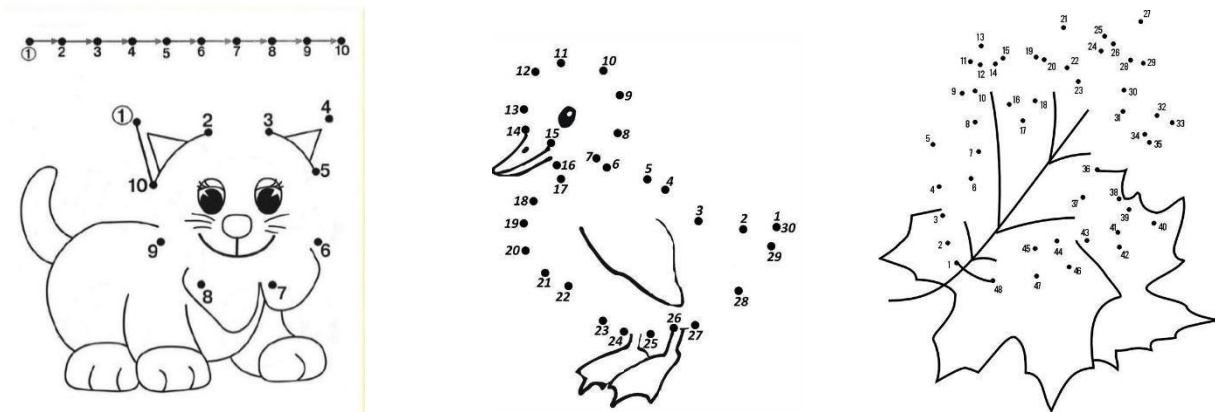

Рисунок Д.2 Малюнки до гри «З'єднай цифри»

Гра «Знайди пару»

Гра відбувається між командами. Діти мають знайти пару, з'єднати між собою (Рис. Д.3). Назвати фігури і полічити їх. Виграє команда, яка швидко і правильно виконає завдання.

Рисунок Д.3 Малюнки до гри «Знайди пару»

Гра «Пазли»

Діти мають розв'язати приклади та скласти пазли (Рис. Д.4).

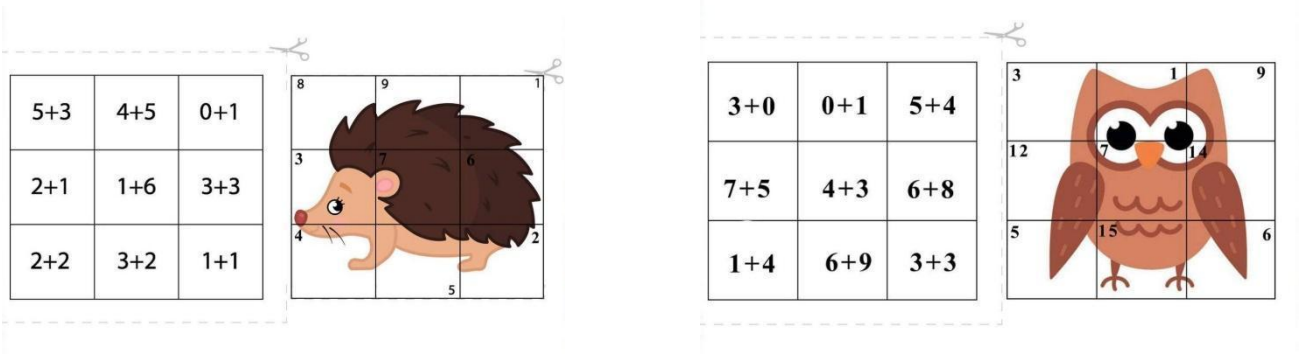

Рисунок Д.4 Малюнки до гри «Пазли»

Ігри для розвитку уваги на уроках**«Я досліджую світ»****Гра «Перекличка-плутанка»**

Ведучий називає прізвища та імена дітей, плутаючи при цьому то ім'я, то прізвище (ім'я називається правильно, прізвище – ні, прізвище правильно, ім'я — інше). Діти уважно слухають та відгукуються лише тоді, коли правильно звучить і ім'я, і прізвище. Хто помиляється – вибуває з гри.

Гра «Меблі»

Учасникам гри пропонують уявити себе якимось предметом інтер'єру і зайняти відповідні місця в приміщенні. Один із гравців – «господар» кімнати – ознайомлюється з інтер'єром. Його можна уявити за допомогою виразних поз учасників гри. Після цього «господар» виходить із приміщення. Проте, з'являється його «син» - пустунчик і робить перестановку у приміщенні. «Господар» повинен усе розставити так, як було.

Гра «Сад, город, поле, луг»

Учитель кидає дітям по черзі м'яч і називає рослину. Учень, який спіймав м'яч, має швидко відповісти, де вона росте: в саду, на городі, полі, лузі.

Гра «Магазин»

Діти в «магазині» обирають товари самостійно, але «касир»-учитель пропускає їх тільки за умови, якщо вони скажуть, що з чого можна приготувати, як вирости овочі, фрукти. Якщо відповідь не задовольняє касира, він не пропускає покупця, який у цьому випадку радиться з дітьми і більш детально й точно відповідає на запитання касира.

Діти можуть об'єднуватися по двоє-троє для спільної покупки. Тоді вони розповідають про неї разом. Схвалюється відповідь, у якій згадано вірші, загадки, прислів'я.

Гра «Знайди тінь»

Учні мають за розміром або формою визначити належність тіні до того чи іншого предмета (*Рис. Е.1*). Ускладнити завдання можна підібравши різні тіні до одного предмета.

Рисунок Е.1 Малюнки до гри «Знайди тінь»

Гра «Так чи ні?»

Гравці стають у коло. Ведучий пояснює завдання: «Якщо ви згодні з твердженням, то піднімайте вгору руку і кричіть «Так!», якщо не згодні — опускайте руку і кричіть «Ні!».

Чи є в полі світлячки?

Чи є в морі рибки?

Чи є крила у теляти?

Чи є хвіст у півня?

Чи є ключ у скрипки?

Чи є дзьоб у поросяти?

Чи є рима у вірші?

Чи нема помилки?

Гра «Вірно-невірно»

Ведучий промовляє фрази-поняття – правильні й неправильні. Якщо вираз вірний – діти плескають, а якщо невірний – тупотять. Наприклад: «Літом завжди падає сніг». «Картопля росте в землі». «Ворона – перелітний птах».

Гра «Урожай»

Створюють дві команди. Одна з них «збирає» овочі, інша — фрукти. Збирати можна реальні предмети чи малюнки з їх зображенням. Перемагає та команда, яка швидше виконає завдання.

Гра «Стеж за рухом і словом»

Ведучий говорить, що діти повинні показати: ніс, рот, плече, вухо, але при цьому сам «помиляється» (наприклад, показує брови, а говорить «вухо»).

Гра «Не пропусти рослину»

Гравці сідають у коло та уважно слухають слова, які говорить ведучий. Щоразу, коли серед слів трапиться назва рослини, діти мають встати та одразу сісти знову.

Варіанти слів: дорога, тигр, береза, літак, пшениця, троянда, змія, дуб, лялька, гриб, школа, шипшина, ромашка, рама, дім, машина, малина, тополя, потяг, мурашка, ваза, гвоздика, цвях, музей, театр, гра, верба, іволга, горобець, баобаб, каштан, пальма, намет, кіно, кенгуру, ківі, хокей, місто, собака, банан, волошка, глечик, молоко, тюльпан, гарбуз, теремок, ліс, ялинка, сосна, дорога, книга, мистецтво, музика, осика, балет, капці, паркет, плющ, кульбаба, мімоза.

Гра проводиться двічі. Діти, які двічі помилилися вибувають з гри. Гра триває доти, поки залишиться одна дитина (переможець).

Гра «Три однакових листки»

Гру проводять восени під час екскурсії. Учитель демонструє дітям листочок дерева, куща. Дітям слід знайти по три подібних листочки.

Гра «Вірю — не вірю»

Учитель називає учням будь-яку тему, наприклад «Тварини». Потім він називає слова, що відповідають цій темі (слон, муха, вовк, корова, папуга тощо), і слова, що не відповідають їй (шкарпетка, карта, банан, вікно тощо). Називаючи слово, педагог кидає дітям по черзі м'яч, а вони ловлять його (якщо слово відповідає темі) або відбивають (якщо не відповідає). Поступово гру пришвидшують.

Гра «Що зайве?»

Учитель зачитує групи слів, у кожній із яких дітям потрібно вказати слово, зайве за змістом, та пояснити, що спільного є в інших поняттях.

Приклади слів: довгий, короткий, глибокий, тупий, вузький (слова, якими позначають розмір, довжину).

Мавпа, тигр, страус, слон, ведмідь (ссавці, не вміють літати).

Чашка, ложка, блюдце, склянка, чайник (ємності).

Година, день, доба, хвилина, секунда (одиниці, якими вимірюють точний час).

Дерево, дуб, сосна, осика, береза (види дерев).

Сергій, Сашко, Сірко, Євген, Андрій (імена людей).

Бузок, каштан, шипшина, малина, смородина (кущі).

Добрий, щедрий, багатий, ласкавий, гордий (позитивні риси характеру людини).

Гра «Рослини»

Діти мають великі малюнки, на яких зображено сад, город, поле, луки, ліс, клумбу (на кожній зображено шість рослин, які знають діти), учитель — 36 маленьких малюнків із цими рослинами. Учитель демонструє та називає рослини. Діти знаходять названу рослину на великому малюнку та накривають його маленьким. Перемагає той учень, який першим накриве малюнок з відповідними рослинами.

Гра «Повторюванка»

Існує чимало варіантів цієї гри з іменами або словами. Можете вибрати тему або домовитися, що називати можна будь-яке слово. Грати можна вдвох, утрьох, учотирьох. Чим більше учасників, тим більше слів вийде в ланцюжку. Можна провести цю гру між командами.

Наприклад, ви вибрали тему «Фрукти». Кожен з учасників має назвати свій фрукт, спершу повторивши всі слова, які назвали до нього. Краще, якщо починатиме гру дитина, щоб ряди слів не були занадто довгими.

Апельсин

Апельсин — яблуко

Апельсин — яблуко — груша

Апельсин — яблуко — груша — слива

Апельсин — яблуко — груша — слива — полуниця тощо.

Гра «Корисна і шкідлива їжа»

Вчитель роздає картки та малюнки їжі (Рис. Е.2). Діти повинні поділити малюнки з корисною і шкідливою для зубів їжею. Цю гру можна грати в парах, групах.

Переможцями вважаються ті, хто швидше і правильно виконає завдання.

Рисунок Е.2. Малюнки до гри «Корисна і шкідлива їжа»

Гра «Не пропусти професію»

Діти стають у коло й уважно слухають слова, які говорить ведучий. Щоразу, коли серед слів звучать назви професій, — діти мають підстрибнути на місці.

Варіанти слів: лампа, водій, механік, липа, сталевар, яблуко, архітектор, олівець, будівельник, гроза, обруч, столяр, папуга, пекар, аркуш, екскурсовод, вчитель, сіно, терпіння, кондитер, окуляри, річка, продавець, зошит, перукар, фантазія, тракторист, ветеринар, ложка, пташка, лікар, вогонь, бабка, кулемет, чайник, фотограф, метелик, музикант, пиріг, артист, свічка, газета, контролер, жарт, геолог, ковзани, водолаз, океан, президент, посмішка, глина, компас, агроном, пам'ять, вальс, модельєр, брехун, льотчик, книга, поліцейський.

Гра «Знайди у натовпі»

Діти діляться на команди. Учитель дає командам картинку з тваринами (*Рис. Е.3*). Учні протягом однієї хвилини розглядає її. Після цього учитель дає інструкцію. Наприклад, «Знайди зеленого кота», «Знайди кота з бантиком», «Знайди мишку», «Знайди довгого кота», «Знайди зайця». Команда має знайти та обвести згаданий предмет. Виграють ті, хто зробив меншу кількість помилок.

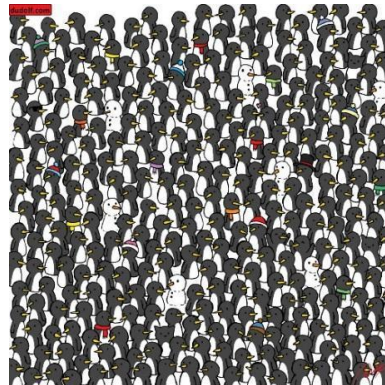
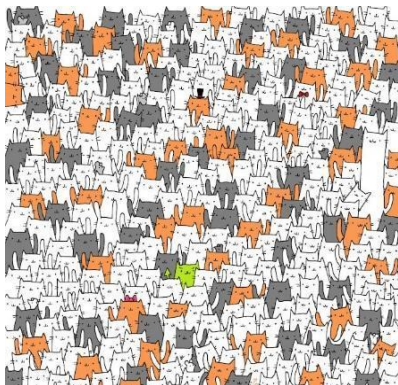

Рисунок Е.3 Малюнки до гри «Знайди у натовпі»

Гра «Готуємо борщ»

Учитель пропонує дітям приготувати борщ до обіду. Учні обирають овочі, котрі необхідні для борщу (капуста, картопля, буряк, квасоля, морква, цибуля

Продовження додатка Е
тощо). Серед овочів слід пропонувати також ті, які не потрібні для приготування борщу (наприклад, огірки, кабачки).

Гра «Потрібно — не потрібно»

Учитель говорить: «Я хочу посадити овочі на городі. Картопля потрібна?». Діти відповідають: «Потрібна».

Учитель перераховує овочеві рослини, називає також фруктові.

Коли закінчили «висаджувати» овочі на городі, гра триває — «саджають» фрукти (ягоди) в саду. Учитель під час перераховування фруктів називає овочі.

Перемагає той учень, який жодного разу не помилився.

Гра «Позбирай листочки»

Командам роздають листочки (Рис. Е.4). Потрібно посортувати листя за кольором за 1 хв.

Рисунок Е.4 Малюнки до гри «Позбирай листочки»

Ігри для розвитку уваги на уроках англійської мови

Гра «The Game of Indians» («Гра індіців»)

Двом гравцям на короткий час показують одразу багато предметів, після цього їх накривають, а кожний з учасників окремо говорить ведучому, що він бачив, намагаючись назвати якомога більше предметів, які він бачив англійською мовою.

Гра «How many, what and where?» («Скільки, що і коли?»)

Дітям презентують малюнок, на якому зображення відповідають темі, яку вони вивчають, потім вчитель забирає малюнок і починає задавати учням запитання щодо його змісту.

Для прикладу візьмемо тему «Nature». Показуємо дітям картинки з природою, потім почнемо ставити наступні запитання:

- How many trees were there on the picture? (Скільки дерев зображено на картині?)
- What was the colour of the sky? (Якого кольору було небо?)
- How many flowers were there on the flower-bed? (Скільки квітів було на клумбі?)
- Was there a bench ? (Чи була на малюнку зображена лавка?)
- The bench was green, wasn't it? (Лавка була зеленою, чи не так?)

Гра «Who is faster?» («Хто швидше?»)

Потрібно приготувати ксерокопії текстів з англійської мови – по одному аркушу кожному учню. Потім запропонувати їм якомога швидше закреслити літеру, припустімо «С» і «К». Завдання можна ускладнити – провести змагання, хто швидше викреслить літеру «С», а «К» – підкреслить. Перевірку можна здійснювати через обмін аркушами.

Гра «Spies» («Розвідники»)

На початку уроку учитель дає дітям завдання, що саме їм слід відстежувати впродовж заняття (кількість тих, хто відповідали з місця, біля дошки, кількість

Продовження додатка Ж
питань, які форми роботи застосовувалися?) Наприкінці уроку відповіді перевіряється з учнями. Це можна зробити у вигляді змагання.

Гра «Counting together» («Рахуємо разом»)

Цю гру можна застосовувати при вивченні операцій з числами на уроці англійської мови. Учасники гри повинні по черзі виконувати додавання чи віднімання чисел. Прикладом може бути даний алгоритм:

1-й учасник називає число: nine (9);	4-й називає знак: is (=);
2-й називає знак: plus (+);	5-й називає суму: twelve (12);
3-й називає число: three (3);	6-й називає нове число.

Той, хто помилився вибуває з гри.

Гра «Зашифруй за 60 секунд»

Учитель звертає увагу дітей на рамку з різноманітними фігурами і ключем для шифрування. За командою «Старт!» учні ставлять всередині кожної фігури букву, що їй відповідає, починаючи з верхнього рядка ліворуч. Через 60 секунд дорослий дає команду «Стоп!», після чого потрібно підняти «шифровку» над головою.

Гра «Збери алфавіт»

Педагог малює на дошці таблицю, в якій у випадковому порядку розміщено всі букви алфавіту. Потім він по черзі викликає до дошки і пропонує указати всі букви алфавіту за порядком. Хто швидше виконає завдання, той виграв.

Гра «У такт»

Учитель звертає увагу дітей на рамку з різноманітними фігурами, а також на ключ для шифрування. За командою «Старт!» учні ставлять усередині кожної фігури літеру, що їй відповідає, починаючи з верхнього рядка ліворуч. Але тепер вони роблять це за рахунком учителя, який рахує до п'ятдесяти спочатку повільно, потім — поступово прискорюючись. Дорослий дає команду «Стоп!», після чого слід підняти «шифровку» над головою.

Ігри для розвитку уваги на уроках мистецтва

Гра «Потрібний колір»

По команді ведучого діти повинні якнайшвидше торкнутися предмета потрібного кольору. Не можна торкатися до себе! Тож кольори слід шукати на однокласниках або предметах в кімнаті. Гра «на виліт»: та дитина, яка знайшла потрібний колір останньою, вибуває з гри. Далі ведучий озвучує нові кольори чи відтінки.

Гра «Знайди відмінності»

На двох картинках, на перший погляд однакових, учням потрібно знайти 7 (5, 10, 32 тощо) відмінностей. Особливу увагу слід приділяти деталям та дрібницям. Відмінності можуть бути не лише на головних героях, а й на задньому плані зображення. На другому етапі ускладнюємо гру, підібравши картинки в дзеркальному відображенні.

Гра «Натюрморт»

Заздалегідь підготуйте яскраві зображення зі значною кількістю елементів, наприклад, натюрморт. По черзі демонструйте їх дітям упродовж 30 секунд. Завдання – запам'ятати, які саме предмети зображені на картинках. Через 30 секунд сховайте зображення та попросіть учнів назвати всі предмети, які їм вдалося запам'ятати. Для ускладнення завдання можна запропонувати учням давати короткий опис зображених предметів (наприклад, груша – жовта).

Гра «Слухай звуки»

Учитель говорить: «Заплющте очі, розслабтесь та уважно слухайте всі звуки, які ви можете почути. Подумайте і назвіть, що це за звуки.»

Педагог може навмисно терти долоні, шкребти чимось по столу, шарудіти папером, дзвеніти ключами, монетами тощо.

Гра «Що як звучить?»

Учитель пропонує дітям послухати, як звучать оточуючі предмети. Педагог стукає олівцем по різних предметах, потім учні самі стукають і слухають. Після цього учні закривають очі. Учитель просить відгадати, по чому саме він стукає.

Гра «Розфарбуй казку»

Учні вирізають різнокольорові прямокутники. Потім дорослий читає уривок із будь-якої казки, а діти утворюють її кольорову картину: викладають перед собою кольорові прямокутники у відповідному до змісту порядку або зафарбовують відповідними кольорами аркуш паперу.

Гра «Візерунки»

Цю гру можна грати і з однією дитиною, і з групою дітей. Дитині дається аркуш паперу в клітинку.

Ведучий говорить: «Зараз ми будемо вчитися малювати різні візерунки. Постарайтеся, щоб вони вийшли красивими й акуратними. Я говоритиму, в яку сторону і на скількох клітинках провести лінію. Проводьте лише ті лінії, що я називатиму. Коли намалюєте одну, чекайте, поки я не назву наступну. Кожну лінію починайте там, де закінчилася попередня, не відриваючи олівця від паперу. Усі пам'ятають, де права рука? Витягніть її убік. Зараз ви показуєте праворуч. А де ліва рука? Молодці! Починаємо малювати перший візерунок. Поставили олівець. Малюємо лінію: одна клітинка праворуч, одна клітинка вгору, одна праворуч, одна вниз, одна праворуч, одна вниз, одна ліворуч, одна вниз, одна ліворуч, одна вгору, одна ліворуч, одна вгору. Що в нас вийшло? Правильно, хрестик!

Починаємо малювати другий візерунок. Поставили олівець на наступну крапку. Малюємо лінію: дві клітинки праворуч, дві клітинки вгору, дві праворуч, дві вниз, дві ліворуч, дві вниз, дві ліворуч, дві вгору. А що вийшло? Квадратики!

А тепер намалюємо найскладніший, третій візерунок. Поставте олівцем крапку. Проведіть лінію на три клітинки вгору. А тепер - дві клітинки праворуч, дві вниз, одну ліворуч, одну вниз, дві праворуч. Повторіть з початку (продиктувати). Подивіться, вийшов орнамент із давньогрецької вази». Якщо завдання не вдаються, корисно потренуватися, починаючи з найпростіших, які ви можете придумати самі. Не забувайте хвалити дітей.

Гра «Що я бачив»

У цій грі допоможуть мультфільми. Разом з дитиною перегляньте невеликий (10-хвилинний) мультфільм. Перед переглядом скажіть, що їй треба бути дуже уважною і намагатися запам'ятати мультфільм якнайкраще, не впустивши жодної деталі. Після перегляду попросіть дитину намалювати головних героїв і при цьому намагатися правильно зобразити всі кольори і деталі одягу. Поставте декілька запитань за змістом. Наприклад: «Хто прийшов у гості до ведмедика?», «Скільки яблук ти помітив на дереві?», «Куди полетіла ворона?», «Якого кольору відро було на голові сніговика?» Можете запропонувати дитині ставити запитання вам.

Гра «Що не так?»

Розглянути малюнок (Рис. 3.1). Знайти помилки художника. Скласти казку і розіграти її.

Рисунок 3.1 Малюнок до гри «Що не так?»

Гра «Віднови малюнок»

Діти мають розчаклувати казкових героїв, відновивши малюнки (Рис. 3.2).

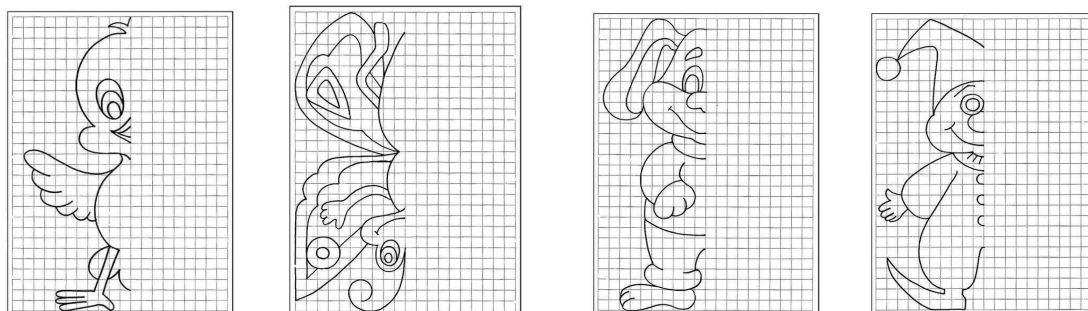

Рисунок 3.2 Малюнки до гри «Віднови малюнок»

Гра «Знайди за контуром»

Потрібно швидко знайти предмети, зображені на малюнку (Рис. 3.3), порахувати та назвати їх.

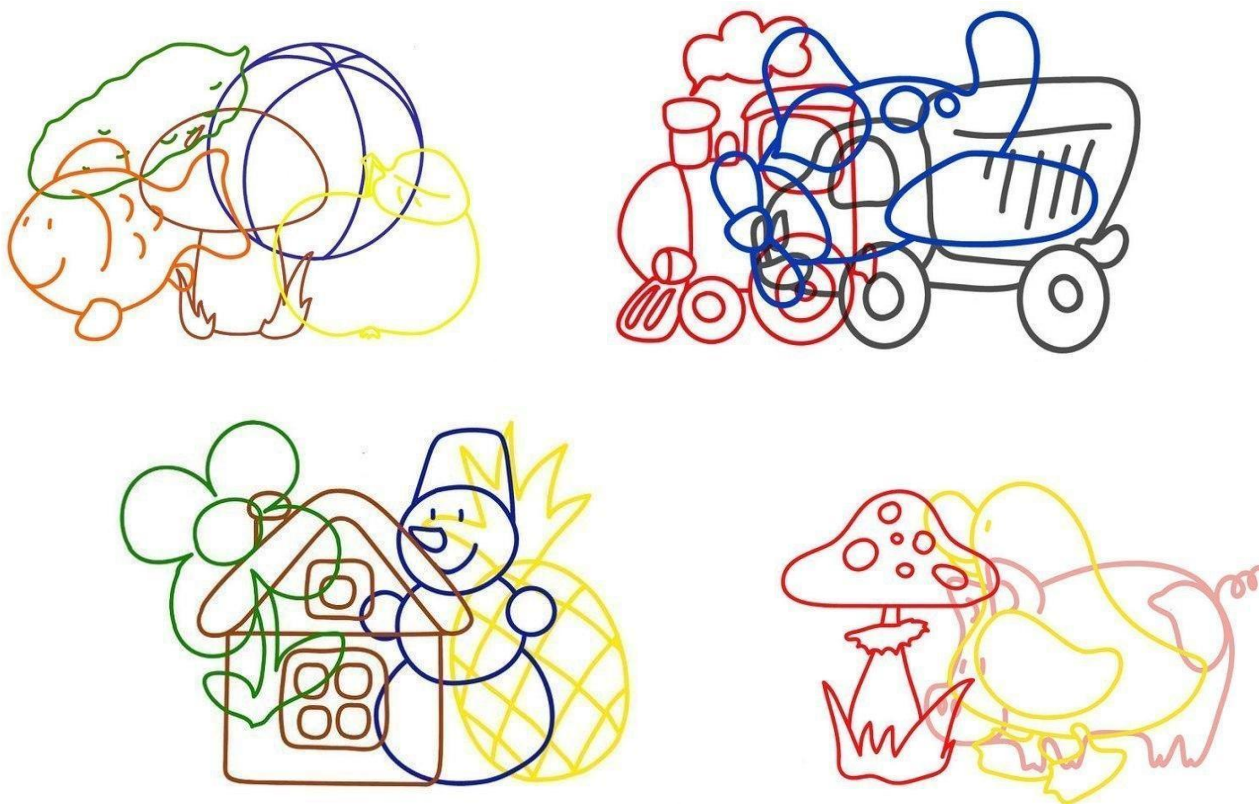

Рисунок 3.3 Малюнки до гри «Знайди за контуром»

Гра «Знайди на малюнку»

Діти повинні знайти на малюнку всі предмети (Рис. 3.4).

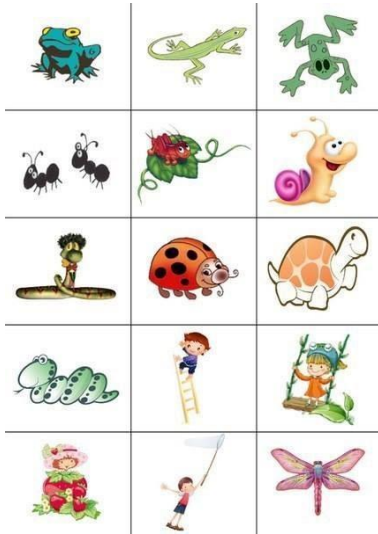

Рисунок 3.4 Малюнки до гри «Знайди на малюнку»

Гра «Лабіринт»

Потрібно пройти лабіринт (Рис 3.5).

Рисунок 3.5 Малюнки до гри «Лабіринт»

Гра «Веселі звірята»

Діти одягають маски зайчиків, ведмедиків, кошенят. Учитель пояснює правила гри: якщо музичний твір звучить на форте і повільно, то «ведмедики» перевалюються з ноги на ногу. Якщо музика звучить на форте і весело, то «зайчики» починають весело стрибати. Якщо музика звучить на піано й повільно – «кошенята» лагідно муркочуть, граючись лапками. Потім всі звірята беруться за руки і починають водити хоровод. Якщо в мелодії танцю відчутно крещендо – поступово коло розширюється, а якщо дімінуендо – поступово звужується.

Гра «Телефон»

Учитель викликає до себе 6–7 учнів, ставить їх у шеренгу обличчям до класу. Першому він по руці вистукує простий ритмічний малюнок. Цей учень передає його

другому, другий – третьому, і так до останнього. Якщо телефон не «пошкоджений», до останнього учня повинен дійти той ритмічний малюнок, який одержав перший учень. Для контролю можна показати ритмічний малюнок, написаний на дошці або на плакаті.

Гра «Впізнай інструмент»

Учитель пропонує дітям прослухати фрагменти музичних творів, які виконуються на народних музичних інструментах. Учні повинні визначити інструменти і показати їх на малюнку.

Гра «Відгадай мелодію»

Учитель почергово показує картки ритмічних блоків. Діти уважно сліdkують, запам'ятовують їх послідовність і відтворюють ритмічний малюнок за вказівкою вчителя.

Гра «Одне ціле»

Учням показують зображення предметів, які розділені на дві частини (Рис. 3.6). Вони складені неправильно. Діти мають знайти пару для кожної частинки зображення. Заздалегідь потрібно підготувати великі та якісні зображення, щоб діти змогли розгледіти кожну деталь! Цю гру можна грати в парах. Хто швидше і правильно виконає завдання, той виграв.

Віднайди половинки візерунків.

Рисунок 3.6 Малюнок до гри «Одне ціле»

Ігри для розвитку уваги на уроках фізкультури

Гра «Чотири стихії»

Гравці стають у коло. Ведучий домовляється з ними, що на слово «земля», вимовлене ним, усі повинні опустити руки вниз; «вода» — витягнути руки вперед; «повітря» - підняти вгору; «вогонь» — виконувати обертальні рухи руками. Хто помилиться — вибуває з гри.

Гра «Покажи по-різному»

А. Високий — низький. Діти йдуть по колу. Ведучий говорить: «Зараз ми будемо проходити ворота. Якщо я скажу, що ворота високі, ви будете продовжувати йти так само, як зараз, а якщо низькі, то нагнетесь. Той хто не нагнетється вчасно, виходить з гри».

Б. Важкий — легкий. Ведучий говорить: «Уявіть, що ви несете сумки. Сумка може бути легкою і важкою. Покажіть, як несуть важку сумку, тепер легку. А зараз будьте уважні, по моїй команді ви повинні нести сумку або як важку, або як легку».

Гру можна продовжувати, використовуючи пари слів: швидко — повільно, весело — сумно, гаряче — холодно, темно — світло.

Гра «Слухай оплески»

Діти вільно рухаються по колу, коли ведучий плескає в долоні певну кількість разів, усі приймають відповідну позу (на 10-20 с).

Кількість оплесків	Поза дітей
1	Поза «лелеки» (дитина стоїть на одній нозі)
2	Поза «жабки» (дитина присідає)
3	Діти продовжують рух по колу

Гра «Тінь»

З групи вибирають двох дітей, один – «мандрівник», другий – «тінь», решта – глядачі.

«Мандрівник» йде через поле, а за ним позаду на 2-3 кроки – його «тінь», яка намагається скопіювати рухи. Бажано стимулювати «мандрівника» для виконання різних рухів: зірвати квітку, подивитися в далечінь, присісти, пострибати на одній нозі тощо.

Гра «Вірю — не вірю»

Учитель задає учням будь-яку тему, наприклад «Тварини». Потім він називає слова, що відповідають цій темі (слон, муха, вовк, корова, папуга тощо), і слова, що не відповідають їй (шкарпетка, карта, банан, вікно тощо). Називаючи слово, педагог кидає дітям по черзі м'яч, а вони ловлять його (якщо слово відповідає темі) або відбивають (якщо не відповідає). Поступово гру пришвидшують.

Гра «Що змінилося?»

Грати найкраще групою з 7-9 осіб.

Діти стають в одну шеренгу за зростом. Ведучий викликає двох дітей, ставить їх обличчям до шеренги і пропонує запам'ятати зовнішній вигляд кожного учасника гри. На це дається 1 - 2 хвилини.

Після цього учасники змагання ідуть до іншої кімнати. За вказівкою дорослого діти, що стоять у шерензі, вносять дрібні зміни в костюм і зачіску. можна приколотися значок чи, навпаки, зняти його, розстебнути чи застебнути гудзик, помінятися один з одним взуттям чи головними уборами, поміняти зачіску тощо. Потім по черзі викликають учасників змагання. Кожен має назвати ті зміни в костюмах товаришів, що йому вдалося запам'ятати.

Гра «Заборонені рухи»

Учні утворюють коло. Ведучий оголошує, що всі учасники гри повинні повторювати всі його рухи, крім одного. Як тільки руки ведучого опускаються вниз, всі повинні підняти руки догори, тобто зробити навпаки. Той, хто помилиться, вибуває з гри. Інший варіант цієї гри, коли учасники мають повторювати за ведучим усі рухи, окрім одного, забороненого. Той, хто повторить заборонений рух вибуває з гри або стає ведучим .

Гра «У магазині дзеркал»

Розповідь вчителя: «Зараз я розповім вам історію про мавпочку. Уявіть собі, що ви потрапили до магазину, де стоїть багато великих дзеркал. Туди увійшов чоловік, у якого на плечі була мавпочка. Вона побачила себе в дзеркалах і подумала, що це інші мавпочки, і почала корчити їм мордочки. Мавпочки у відповідь скорчили їй точнісінько такі самі пички. Мавпочка показала їм кулака, і їй із дзеркал також показали кулаки. Вона тупнула лапкою, й усі мавпочки тупнули. Що б не робила мавпочка, всі інші точно повторювали її рухи. Починаємо гру. Я буду мавпочкою, а ви – віддзеркаленнями».

Гра «Снігова куля»

Діти пригадують, як збільшується куля, якщо її котити по снігу до снігової баби. Ведучий називає слово та показує певний рух, дитина повторює це слово та рух і додає своє, наступний повторює попередні слова та рухи і так само додає своє нове слово та вигадує свій рух.

Ігри для розвитку уваги на уроках

«Дизайн і технології»

Гра «Нанизування намистинок»

Дитині пропонується за зразком нанизати намисто. Можна використовувати справжнє намисто, великий бісер або ж однаково нарізані шматочки кольорових трубочок.

Гра «Викладання візерунка з мозаїки»

Дитині пропонують за карткою-зразком викласти з мозаїки цифри, букву, простий візерунок чи силует. При відсутності мозаїки можна використовувати нарізані кольорові шестикутники або квадратики.

Гра «Гудзички»

Заздалегідь зробіть два ігрових поля — аркуші картону, розкреслені на квадратики. Підберіть два однакові набори гудзиків (по 4–5 штук). Один набір візьміть собі, другий дайте дитині. А тепер розставте свої гудзики на ігровому полі так, як вам захочеться. Попросіть дитину уважно стежити за тим, на якій клітинці який гудзичок лежить. Злічіть до п'яти і накрийте своє ігрове поле аркушем паперу, щоб гудзики не було видно. Попросіть малюка викласти на своєму полі гудзички так само, як це робили ви. Порядок розташування гудзиків можна змінювати кілька разів.

Гра «Орнамент»

Кожний учасник гри отримує конверт, у якому знаходяться по двадцять квадратів різного кольору (чорного, білого, червоного, зеленого тощо). За визначений час треба скласти орнамент, використовуючи щонайменше три кольори. Враховується складність орнаменту, його неповторність, кількість використаних кольорів.

Гра «Орнамент за зразком»

Кожній команді вчитель пропонує відтворити орнамент за зразком та розфарбувати (Рис. К.1). Діти вирізають кожен елемент і прикрашають макет сорочки. Кожна команда презентує свою вишиванку.

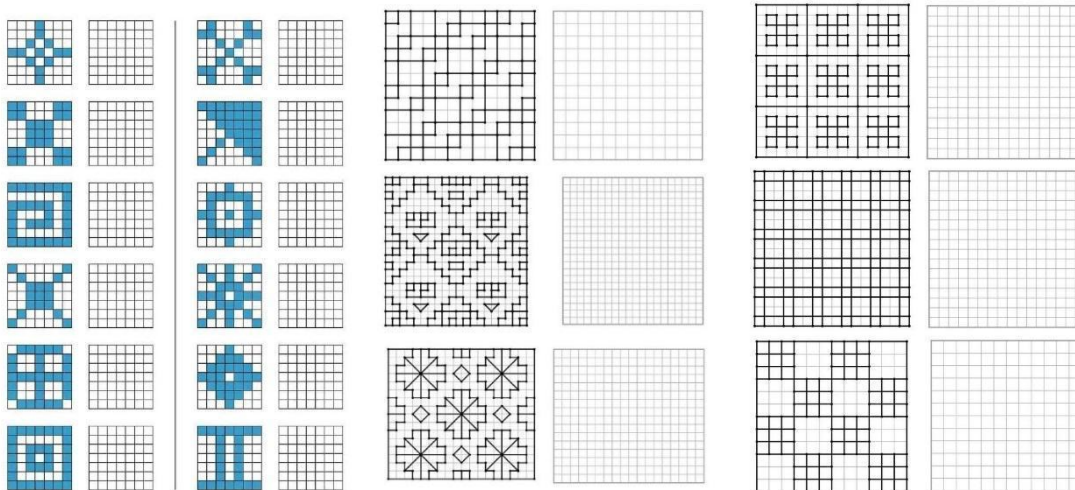

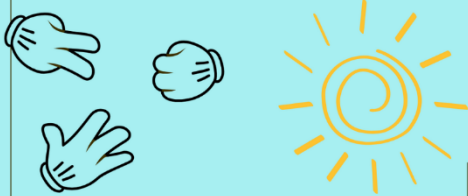
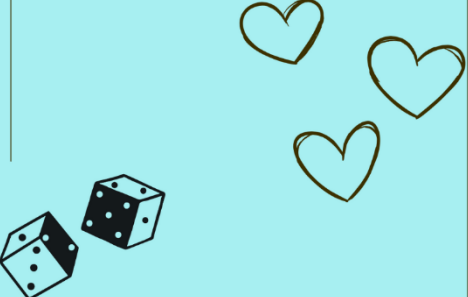
Рисунок К.1 Малюнки до гри «Орнамент за зразком»

Гра «Розклади гудзики за зразком»

Потрібно розкласти гудзики за зразком (Рис. К.2).

Рисунок К.2 Малюнки до гри «Розклади гудзики за зразком»

	
ГРА. КЛЮЧ ДО УВАГИ І РОЗВИТКУ ДИТИНИ (поради для батьків)	 <i>Пам'ятайте: розвиток уваги — це не гонка, а подорож, у якій дитині потрібні ваш час, підтримка і віра в її можливості.</i>
	

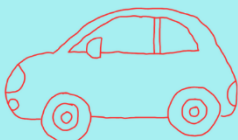
Основні принципи ігрової діяльності

- Систематичність – щоденні короткі ігри кращі, ніж рідкі та довгі.
- Послідовність – від простого до складного.
- Емоційна підтримка – заохочуйте, а не критикуйте.
- Позитивна мотивація – хвалимо за спроби, а не лише за результат.
- Сенсорна насиченість – ігри з залученням зору, слуху, дотику.
- Індивідуальний підхід – підбирайте ігри за інтересами та можливостями дитини.
- Різноманітність – чергуйте ігри на зосередження, переключення, розподіл уваги.
- Гра у побуті – перетворюйте щоденні справи на цікаву діяльність.

ТРИВАЛІСТЬ ГРИ

- 6-7 років: 10-15 хвилин з поступовим збільшенням.
- Кілька коротких ігор на день ефективніші, ніж одне довге заняття.

Як організувати простір і процес

- *Спокійне місце* без зайвих подразників.
- *Комфорт та порядок* – іграшки та матеріали на своїх місцях.
- *Чіткі інструкції* – коротко й конкретно.
- *Поступове ускладнення* – від простого до складного.
- *Маленькі кроки* – дрібні завдання для відчуття успіху.
- *Різноманітність* – увага, мова, моторика, рухливі вправи.
- *Вдалий час* – коли дитина активна й зацікавлена.
- *Спільна гра* – батьки приєднуються, створюючи контакт і підтримку.
- *Заохочення* – похвала, наклейки, маленькі призи.
- *Свобода ініціативи* – мінімум контролю, максимум самостійності.
- *Щоденник спостережень* – фіксуйте зміни й діліться з фахівцем.
- *Терпіння* – результат з'являється поступово.

Ігри для розвитку уваги вдома

Гра «Знайди зайве»

Дитині показують 4–5 предметів, серед яких один не відповідає ознакам решти. Завдання — знайти «зайвий» предмет.

Гра «Запам'ятай і відтвори»:

Викладають 3–5 предметів. Дитині потрібно подивитись на них 10 секунд. Потім їх ховають. Дитина повинна назвати їх.

Гра «Стеж за словом»

Дорослий читає текст, дитина уважно слухає. Коли прозвучить певне слово (наприклад, «дерево»), дитина повинна плеснути в долоні.

Гра «Увага в русі»:

Дорослий показує серію рухів, серед яких є «помилкові», які не слід повторювати.

Гра «Що змінилося?»:

Розташувати декілька предметів, дати дитині їх роздивитися. Потім змінити порядок або прибрати один предмет. Дитина має сказати, що змінилося.

Гра «Звуковий ланцюжок»:

Дорослий починає з одного звуку або складу, дитина додає наступний. Це активізує слухову увагу.

Гра «Слухай і виконуй»

Дайте послідовні інструкції з двох-трьох дій (наприклад, «візьми ручку, відкрий зошит, намалюй коло»). Дитина має виконати дії відповідно до інструкції.

Гра «У магазині дзеркал»

Дитина повторює рухи дорослого, як в дзеркалі. Чудово розвиває спостережливість і реакцію до деталей.

Гра «Слухай команду»

Інструкції даються пошепки, дитина повинна уважно слухати і виконувати тільки ті рухи, які називаються. Тренується довільну увага і контроль.

Мозаїка, нанизування, сортування дрібних предметів

Працюючи з кольорами, формами чи текстурами, дитина тренує моторну точність, уважність і кмітливість.

Пальчикові ігри / гімнастика

Рухи пальцями (гімнастика, пальчикові казки) розвивають мовлення, моторику й покращують концентрацію уваги.

Ігри з піском, водою, сенсорними матеріалами

Вони знижують напруження, концентрують увагу та розвивають мовлення.

Інтерактивні ігри для розвитку пізнавальних функцій

LearningApps, Wordwall, Puzlarium — інтерактивні вправи.

Математика і логіка онлайн — ігри на концентрацію, класифікацію, серіацію.

YouTube-канали логопедів — готові відеоігри з інструкціями.

Ігри та вправи на увагу з використанням елементів української вишивки
(на основі авторської методичної системи З.Ленів «Вироблення навичок правильного писемного мовлення з використанням української вишивки»)

Гра «Візерункове диво»

Мета: Розвиток зорової уваги та пам'яті.

Матеріали: Зображення рушників або фрагментів вишиванок.

Хід гри: Дорослий демонструє рушник протягом 20–30 секунд, потім його накривають. Дитина пригадує кольори, фігури чи символи, які бачила.

Варіант гри: відтворити з пам'яті елементи орнаменту.

Розвиває: Увагу, пам'ять, описове мовлення.

Гра «Знайди пару рушників»

Мета: Формування спостережливості й уміння порівнювати.

Матеріали: Картки із зображеннями рушників (по два однакових).

Хід гри: Діти шукають пари рушників із однаковим або подібним орнаментом. Обговорюють, які фігури чи кольори повторюються.

Розвиває: Спостережливість, зорове сприймання, мовлення.

Гра «Шнурувальниця-вишиванка»

Мета: Тренування пальчиків.

Матеріали: Картки з дірочками та візерунками.

Хід гри: Дитина протягує шнурки за зразком або створює власний орнамент.

Розвиває: Силу пальців, точність рухів, посидючість, увагу.

Гра «Зигзаг»

Мета: Розвиток зорової концентрації.

Матеріали: Зображення рушника з орнаментом (Рис. Н.1).

Хід гри: Дитина очима або паличкою простежує певну лінію (зигзаг, хвилячку).

Варіант: простеж лінію певного кольору, не відриваючи погляд.

Розвиває: Стійкість уваги, контроль рухів очей.

Поради для батьків: Використовуйте орнаменти з різнокольоровими нитками для виділення різних ліній, щоб зробити завдання цікавішим.

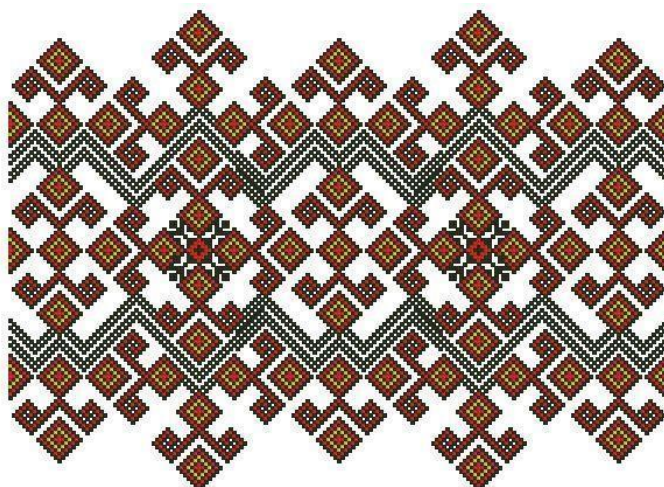

Рисунок Н.1 Малюнок до гри «Зигзаг»

Гра «Який рушник?»

Мета: Розвиток граматичного узгодження прикметників і іменників.

Матеріали: Картки з рушниками різних кольорів і візерунків (Рис.Н.2).

Хід гри: Діти відповідають на запитання: «У кого червоний рушник?», «У кого рушник з ромбами?» – «У мене рушник червоний».

Розвиває: Граматичну правильність, мовленнєве узгодження, уважність.

Рисунок Н.2 Малюнок до гри «Який рушник?»

Гра «Праворуч—ліворуч»

Мета: Формування понять «праворуч—ліворуч».

Матеріали: Зображення рушника або орнаменту, олівець, нитка.

Хід гри: Учитель дає інструкції: «Поклади олівець праворуч від рушника, нитку — ліворуч» тощо. Потім ставить запитання для перевірки.

Розвиває: Просторову орієнтацію, слухову увагу.

Гра «Знайди букву на рушнику»

Мета: Розвиток зорового гнозису.

Матеріали: Орнамент із подібними до літер формами (Рис. Н.3).

Хід гри: Дитина шукає елементи орнаменту, схожі на букви, і відтворює їх на папері.

Розвиває: Зорове розпізнавання, підготовку до письма, увагу.

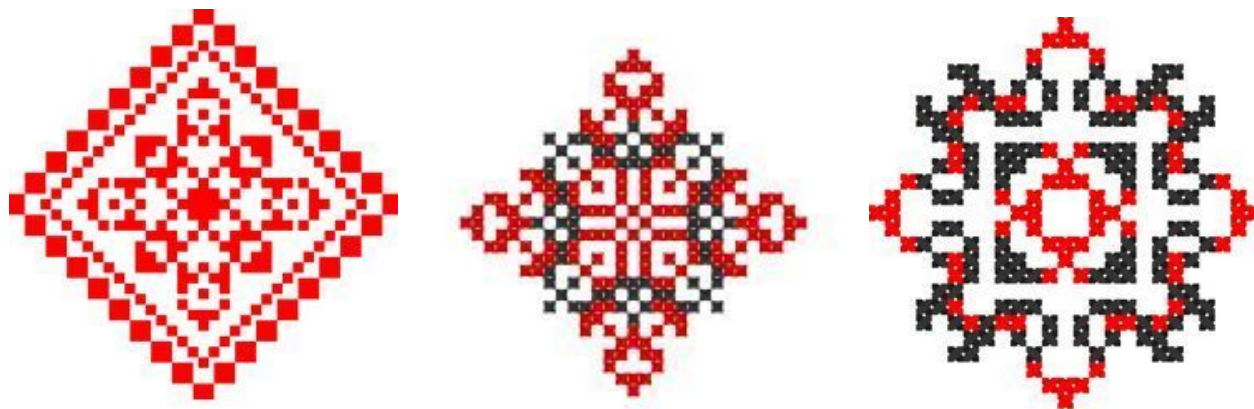

Рисунок Н.3 Малюнок до гри «Знайди букву на рушнику»

Гра «Знайди мотив»

Мета: Розвиток зорового сприймання та концентрації уваги.

Матеріали: Картки з орнаментами (ромб, квітка, хрест, хвиля, дерево життя) та простими геометричними фігурами (Рис.Н.4).

Хід гри: Дорослий називає певний елемент орнаменту, а дитина має знайти й показати відповідну картку. Можна ускладнити завдання — запропонувати дитині

самостійно назвати знайдений мотив.

Розвиває: Зорове сприймання, увагу, мовлення.

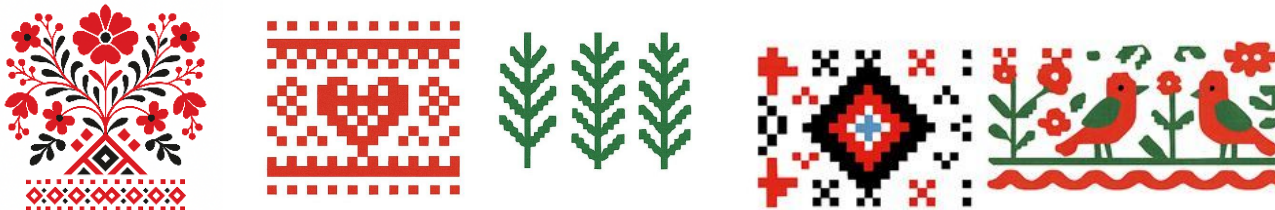

Рисунок Н.4 Малюнок до гри «Знайди мотив»

Гра «Повторюй лінію»

Мета: Розвиток уваги та дрібної моторики.

Матеріали: Малюнки з лініями та геометричними комбінаціями.

Хід гри: Дорослий показує лінію або послідовність кольорових елементів. Дитина повторює побачене — малює або викладає таку ж комбінацію. Можна ускладнити, пропонуючи короткий час для запам'ятовування.

Розвиває: Увагу, зорово-моторну координацію, пам'ять.

Мемогра «Парні орнаменти»

Мета: Розвиток зорового розпізнавання та концентрації уваги.

Матеріали: Дві групи карток із зображеннями однакових орнаментів.

Хід гри: Картки перемішують і розкладають на столі зображенням донизу. Дитина по черзі відкриває дві картки, намагаючись знайти однакові орнаменти. Гра триває, доки всі пари не буде знайдено.

Розвиває: Зорову пам'ять, уважність, спостережливість.

Гра «Орнамент-лабіринт»

Мета: Розвиток уваги та зорово-моторної координації.

Матеріали: Паперові рушники з намальованими орнаментами, нитки або олівці.

Хід гри: Дитина проводить пальцем або олівцем лінію вздовж орнаменту — від початку до кінця, не виходячи за межі малюнка. Можна варіювати складність, змінюючи густоту та форму візерунку.

Розвиває: Координацію рухів, уважність, посидючість.

Гра «Склади візерунок»

Мета: Розвиток оптико-просторової уваги та аналітичного мислення.

Матеріали: Вирізані елементи орнаментів.

Хід гри: Дитина отримує окремі фрагменти орнаменту та має скласти з них ціле зображення. Можна ускладнити завдання, додаючи більше фрагментів або схожі деталі, щоб тренувати точність і уважність.

Розвиває: Оптико-просторове сприймання, логічне мислення, концентрацію уваги.

Поради для батьків: Спочатку складайте разом із дитиною, потім дозвольте їй працювати самостійно; можна проводити як парну гру для розвитку комунікації.

Гра «Запам'ятай орнамент»

Мета: Розвиток зорової пам'яті та уваги.

Матеріали: Картки з орнаментами.

Хід гри: Дитина розглядає картку протягом 10 секунд, після чого картку ховають. завдання — описати все, що бачила: кольори, фігури, елементи орнаменту. Можна ускладнити, додаючи деталі або збільшуючи час запам'ятовування.

Розвиває: Зорову пам'ять, увагу, описове мовлення

Гра «Орнаментний диктант»

Мета: Розвиток слухової та зорово-моторної уваги, уміння дотримуватися інструкцій.

Матеріали: Прості орнаменти.

Хід гри: Дорослий описує орнамент словами, а дитина на основі опису малює його. Можна варіювати складність: спочатку описати окремі елементи, потім — всю композицію.

Розвиває: Слухову та зорово-моторну увагу, сприйняття інструкцій, точність виконання.

Гра «Орнамент за зразком»

Мета: Розвиток уваги та дрібної моторики.

Матеріали: Приклади орнаментів (Рис.Н.5), папір, олівці.

Хід гри: Дитина уважно розглядає орнамент і намагається намалювати його самостійно. Можна поступово ускладнювати завдання, додаючи більше деталей або складніші візерунки.

Розвиває: Увагу, дрібну моторику, точність рухів.

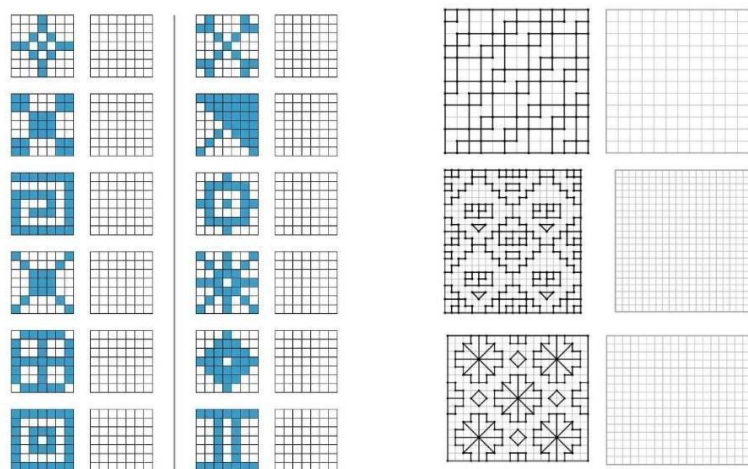

Рисунок Н.5 Малюнок до гри «Орнамент за зразком»

Гра «Знайди схожий орнамент»

Мета: Розвиток уваги, зорового сприйняття та аналітичного мислення.

Матеріали: Картки з орнаментами.

Хід гри: Дитина знаходить картки, які повторюють один орнамент, описує їх кольори та форми, називає елементи орнаменту.

Розвиває: Увагу, зорове сприйняття, аналітичне мислення.

Поради для батьків: Обговорюйте разом кожну картку, задавайте додаткові питання: «Які елементи однакові, а які різні?»

Гра «Барвограй»

Мета: Розвиток зорового сприйняття, концентрації та уважності.

Матеріали: Рушники з кольоровими орнаментами.

Хід гри: Дитина виділяє елементи одного кольору на орнаменті та називає їх.

Розвиває: Зорове сприйняття, концентрацію, уважність.

Поради для батьків: Починайте з 2–3 кольорів, поступово збільшуйте кількість елементів та складність завдання.

Гра «Знайди фігуру»

Мета: Розвиток зорової уваги та вміння виділяти форму.

Матеріали: Аркуш із орнаментом (Рис.Н.6), кольорові олівці.

Хід гри: Дитина знаходить певну геометричну фігуру (ромб, коло, квадрат, трикутник) на зображенні та обводить їх певним кольором.

Розвиває: Увагу до деталей, концентрацію.

Рисунок Н.6 Малюнок до гри «Знайди фігуру»

Гра «Симетрія рушника»

Мета: Розвиток оптико-просторової орієнтації, уваги та координації рук і очей.

Матеріали: Рушник із симетричним орнаментом.

Хід гри: Дитина відтворює орнамент на протилежній стороні рушника або малює його дзеркальне відображення.

Розвиває: Просторове мислення, увагу, зорово-моторну координацію.

Поради для батьків: Спочатку малюйте разом із дитиною, пояснюючи правила симетрії, поступово дозволяючи робити завдання самостійно.

Гра «Рушник за трафаретом»

Мета: Розвиток зорової уваги та дрібної моторики.

Матеріали: Аркуш, трафарет (Рис.Н.7), кольорові олівці.

Хід гри: Дитина створює вишитий рушник за допомогою трафарету.

Розвиває: Увагу до деталей, концентрацію, творчу уяву, готує руку до письма.

Рисунок Н.7 Малюнок до гри «Рушник за трафаретом»

Гра «Барвистий візерунок»

Мета: Розвиток зорової уваги, мислення та дрібної моторики.

Матеріали: Аркуш з таблицею (Рис.Н.8), аркуш, ножиці, клей, кольорові олівці.

Хід гри: Дитина розмальовує фігури, вирізає їх, створює візерунок з розмальованих елементів.

Розвиває: Увагу до деталей, концентрацію, творчу уяву, готує руку до письма.

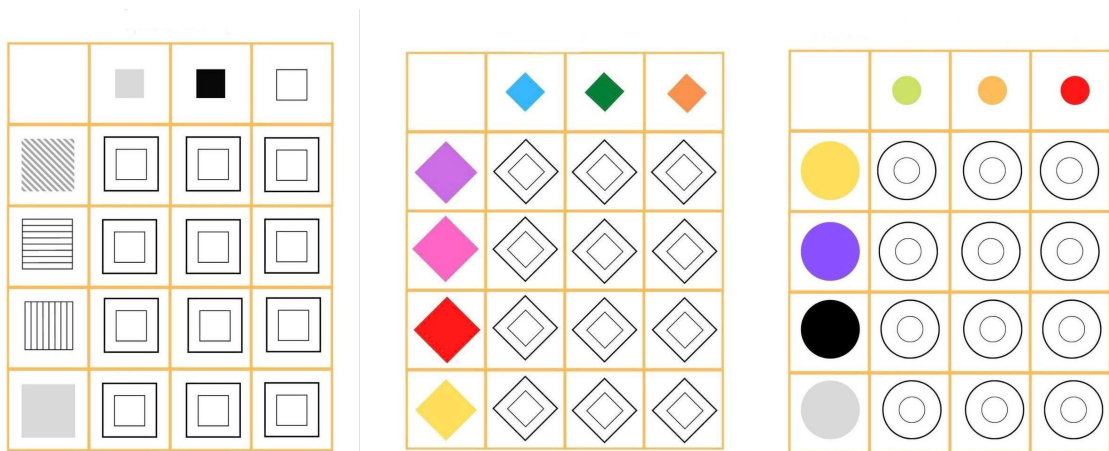

Рисунок Н.8 Малюнок до гри «Барвистий візерунок»

Виховний захід «Вишитий рушник – оберіг України»

Мета: Розвиток мовлення, уваги, мислення, пам'яті, дрібної моторики та оптико-просторової орієнтації у дітей із ТПМ через пізнання українських орнаментів; формування партнерства між педагогом, дитиною та батьками через спільну творчу діяльність; формування національно-патріотичної свідомості та інтересу до української культури.

Обладнання:

- Вишиті рушники різних регіонів України.
- Кольоровий папір, ножиці, клей.
- Нитки для ниткографії, тканини для тактильного дослідження.
- Олівці, фломастери.
- Вишита карта України з позначенням регіонів.
- Проектор для демонстрації орнаментів, відеороликів.

Особливості інклюзії:

- Асистент учителя підтримує дітей із ТПМ у виконанні завдань.
- Завдання адаптовані для різного рівня розвитку дітей: від простого розпізнавання кольорів до копіювання елементів орнаменту.
- Використання парного навчання: батьки допомагають дітям виконувати складні завдання, підтримуючи мовленнєвий розвиток.

Хід заходу

1. Привітання дітей і батьків, демонстрація рушників різних регіонів України.

Учитель: Сьогодні ми дізнаємось, які секрети приховує український рушник. У кожному його візерунку – історія, любов і праця наших людей. Орнаменти символізують предмети праці, живу природу, геометричні форми, людей, тварин. Кожен регіон України має свої характерні орнаменти та техніки шиття.

Прошу переглянути відеоролик про різновиди орнаментів регіонів України.

Перегляд відеоролика

2. Використання ігор в освітньому процесі.

Учитель: Сьогодні ми ознайомимось із видами українських рушників та їх орнаментів, будемо вчитися розвивати мовленнєві навички, увагу, пам'ять, спостережливість, оптико-просторову орієнтацію, дрібну моторику через спільну ігрову діяльність дітей та батьків, стимулювати творчість та естетичне сприйняття засобами української вишивки.

Тож запрошую всіх до творчої майстерні.

Ігрова діяльність

(Учні виконують завдання вчителя. Батьки допомагають дітям).

Розвиток вищих психічних функцій

- Демонстрація рушників із різними орнаментами. Ознайомлення з рушниками рідного краю та родинними вишитими рушниками.
- Пошук та називання кольорів, елементів орнаментів (ромб, коло, зигзаг, гачок, гілочка, пташка) на рушниках.
- Гра «Знайди і покажи»: діти та батьки шукають орнаменти заданої форми чи кольору.
- Вправа «Виділи один колір»: шукаємо та називаємо орнаменти одного кольору.

Розвиток мовлення

- Ознайомлення з новими словами: орнамент, мережка, канва, гаптування, кутасики.
- Вправи на словотворення та побудову речень: «Цей рушник довший, ніж маленький з ромбами», «У мене рушник з гуцульським орнаментом, у тата – з подільським», «На рушнику є ромби та хрестики», «Гуцульський рушник яскравий і красивий».

Розвиток графо-моторики та сенсорики

- Намотування та розмотування ниток, плетіння косичок, виготовлення помпонів.
- Ниткографія: формування фігур, букв, елементів орнаменту на папері.
- Гра «Відчуй і відгадай»: діти з закритими очима дотикаються до тканин та ниток, батьки допомагають описувати відчуття словами.

Розвиток оптико-просторових навичок

- Демонстрація симетрії орнаментів: складання рушника навпіл, знаходження середини.
- Завдання на орієнтацію: «Поклади нитки ліворуч, олівець праворуч, рушник посередині».
- Гра «Знайди букву»: шукаємо елементи орнаменту, схожі на літери (Г, Х, С, Н, П, Л, А, З, Е).

Творчий фінал

- Створення спільного родинного рушника з паперових елементів та орнаментів, вирізаних із кольорового паперу.
- Презентація робіт: кожна дитина разом із батьками показує та розповідає про свій творчий проєкт.

3. Рефлексія.

- Обмін враженнями. Обговорення з дітьми та батьками: що нового дізналися, що найбільше сподобалося.
- Вручення символічних сертифікатів «Майстер української вишивки».

Анкета для батьків першокласників з тяжкими порушеннями мовлення

1. Як часто Ви берете участь у шкільних заходах (консультаціях, заняттях)?

2. Чи виконуєте Ви вдома спеціальні ігрові вправи на розвиток уваги разом із дитиною?

3. Чи звертаєтесь до педагогів/логопедів за порадами щодо розвитку дитини?

4. Чи вважаєте Ви гру ефективним способом розвитку уваги?

5. Як часто Ви спостерігаєте за змінами в поведінці дитини під час ігор?

6. Як би Ви оцінили рівень своєї залученості в освітній процес дитини?
